HISTORIAN JA YHTEISKUNTAOPIN OPETTAJIEN LIITON JÄSENLEHTI 2/2018

KLEIO

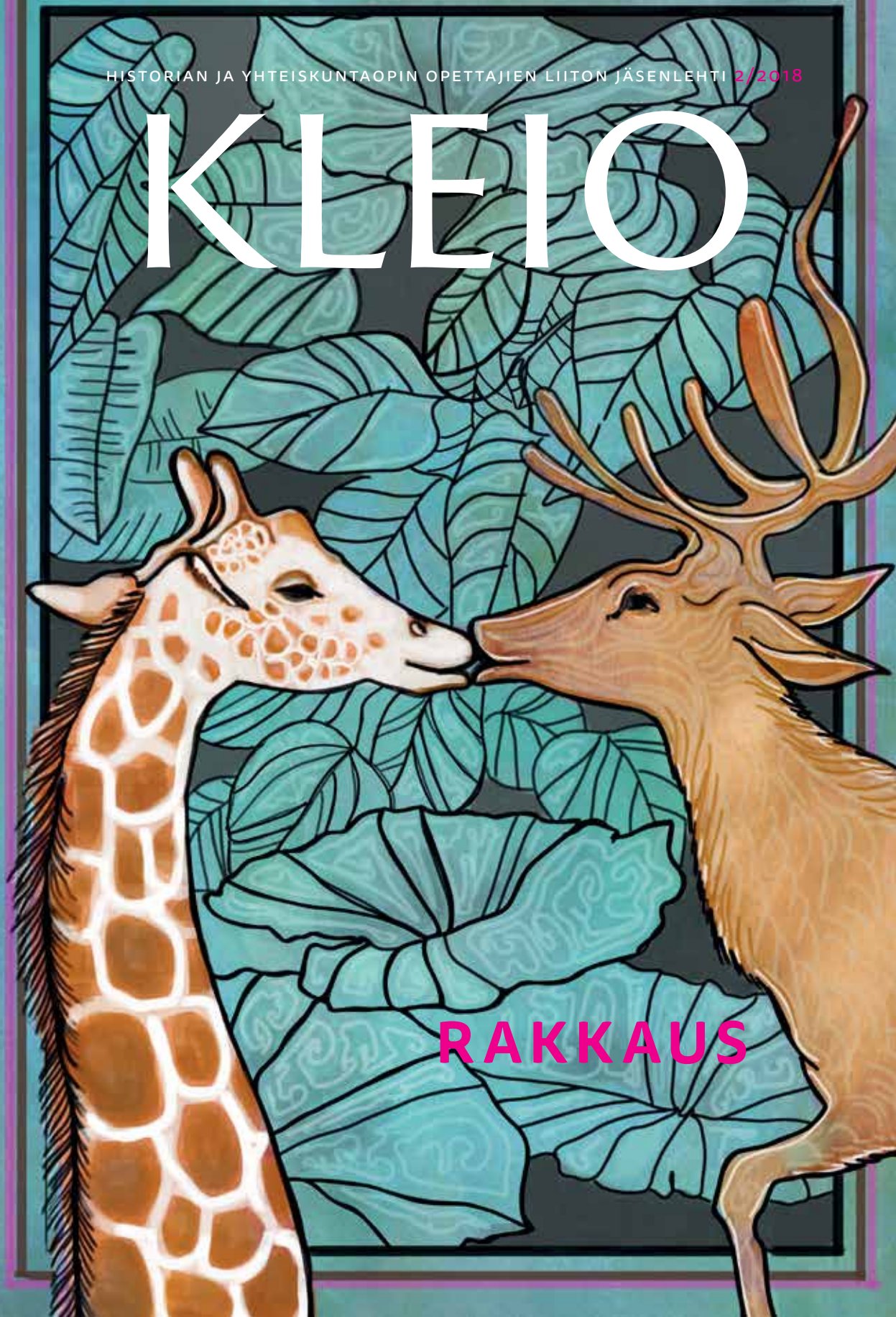

RAKKAUS

KLEIO 2/2018

PÄÄKIRJOITUS 3

RAKKAUS

Järjellä ja tunteella aviovuoteeseen 4
Tunteiden historian lähteillä 8
Amore 11
Rakkauden paikka 12
Tuulen viemästä kalliolle kukkulalle 15
Miesrakkaudesta Suomessa 16
Nuoruusvuosien rakkaustarinat tunnehistorian tekijöinä 18
Rakkauden tie 20
Rakkaus - mikä ihana asia! 22
Globaalihistorian näkökulma tunteisiin 24
Suuria tunteita vanhoissa dokumenteissa 26
Kruunupäät ja rakkaus 28

HYOL TOIMII

Historian merkityksestä 30
HYOL toimii 31
Norden är också finnarnas sak 32

IDEOITA JA ILMIÖITÄ

Vuoden historian opettaja korostaa keskustelun tärkeyttä 34
Tyttöjen ja poikien tehtävävalintojen erot reaalikokeissa 36
Naiskaartilaisuus nuorisokulttuurisena ilmiönä 39
Opetusharjoittelussa Pohjois-Hervannan koulussa 42
Teemakurssi sisällissodasta 44
Mitä virtuaalitodellisuus tuo historian opetukseen? 46
Talousgurun voitto Ouluun 47
Tilastojulistekilpailu innostaa tutkimaan 48

ARVOSTELUJA 50

JULKAISIJA
Historian ja yhteiskuntaopin opettajien liitto HYOL ry
Förbundet för lärarna i historia och samhällslära FLHS rf

OSOITE
Mechelininkatu 15 B 36,
00100 Helsinki,
kirsi.ruhanen@hyol.fi,
www.hyol.fi

PÄÄTOIMITTAJA
Riitta Mikkola,
riitta.mikkola@nic.fi

TOIMITUSNEUVOSTO
Riitta Mikkola (pj.),
Mari Halli, Ossi Kokkonen,
Niklas Rapo, Kirsi Ruhanen,
Antti Tenkanen, Pirjo West ja
Hanna Ylönen.

KLEIO ILMESTYY
neljä kertaa vuodessa.

Lehti jaetaan maksutta HYOL:n jäsenille. Vuositilaushinta on 25 € + alv.

ILMOITUSHINNAT
Tekstissä 1/1 s. 550 € + alv.
1/2 s. 350 € + alv 1/4 s. 250 € + alv
Takakansi 600 € + alv.

TAITTO
Kirsi Ruhanen

KANNEN KUVA
Katri Sola.

PAINATUS
Suomen Uusiokuori Oy, 2018

Kleion 3/2018 aineistopäivä on 6.9.2018.

HYOL · FLHS

Yksi sinulta puuttuu ja sen mukana kaikki

RIITTA MIKKOLA

Tämän Kleion teemana on rakkaus. "Huh huh, mikä aihe", totesi moni opettaja Tampereen kevätpäivillä puhuessamme asiasta. Miten rakkaus liittyy historian ja yhteiskuntaopin opettajan elämään? Mehän opetamme ajattelua ja kriittisyyttä, taloutta ja yhteiskuntaa, syitä ja seurauksia. Me olemme järkeviä emmekä anna tunteiden johdattaa. Me emme mene hömpötysten ja fiiliksien mukaan.

Niinpä niin. Juuri siksi. Eräs ystäväni on opettanut minulle: "Never underestimate the power of denial." Mitä vahvemmin kiellämme jonkin asian, sitä enemmän se hallitsee meitä tiedostamattomasti. Historia ja historian tutkiminen on perinteisesti ollut sotahistoriasta kiinnostuneiden miesten alue. Mitenkään väheksymättä ihania miehiä ja kiinnostavaa sotahistoriaa totean, että on aika laventaa näkökulmaa. Näin on toki jo tapahtunutkin, mutta työtä riittää vielä.

Oma ajatukseni maailmasta on se, että lähes kaikessa on kysymys kahdesta asiasta: vallasta ja pelosta. Ihmissuhteet ovat valtapeliä. Jos valta jaetaan hyvin, olemme onnellisia ja yhteiskunta kehittyy. Jos vallanjaossa on ongelmia, törmäämme metoohon, sotiin, rasismiin, koulukiusaamiseen ja – lista on pitkä. Pelko on taas hyvin alkukantainen tunne, joka suojelee joskus mutta monesti estää kehittymästä, laittaa tappamaan toisia ja kehittää ympärilleen vihaa – tämäkin lista on valitettavan pitkä.

Mitä me sitten voimme historian opettajina tehdä? Nyt jo eläkkeellä oleva ruotsalainen historianopettajatuttuni kertoi viimeisinä työvuosinaan tajunneensa, että oppilaat tarvitsevat rakkautta. "Jos oppilaani tuntevat, että rakastan heitä, heillä on mahdollisuus oppia." Suomalaisena en uskalla käyttää noin vahvoja sanoja, mutta jotain perää kollegan sanoissa on. Rakkaus on iso sana, mutta ehkä kreikan kielen sanat filos, agape ja eros kolmelle erilaiselle rakkaudelle auttavat tajuamaan, että

"Rakkaus on iso sana."

opettajan rakkaudessa oppilaita kohtaan kyse on kunnioituksesta, välittämisestä, ystävällisyydestä ja kiinnostuksesta toista kohtaan – viimeisen kerran: tämäkin lista on pitkä.

Herännäisjohtaja Paavo Ruotsalainen sai jumalasuhteensa kanssa kipuillessaan seppä Högmanilta vastauksen: "Yksi sinulta puuttuu ja sen mukana kaikki." Tässä kirjoituksessa en aio mennä Kristuksen sisäiseen tuntemiseen, mutta uskon vilpittömästi, että tunteiden ainaisen olemassaolon hyväksyminen (sekä itsessä, oppilaissa, kollegoissa että myös historian henkilöissä) auttaa meitä tulemaan sekä inspiroivimmiksi että analyyttisemmiksi historian ja yhteiskuntaopin opettajiksi. Siksi käsittelemme tässä lehdessä rakkautta ja muitakin tunteita sekä niiden vaikutusta kouluun, ajatteluun ja elämään.

Ärsyttikö, ilahduttiko tai kyllästyttikö tämä kirjoitus sinua? Jos näin kävi, hyvä niin! Toinen samaisen ystäväni toteamus "Tunteet on päällä aina, järki joskus" kävi toteen. Jos taas aloit rationaalisesti analysoida argumenttejani ja teit pienimuotoisen tieteellisen analyysin, hyvä niin. Järkeäkin on siis vielä olemassa.

Tasapainoisen tunteellista ja järkevää kesää itse kullekin! ■

Kirjoittaja on Kleion päätoimittaja.

JÄRJELLÄ JA TUNTEELLA AVIOVUOTEESEEN

KIRSI VAINIO-KORHONEN

Suomessa keskustellaan tällä hetkellä kiivaasti avioliittolainsäädännöstä. Vaikka monet pohjustavat väitteitään historialla ja kristillisellä perinteellä, harva kuitenkaan tietää, että kirkollinen vihkiminen määrättiin Suomessa pakolliseksi vasta vuonna 1734. Toki papin aamen oli ollut pitkään vakiintunut käytäntö, mutta vanhempi, keskiajalta peräisin ollut lainsäädäntö oli pitänyt kirkollista vihkimistä maallisin menoin solmitun avioliiton siunaamisena, ei liiton juridisena alkuna. Itse asiassa jo kihlaus oli hyvin sitova sopimus, joka pantiin täytäntöön avioliittona siten, että naittaja – yleensä morsiamen isä – antoi hääjuhlan yhteydessä morsiamen käden sulhasen käteen ja johdatti parin aviovuoteeseen. Kirkollista vihkimistä avioliiton juridiseen vahvistamiseen ei tarvittu.

Vuodesta 1734 eteenpäin suomalaisten naimisiinmenoa sääteli uusi Ruotsin valtakunnan laki, joka poisti käytöstä keskiajalla laaditut maan- ja kaupunginlait. Samassa laissa avioliiton pakolliseksi sinetiksi määrättiin ensimmäistä kertaa kirkollinen vihkiminen kuulutuksineen. Uutta oli myös lakiin kirjattu puolisoiden oma suostumus laillisen liiton ehtona: ”Ei pidä ketään vaatia aviokäskyyn, vaan pitää niin hyvin vaimon kuin miehenkin vapaamielinen tahto ja suostumus naimiseen kiinnittää”. Tätä ennen avioliitto oli ollut sulhasen ja morsiamen sukujen käsissä ollut naittamistoimi.

Vaikka morsiamen ja sulhasen mieltymyksillä oli merkitystä parinvalinnassa, vanhempien mielipiteellä oli edelleen suuri paino. Laki vaati vihittävien omaa suostumusta liitolle, mutta pelkkien tunteiden varaan avioliittoa ei vieläkään rakennettu. Etenkin maaomaisuus oli pitkään poliittisen ja taloudellisen vallan lähde, eikä se sopinut romanttisen rakkauden pelinappulaksi. Niin aateliskartanoissa kuin talonpoikastuvissakin pidettiin edelleen syntyperää ja turvattua toimeentuloa hyvän yhteiselämän parhaina rakennuspuina. Jos perinnöksi jätettävää maata ei ollut pelissä mukana, oli morsiuspari vapaampi toimimaan mieltymystensä mukaan.

Pelkkä rakkaus avioliiton perustana ei vakuuttanut edes naisia. Esimerkiksi 1700-luvun Ruotsissa elänyt kirjailija Hedvig Charlotta Nordenflycht pelkäsi rakastuneiden naisten joutuvan vain huijatuiksi, jos he solmivat avioliiton pelkkien tunteiden ohjailemina. Vaarana oli, että papin aamenen jälkeen ”teatteri vaihtuu, jumalattaresta tulee orjatar ja orjasta monarkki”.

Elämänkumppani haettiin vielä 1700-luvulla ylipäätään omasta piiristä: kauppiaat naivat kauppiaiden leskiä ja tyttäriä, papit pappisperheiden jälkeläisiä, piispoiksi kurkottavat piispojen tyttäriä, talonpojat talollisperheistä, rengit piikoja ja aateliset omasta säädystään. Esimerkiksi papinviran saamisen ehtona saattoi olla naimakauppa viran edellisen haltijan lesken kanssa. Ruustinnoille järjestely toimi eräänlaisena leskeneläkkeenä, joka turvasi naisen ja tämän lasten toimeentulon. Papithan eivät omistaneet virkojaan tai pappiloitaan, ja kun he luterilaisella ajalla saivat mennä naimisiin, heidän leskiensä kohtalo muodostui ongelmaksi. Kauppiaanleski saattoi periä kauppahuoneen, käsityöläismestarin leski verstaan ja talonpojan leski maatilan, mutta papinleskelle ei jäänyt mitään.

Aviosopimus oli yleensä elinikäinen ja se sisälsi kunnioitukseen ja tottelevaisuuteen liittyviä

velvollisuuksia. Luterilaisen kirkon huoneentaulu ja lakikirjan naimakaari antoivat miehelle oikeuden päättää monista asioista vaimonsa puolesta. Lain mukaan avioliitto voitiin myös purkaa, mutta ainoastaan huoruuden perusteella tai jos puoliso oli "omavaltaisesti" kadonnut jäljettömiin. Asumuserokin tunnettiin ja myös se vaati puolisoiden epäsovun puintia sekä maallisissa tuomioistuimissa että kirkollisissa elimissä. Kihlauksesta oli niin ikään haettava virallista kihlaeroa, jos pariskunta tuli katumapäälle ennen häitä.

Tunteitakin pelissä mukana

Avioliittolaista ja muista juridisista määräyksistä huolimatta miesten ja naisten väliset suhteet saattoivat kuitenkin olla tunteikkaita ja hierarkioista vapaita. Vaikka avioliitto oli edelleen perheiden ja sukujen välisten sopimusten varassa, ei naittamistoimi näytä sulkeneen pois rakkautta, fyysistä iloa tai läheisyyttä. Monet olettavat vanhojen avioliittojen olleen tunneköyhiä, kun vanha Ruotsin laki ei sallinut aviopuolisoiden päättää yksin avioitumisestaan. Avioliitto oli kuitenkin paljon muuta kuin mitä lakikirjojen normit antavat ymmärtää, sekä hyvässä että pahassa.

Vaikka avioliitto ei perustunut rakastumiselle, ei säädynmukainen avioliitto sulkenut kiihkeitä tunteita poiskaan. Hellyys, suukottelu ja halaukset kuuluivat avioliittoon ja kertoivat puolisoiden välisestä rakkaudentunteesta. Yksityiskirjeet puolestaan todistavat toveruudesta. Etenkin aatelisperheissä aviopuolisoiden kirjeenvaihtosuhde oli usein hyvin avoin ja tasapuolinen. Vaimo ei kirjoittanut miehelleen kuin ylemmälleen vaan kuin kumppanille ja ystävälle.

Myös sukupuolielämän aloittaminen ennen vihkimistä oli ikivanha perinne, joka säilyi etenkin niin sanotun tilattoman väestön keskuudessa katkeamattomana tapana keskiajalta aina 1800-luvulle asti. Historiantutkija Tiina Miettistä lainaten ennen avioliiton alkua siitetyt lapset olivat osa avioliittoon tähtäävää seurustelua, "ajan normaali käytäntö". Näin oli etenkin läntisessä Suomessa, jossa naiset piikoivat vuosia ennen vihille menoa. Kun avioliitto solmittiin vasta lähempänä kolmeakymmentä ikävuotta, ei impeys ollut kansannaisille mikään vaihtoehto. Itäisemmässä Suomessa mentiin naimisiin nuorempina ja sukupuolielämän alku sijoittui luontevammin aviovuoteeseen.

Ennen 1800-lukua suomalainen morsian ei myöskään korostanut koskemattomuuttaan valkoisella hääpuvulla. Vihille ei menty hunnutettuna, kädessä ei kannettu morsiuskimppua eikä vaimo ottanut miehensä sukunimeä. Miehen nimen otto tuli pakolliseksi vasta vuonna 1930, hunnut yleistyivät 1800-luvun jälkipuolella ja kalliit, tuoreista kukista solmitut morsiuskimput 1920-luvulla. Valkoisen häämuodin loi Englannin kuningatar Viktoria, joka pukeutui omissa vihkiäisissään valkoiseen satiiniin ja pitsihuntuun. Häntä ennen eurooppalaiset morsiamet suosivat aikansa muotivärejä, barokkimaisen uhkeaa punaista, sinistä, keltaista tai mustaa tai rokokooajan keveän kukikkaita kankaita.

"Säädynmukainen avioliitto ei sulkenut kiihkeitä tunteita poiskaan."

Romanttinen rakkaus ihanteeksi

Vasta 1800-luvun kuluessa porvarillisesta ydinperheestä tuli yleisesti hyväksytty yhteiselämän normi. Vaikka lait eivät muuttuneet, uutena ihanteena oli, että avioliitto perustuisi puolisoiden keskinäiseen rakkauteen eikä enää perheiden tai sukujen väliseen sopimukseen. Rakkaus ja kiihkeät tunteet eivät sinänsä olleet ihmissuhteissa mikään uutuus, mutta se oli, että puoliso valittiin tunteiden ohjauksessa.

Ajatus tunteista avioliiton perustana oli alkanut voittaa alaa 1800-luvun alkupuolen Euroopassa. Uudenlaisessa rakkausavioliitossa ei tullut enää kysymykseen sukujen hyöty tai säätyrajojen noudattaminen. Ilmiön juuret ovat valistusfilosofien porvarillisessa perhekritiikissä ja valistusajan kirjamarkkinat vallanneissa rakkausromaaneissa. Jean-Jacques Rousseaun ja Johann Wolfgang von Goethen teksteissä vain rakkaus oli avioliiton hyväksyttävä perusta ja edellytys.

Rakkausromaanit kuluivat molempien sukupuolien ja kaiken ikäisten käsissä ja niiden kuvaamien tunnetilojen äärellä on kyynelehditty ja huokailtu aina nykyaikaan asti. Tavallaan niistä muodostui todellisessakin elämässä uusien tunteiden ja kokemustapojen käsikirjoja. Romanttista rakkautta suorastaan palvottiin, ja sitä pidettiin tärkeimpänä

ja tavoitelluimpana elämänkohtalona.

Toisaalta tunteisiin perustuvilla avioliittomarkkinoilla nuorten oli tuotava entistä paremmin esiin parhaita puoliaan ja kyettävä itse herättämään kiinnostus ja rakkaus vastakkaisessa sukupuolessa. Aiemmin sulhasen oli vakuutettava morsiamen isä, mutta nyt hänen oli saatava ennen kaikkea tavoittelemansa nainen puolelleen. Naisille romanttisen rakkauden vaatimus merkitsi lisääntyviä ulkonäköön, käytökseen ja vaatetukseen liittyviä paineita.

Romanttisten tunteiden vuosisata hävitti kuitenkin hekumallisen rakkauden aviovuoteesta. Vielä 1700-luvulla kiihkeää avioelämää pidettiin terveen ja hedelmällisen liiton edellytyksenä. Naisen nautintoa oli pidetty hedelmöittymisen kannalta välttämättömänä, sillä yleisesti ajateltiin lapsen saavan alkunsa miehen sperman sekoittuessa kiihottuneen naisen nesteisiin. Negatiivinen kaiku "aviollisiin velvollisuuksiin" tarttui vasta 1800-luvun viktoriaanisessa Euroopassa, jossa hyveellinen nainen kehittyi olennoksi, joka oli vailla seksuaalista halua.

Lääketieteen paljastaessa runsaasti uutta tietoa naisen anatomiasta ajatus naisesta passiivisena seksuaaliobjektina lujittui. Tutkijat totesivat, että naisen munasolu irtosi ja hedelmöittyi naisen omasta tahdosta tai sukupuolisesta halusta riippumatta. Toisin kuin aiemmin oli luultu, nainen ei voinutkaan omilla toimillaan vaikuttaa hedelmöittymiseensä. Tämän takia vanha ajatus kostean kiimaisesta naisesta katosi ja tilalle tuli naisihanne, jolla täytyi olla heikko tai suorastaan olematon sukupuolinen halu. Passiivisen naisen vastinparin muodosti seksuaalisesti aktiivinen mies, joka omalla tahdollaan sääteli hedelmällisyyttään.

Modernia rakkautta

1800-luvulla alkanut kehitys sai lopullisen sinettinsä vuonna 1930 käyttöön otetussa uudessa avioliittolaissa, jossa puolisot saivat juridisesti tasa-

Gunnar Berndtsonin maalaus Morsiamen laulu (1881) kuvastaa 1800-luvun lopun avioliiton ihanteita, kun morsian on puettu neitseellisen valkeaan hääpukuun ja sulhanen silmäilee valittuaan rakastuneesti. Morsiamen isän tyytyväisestä ilmeestä voi kuitenkin päätellä, että sulhanen on myös asemaltaan ja varallisuudeltaan sopiva.
Kuva: Europeana / Suomen Kansallisgalleria.

arvoisen aseman ja avioliitosta tuli heidän välisensä yksityisasia. Avioliiton ideologiseksi perustaksi hyväksyttiin vain rakkaus, ja aviomiehen edusmiehisyys ja naittajan valta jäivät historiaan.

Kirkollisen vallan vuosisatoja vaatima tiukka sukupuolimoraali sai niin ikään ensimmäistä kertaa kansan syvien rivien tuen. Itsenäisessä Suomessa kaikki yhteiskuntaluokat työväestöä myöten olettivat rakkauden johtavan avioliittoon, jonka piiriin myös sukupuolielämä kuului. Yhteiselämän alun normiksi tuli nyt kaikissa oloissa vihkiminen.

Uudessa perhekeskeisessä yhteiskunnassa äidin roolista muodostui ensi kertaa naimisissa olevan naisen tärkein tehtävä. Lapsensa itse hoitavasta kotiäidistä tuli ihanne kaikissa yhteiskuntaluokissa. Aiemmin naisilla ei ollut taloudellisia tai muitakaan mahdollisuuksia keskittyä pelkään lastenhoitoon, sillä vaimon ja emännän velvollisuudet nähtiin 1800-luvun alkupuolelle saakka äitiyttä tärkeämpinä velvollisuuksina.

Äitiydestä tuli erityisen vahva osa naiseutta vasta itsenäistyneessä Suomessa. Lasten synnyttämisestä tuli naisen kutsumus, varsinkin kun modernin perheen lapsiluku oli alkanut laskea. Kun äitiysneuvolat perustettiin 1926, lastensaannista tuli entistä vahvemmin yhteiskunnallinen kysymys. Valtiollinen äitiyssuojelu toki palveli naisia monin tavoin mutta korosti samalla naisruumiin merkitystä kansankunnan hyväksi tehtävässä työssä.

Tunteisiin, rakkauteen ja sukupuolielämään liittyvää erilaisuutta ja poikkeavuutta ryhdyttiin myös kontrolloimaan eri tavalla kuin ennen. Lääketieteen, psykiatrian ja psykologian kehittyessä uskottiin, että tiede kykenee määrittelemään sen, mikä on ihmislajille normaalia ja mikä epätyypillistä ja epämuodostunutta. Normaaliuden selvittämisen vaatimus siirtyi tieteen maailmasta yhteiskunnalliseen keskusteluun ja viranomaiskäytäntöihin armeijoissa, kouluissa ja terveydenhoidossa.

Kärjistetyimmillään erilaisuudesta tuli luvatonta ja kriminaalia, myös rakkaudessa. Esimerkiksi pelko homoseksuaalisuutta kohtaan kasvoi monissa Euroopan maissa samalla kun "normaalin ihmisen" ominaisuuksia ryhdyttiin yhä tarkemmin määrittelemään. Ruotsissa samaa sukupuolta olevien seksisuhteet kriminalisoitiin 1864 ja Suomessa 1894. Lääketieteessä homous leimattiin sairaudeksi tai kehityshäiriöksi.

Sukunimilaissa palattiin vanhaan historialliseen käytäntöön, kun kumpikin puoliso saa vuodesta 1986 lähtien pitää halutessaan oman sukunimensä. Samaa sukupuolta olevien parisuhteen rekisteröiminen viralliseksi liitoksi tuli mahdolliseksi maaliskuussa 2002 ja avioliittoon vihkiminen 2017. Suhteensa virallistaneet homoseksuaalit ovat kuitenkin yleensä suhteellisen nuorta väkeä. Homoseksuaalisuus oli maassamme rikollista vuoteen 1971 ja määriteltiin tautiluokituksessa sairaudeksi aina vuoteen 1981. Näinä vuosikymmeninä nuoruuttaan eläneet homoseksuaalit pitävät nähtävästi yhä tunteensa piilossa, sillä he ovat tilastollisesti aliedustettuja parisuhteensa rekisteröineiden tai vihittyjen joukossa. Seksuaalinen suuntautuminen rajoittaa myös perheenmuodostusta. Niin sanottujen sateenkaariperheiden lapsiluku on muita perheitä alhaisempi. Etenkin homomiehen isyys näyttäytyy yhä ongelmallisena ja hankalana.

Lopuksi

Suomessa on käyty lähes tuhat vuotta köydenvetoa rakkaudesta, seksuaalisuudesta, avioliitosta ja vihkimisestä. Osapuolina tässä keskustelussa ovat olleet valtiovalta, kirkko ja kansa vanhoine tapoineen. Itsenäisessä Suomessa vahvan jalansijan sai porvarillinen avioliittoinstituutio. Nykyään suomalaisten avioliittojen perustaksi hyväksytään vain rakkaus eikä vanhempien puuttumista nuoren parin asioihin juuri suvaita. Joissain maissa tavanomaiset järjestetyt liitot koetaan tunneköyhäksi ja sopimattomaksi kaupankäynniksi, vaikka historiallisesti meidänkin liittomme ovat olleet sukujen ja morsiamen naittajan käsissä. Yksi asia ei ole kuitenkaan muuttunut: avioliitto on edelleen tärkeä juridinen sopimus, joka antaa aviopuolisoille oikeudellisia etuja, joita avopareilla ei tällä hetkellä ole. ■

Kirjoittaja on Suomen historian professori Turun yliopistossa ja tutkinut suomalaisen avioliiton, rakkauselämän ja seksityöläisten historiaa.

Kirjoituksen laajempi versio lähdeviitteineen ja -luetteloineen on ilmestynyt aiemmin niin & näin -aikakauskirjassa otsikolla "Järjellä ja tunteella aviovuoteeseen. Suomalaisen avioliiton ja yhteiselämän historiaa". niin & näin 1/2015, 48–51."

TUNTEIDEN HISTORIAN LÄHTEILLÄ

HANNU SALMI

Kymmenen vuotta sitten olin kirjoittamassa ja toimittamassa teosta säveltäjä Armas Järnefeltin (1869–1958) elämästä. Kun tutkimustyö oli kiihkeimmillään, minulle selvisi, että Suomen kansallisoopperan kokoelmissa oli säilynyt matkalaukullinen aiemmin käyttämätöntä lähdeaineistoa. Laukku oli päätynyt oopperaan kokoelmiin Maikki ja Selim Palmgrenin jäämistöstä. Maikki Pakarinen (1871–1929) oli Armas Järnefeltin ensimmäinen puoliso, ja siksi oli odotettavissa, että laukusta löytyisi hyödyllistä materiaalia. Arvoitukseksi jää, milloin laukku oli päätynyt oopperaan. Todennäköisesti vasta Maikin toisen puolison Selim Palmgrenin kuoleman (1951) jälkeen.

Kun vihdoin pääsin raottamaan mystistä matkalaukkua, sen kätköistä paljastui uskomattomia aarteita 1900-luvun alusta, ennen kaikkea kirjeitä, valokuvia ja leikekirjoja. Erityisen antoisia olivat leikekirjat, joihin oli koottu uutisia Armaan ja Maikin yhteisestä konserttikiertueesta Baltiassa 1900-luvun alussa.

Matkalaukun vaikuttavin jäänne oli kuitenkin valokuva. Papereiden joukkoon oli unohtunut kuva venäläisestä upseerista, joka näytti istuvan rattoisasti kotisohvallaan. Laukussa ei ollut mitään muuta aineistoa, joka olisi kertonut, kenestä oli kyse, mutta päättelin, että kuvan henkilön oli pakko olla Wolja Kolpytschew, jonka kanssa Maikki Järnefelttillä oli intohimoinen romanssi vuosina 1905–1906. Valokuva oli merkki ihastumisen ja rakkauden kokemuksesta, joka oli varmaankin molemminpuolista, sillä Maikki oli säilyttänyt saamansa valokuvan ja pitänyt sen kokoelmissaan kuolemaansa asti.

Kun valokuvaa katsoi tarkemmin, saattoi arvella, miten se oli syntynyt. Kuva oli päivätty tammikuussa 1905, jolloin Wolja Kolpytschew oli kaikesta päätellen kutsunut valokuvaajan Viipurissa sijainneeseen kotiinsa ikuistamaan nuoren upseerin palavat tunteet. Valokuvan taakse Wolja oli kirjoittanut sanat: "Zur freundlichen Erinnerung an manche im Maikki-Museum zu Wiborg schön verlebten Stunden."

Menneet rakkaudet

Wolja Kolpytschewin valokuva on reitti menneisyyden tunnekulttuuriin. Kielletyn suhteen yksityiskohdat jäävät historian hämärään, mutta valokuva, joka nyt kertoo menneestä tunteesta, oli vuonna 1905 tarkoitettu nimenomaan tunteiden välittämiseen ja ilmaisemiseen. Tunteet ovat luonteeltaan kommunikatiivisia, ja tällaisen vuorovaikutusprosessin osa valokuva oli.

Armas Järnefeltin elämää käsittelevässä kirjassa Wolja Kolpytschewin valokuva on vain yksityiskohta, mutta se kytkeytyy laajempaan muutokseen.

Wolja Maikki-museossaan.

Pian valokuvan ottamisen jälkeen Armas ja Maikki erosivat. Armas muutti Tukholmaan, jossa hän toimi pitkään kapellimestarina. Esimerkki kertoo, miten olennainen tunteiden näkökulma on tällä hetkellä kaikelle historiantutkimukselle, ja elämäkertatutkimuksessa se on jatkuvasti läsnä.

Tunteiden historia on myös oma tutkimussuuntansa, ja Woljan valokuva voisi olla aineistoa kokonaan toisenlaisessa tutkimuksessa, joka keskittyisi rakkauskäsityksiin 1800- ja 1900-lukujen taitteen Suomessa. Samalla se vihjaa tunteiden historian haasteellisuudesta. Lähdeaineistona voi olla periaatteessa mikä tahansa menneisyyden artefakti: valokuva, kirje, muistelmat, sanoma- ja aikakauslehdet, kaunokirjallisuus... Haasteellista on myös se, että menneisyyden tunteet ovat meille samanaikaisesti tuttuja ja tuntemattomia. Onko 1800- ja 1900-lukujen taitteen rakkaus ilmiönä jo päättynyt vai olemmeko yhä samojen rakkauskäsitysten piirissä? Missä mielessä aihe ylipäätään on historiallinen?

Tunteiden historian juurilla

Kohtasin kysymyksen tunteiden historiasta ensimmäistä kertaa vuonna 1981, tuoreena historianopiskelijana. Ostin Turun kirjakahvilasta ruotsinnoksen Emmanuel Le Roy Ladurien teoksesta *Montaillou*. Avasin keltakantisen, yli 500-sivuisen pokkarin uteliaana, sillä kirja kuvasi kaukaista menneisyyden maailmaa, pienen ranskalaisen kylän elämää 1290-luvulta 1320-luvulle. Le Roy Ladurie käsitteli keskiajan ihmisten arkisia huolia, miten he hahmottivat aikaa ja paikkaa ja miten he tunsivat ja kokivat elämänsä. Kirjassa pohdittiin myös rakkauden ja seksuaalisuuden kysymyksiä ja tuntui hämmästyttävältä, miten paljon tutkija oli saanut irti menneisyyden tunnemaailmasta inkvisition kuulustelupöytäkirjojen kautta.

Silmäni avautuivat, sillä kirja tarjosi näkökulman, jota en ymmärtänyt olevan olemassa. Tunteiden historia oli ollut ranskalaisen Annales-koulukunnan tutkijoille tärkeä lähestymistapa jo 1920-luvulta lähtien, mutta Suomessa Marc Blochin ja Lucien Febvren kaltaisia tutkijoita luettiin vain vähän. Le Roy Ladurien Montaillou ilmestyi Ranskassa vuonna 1975, ja siitä tuli kansainvälinen bestseller, joka lopulta julkaistiin lyhennettynä myös suomeksi vuonna 1984. Suomalaisessa tutkimuksessa oli toki käsitelty tunteiden historiaa, tai viitattu tunteiden merkitykseen, jo aiemmin, muun muassa Gunnar Suolahden ja Kaarlo Wirilanderin tuotannossa.

Tunteiden historian nousu Suomessa alkoi 1980-luvulla. Opiskelijoiden ja tutkijoiden piirissä keskusteltiin vakavasti siitä, miten tunteiden historiallisuutta pitäisi lähestyä. Suomessa historismin perinne eli vahvana, ja tunteisiin oli perinteisesti suhtauduttu epäluuloisesti, varsinkin jos ajateltiin historioitsijan omia tunteita.

Turun yliopistossa Jukka Kemppinen piti 24 tunnin luentosarjan tunteiden historiasta vuonna 1987, ja tämä oli todennäköisesti ensimmäinen tunteiden historian kurssi Suomessa. Kemppinen ammensi muun muassa Blochin ja Febvren tuotannosta, mutta käsitteli myös tunteiden säätelyä käytösoppaiden ja normien näkökulmasta. Keskeisenä keskustelukumppanina oli Norbert Eliasin sivilisaatioteoria. Vuosikymmenen loppua kohti tenttikirjoiksi tuli entistä enemmän tutkimuksia, joissa tunteita joko käsiteltiin tai sivuttiin. Tällaisia olivat esimerkiksi Michel Foucault'n, Walter Benjaminin ja Georg Simmelin teokset sekä ranskalaiset historioitsijoiden, kuten Jean Delumeaun ja Michel Vovellen, tutkimukset, jotka käsittelivät muun muassa synnin pelon ja kuoleman historiaa.

Tunnetutkimuksen vakiintuminen

Jos tunteiden historia lähti liikkeelle opetuksesta 1980-luvulla, siitä tuli tutkimuksellinen ilmiö 1990-luvun kuluessa. Ilmaisu "tunteiden historia" esiintyi *Historiallisessa Aikakauskirjassa* tiettävästi ensimmäistä kertaa, ohimennen, Peter Stearnsin haastatteluartikkelissa vuonna 1992. Ensimmäinen tunteiden historian teemanumero oli Historiallisen Aikakauskirjan numero 3 vuonna 1995, otsikkona "Pelko ja ahdistus". Kirjoitin siihen silloin, nuorena tutkijana, artikkelin katastrofin pelon historiasta. Jatkoin tunneharrastuksia kirjalla *"Atoomipommilla kuuhun". Tekniikan mentaalihistoriaa* (1996), joka käsitteli teknologian herättämiä tunnereaktioita keskiajalta nykypäivään.

Samaan aikaan useissa 1990-luvun väitöskirjoissa käsiteltiin tai sivuttiin tunteiden historiaa. Mieleen tulevat esimerkiksi Jari Ehrnroothin, Marjo Kaartisen, Anu Korhosen ja Marja Tuomisen tutkimukset. Tärkeä tunteiden historian avaus oli

myös suomalaisen psykohistorian synty, mihin Juha Siltala vaikutti painokkaasti kirjallaan *Suomalainen ahdistus. Huoli sielun pelastumisesta* (1992).

Myös kansainvälisesti 1990-luku oli merkittävä tunteiden historian vakiintumisen vuosikymmen, ja sellaiset tutkijat kuin Ute Frevert, William Reddy, Barbara Rosenwein ja Peter ja Carol Stearns nousivat alan johtaviksi hahmoiksi. Tällä hetkellä maailmalla on jo useita tunteiden historian tutkimuskeskuksia, joista tunnetuimpia ovat Frevertin johtama, Berliinin Max Planck -instituutissa sijaitseva Center for the History of Emotions, Lontoossa sijaitseva Queen Mary Centre for the History of Emotions sekä australialainen ARC Centre of Excellence for the History of Emotions. Suomessa tunteiden historia on ollut näkyvästi esillä uuden sotahistorian tutkimuksessa, mistä tunnetuin esimerkki on Ville Kivimäen teos *Murtuneet mielet. Taistelu suomalaissotilaiden hermoista 1939–1945* (2013). Suomessa toimii tällä hetkellä tunteiden historian tutkimusverkosto, joka perustettiin vuonna 2016 Ville Kivimäen, Jani Marjasen, Tuomas Teporan ja Raisa Toivon aloitteesta.

Rakkauden paluu

Nyt kun Suomessa on tutkittu tunteiden historiaa omana erityisalanaan jo yli 20 vuotta, tuntuu, että alkuvaiheessa painottuivat negatiiviset tunteet, kuten ahdistus ja kärsimys, viha ja pelko, ja näin oli myös kansainvälisessä tutkimuksessa. Tähän on saattanut vaikuttaa se, että menneisyyden maailmassa tyytyväisyyden tilat eivät ole artikuloituneet lähteisiin samalla voimalla kuin tasapainon järkkymiset, tunteenpurkaukset tai konfliktien keskellä ilmaistut kokemukset. Marc Bloch totesi aikanaan teknologian historiaa tutkiessaan, että sellaiset ratkaisut herättävät voimakkaita tunteita, jotka radikaalisti muuttavat vallitsevaa sosiaalista järjestystä. Silloin tunteet tulevat selkeämmin havaittaviksi.

Tällä hetkellä näyttää, että näkökulma tunteiden historiaan on monipuolisempi, ja Suomessakin on julkaistu useita teoksia esimerkiksi rakkauden historiasta, kuten Hanna Kietäväinen-Sirénin tutkimus Erityinen ystävyys. Miehen ja naisen välinen rakkaus uuden ajan alun Suomessa (n. 1650–1700) (2015) tai Anu Lahtisen ja Kirsi Vainio-Korhosen tietokirja *Lemmen ilot ja sydämen salat. Suomalaisen rakkauden historiaa* (2015). Mitä tahansa tunnetta voidaan tutkia. Kaiken lisäksi tunteet harvoin esiintyvät ”puhtaina” tai ”eristettyinä”: usein ne ovat ristiriitaisia ja toisiinsa kietoutuneita.

Ristiriitainen oli myös Wolja Kolpytschewin valokuva, jossa tunteiden jännitteisyys tiivistyy. Valokuva oli intohimoisen rakkauden tunnustus, mutta samalla se merkitsi Armaan ja Maikin suhteen vääjäämätöntä päätöstä. Onneen ja rakkauden kiihkoon kytkeytyi suru ja luopuminen. Valokuva on poikkeuksellisen kiinnostava, koska Wolja ei ainoastaan kutsunut saatesanoissaan kotiaan Maikki-museoksi (”Maikki-Museum”) vaan hän oli kuvan tarjoaman todistuksen mukaan todella muuttanut kotinsa paikaksi, joka muistutti kaikessa Maikista. Rakkaus sai melkein maaniset mittasuhteet. Valokuvassa Wolja istuu sohvalla univormuunsa sonnustautuneena vieressään gramofoni, josta Maikin Tukholmassa vuonna 1904 äänittämät laulut ovat epäilemättä kaikuneet. Kun kuvaa katsoo tarkemmin, huomaa, että kirjoituspöydällä näkyy kymmeniä valokuvia ja visiittikortteja – Maikista. Seinälläkin komeilee rakastetun muotokuva. Valokuva kertoo, että Wolja on elänyt Maikin kuvien keskellä, ja kirjoituspöytä on kuin alttari, palvontapaikka.

Woljan tunteet tuovat mieleen romanttisen rakkauden pitkän historian. Wolja ei varmaankaan ollut tästä perinteestä tietoinen, mutta hän jatkoi sitä omalla toiminnallaan. Tunteiden historiassa menneisyyttä uusinnetaan usein tiedostamatta. Woljassa on paljon samoja piirteitä kuin Johann Wolfgang von Goethen romaanin *Nuoren Wertherin kärsimykset* (1774) päähenkilössä. Goethen romaanissa palvova rakkaus saa aineelliset muodot. Jokainen kirje ja niiden siteeksi kietaistu nyörikin oli Wertherille pyhäinjäännös, ja rakkauden ympärille muodostui uskonnonomainen kultti. Maikin valokuvat olivat Woljalle yhtä pyhiä kuin Wertherille kirjeen nyörit. Kulttiesineitä olivat kaikki ne jäänteet, jotka muistuttivat rakastetusta.

Wolja Kolpytschew päiväsi valokuvansa tammikuussa 1905. Ajat olivat levottomat, ja Pietarin verisunnuntai oli lähellä. Rakkauden museossa aika oli kuitenkin pysähtynyt. Tällaisen pysähtyneen hetken Wolja halusi Maikille näyttää – ja sellaisena me sen tänään voimme nähdä. Samalla valokuva osoittaa tunteiden historian mahdollisuudet ja sen voiman. ■

Kirjoittaja on akatemiaprofessori ja Turun yliopiston kulttuurihistorian professori.

AMORE

AARRE HUHTALA

Mitä siis tunnen, ellen rakkautta?[1]
Inhoa, vihaa, kateutta, mutta
on rakkaus tunteistamme kaikkein suurin,[2]
se meidät maasta tempaa perin juurin.

Ja rakkautta taas on kahdenlaista:
kiihkeän polttavaa ja auttavaista,
tai – niin kuin tutkijat määrittelee –
itsekäs eros, lämmin agapee.

Maallista myös se on tai taivaallista,[3]
jumalatonta taikka jumalista.
Maalliseen mielistyin jo hyvin varhain –
kas, onhan maailmamme maailmoista parhain.[4]

Naisia sain, ja aina kiitostansa,
vaan menestyksestäni koitui ansa.
Suosio minut petti[5], synkänharmaa calle[6]
jo johti minut lyijykaton alle.

Kun taivas länteen kallistua alkaa,[7]
kolottaa käsiä ja juilii jalkaa,
on hurjastelut menneen talven lunta,[8]
muistoissa vain tuo naisten satakunta.

Muistoissa vain, kuin uni unhoitettu,
oravan perikuva ilmaan koverrettu,[9]
limbuksen kulkijoiden tyhjänkevyt joukko,[10]
seinätön luola, poutataivaan loukko.

Vaan, Kleion tytär, kun käyt arkistossa
ja löydät muistelmani, foliantin, jossa
on selkämys niin aistikasta nahkaa,
niin ethän luotaan poistu päätä pahkaa.

Ota se hyllystä, raota varovasti
ja vähin erin avoimeksi asti.
Henkeni kiitää silloin yli Styksin,[11]
ajattomuudessa olemme sylityksin. ■

Kleiolle runoili FM, Raamatun ym. vanhan kirjallisuuden suomentaja.

1 Petrarca-sitaatti, niin kuin varmaan moni huomasi.
2 1. Kor. 13:13.
3 Kaikki muistanevat Tizianin maalauksen.
4 Vähän banaali Leibniz-viittaus.
5 1. Moos. 3:13.
6 Kujan nimitys Venetsian murteessa.
7 Kas, taaskin Petrarcaa!
8 Vanhaa kunnon Villonia.
9 Haavikkoa, mutta orava tuli kyllä monesti Casanovankin mieleen.
10 Dantea, Inf. IV.
11 Manalan rajajoki, jonka yli Kharon kuljettaa kuolleet. Alus kuvataan taiteessa yleensä veneeksi, ”purreksi”, mutta kuolleiden kokonaismäärä puoltaa lautta- ja lautturi-tulkintaa.

RAKKAUDEN PAIKKA

NINNU KOSKENALHO

Rakkaus on arvoistamme korkeimpia. Erityisesti romanttiselle rakkaudelle annettu merkitys näkyy kaikkialla, viihteestä yhteiskunnan järjestäytymisen periaatteisiin. Kulttuurisessa alitajunnassa rakkaus edustaa eräänlaista elämän halki kulkevaa punaista lankaa.

Rakkautta tutkitaan yleensä psykologian ja aivojen näkökulmasta, mutta kulttuurintutkimuksen saralla rakkaudeksi kutsutun ilmiön salaisuudet ovat luultavasti vielä monin paikoin kertomatta. Pohdin tässä artikkelissa rakkauden tulkintoja ja kipukohtia meillä ja muualla.

Rakkaus viettinä, avioliitto diilinä

Biologiseen antropologiaan erikoistuneen, rakkaustutkimuksistaan tunnetun Helen Fisherin mukaan romanttinen rakkaus on ihmiselle jopa seksuaalisuutta voimakkaampi vietti. Väite on voimakas - romanttinen rakkaus kun halutaan usein kehystää moderniksi, pääasiassa euroamerikkalaisessa kulttuuripiirissä syntyneeksi ilmiöksi.

Fisher pohjaa argumenttinsa muun muassa havaintoon siitä, että torjutuksi tuleminen silkan seksuaalinen vetovoiman kohteen toimesta ei yleensä tuota ihmiselle erityisen suurta tuskaa, kun taas rakkauden tunteiden kohteelta tullessaan torjuminen voi aiheuttaa jopa fyysistä kipua. Hylkäämisen kokemus perustavanlaatuisena inhimillisen tuskan lähteenä ei sinänsä tietenkään rajoitu rakkauteen, ainakaan romanttiseen sellaiseen: jo lapsi tietää, että yksin jääminen on kokemuksista kauheimpia.

Rakkaudesta on hyvin vaikea luoda kattavaa määritelmää. Sosiaalipsykologisesti ajateltuna rakkautta ja rakastumista voidaan analysoida kiintymyssuhteiden muodostumisen mekanismien kautta. Aivojen näkökulmasta katsoen rakastumista taas verrataan addiktioon. Välittäjäaineiden myrsky rakastuneen aivoissa on niin suuri, että se kuulemma vastaa voimakasta opiaattiriippuvuutta.

Tällainen rakastuminen näyttää Fisherin mukaan olevan mahdollisesti universaali ihmiskokemus. Se kuitenkin tuottaa erilaisia tulkintoja ja seuraamuksia kulttuurisesta kontekstista riippuen. Jos rakkautta on, mitä sillä kuuluu tehdä?

Meidän kulttuurissamme romanttisen rakkauden paikka on niin merkittävä, että romanttisen elämänkumppanin löytyminen on elämän tärkeimpiä päämääriä ja sisältöjä. Rakkauteen pohjaavassa parisuhteessa eläminen on oletusarvoinen olemisen tapa. Poikkeamista siitä ei ehkä enää pidetä häpeällisenä, mutta silti usein hieman surullisena ja puutteellisena. Ihminen voi olla onnellinen ja elää täysipainoista elämää huolimatta siitä, että hän on sinkku - ei sen vuoksi, että on. Elämänkumppani nähdään omana toisena puoliskona, puuttuvana tai täydentävänä itsen osana.

Vastaavasti liittoja, jotka eivät pohjaa romanttiseen rakkauteen, kummeksutaan ja paheksutaan. Järjestetyt avioliitot näyttäytyvät yleensä alistavina rakenteina, vaikka “järjestetty” ei vielä välttämättä tarkoita että liitto olisi osapuolten puolesta päätetty tai näiden tahtoa vastaan solmittu. Suomalaismiesten thaimaalaiset vaimot tai suomalaisnaisten gambialaispuolisot epäilyttävät, koska suhteen uskotaan rakentuvan ainakin osittain muille arvoille kuin romanttiselle rakkaudelle: taloudelliselle tai seksuaaliselle edulle tai suoranaiselle hyväksikäytölle.

Avioliiton ja elämän yleisen järjestäytymisen kannalta rakkaus ei kuitenkaan ole maailmassa useinkaan ollut erityisen merkittävässä roolissa. Päinvastoin: avioliitto ja rakkaus näyttäytyvät monesti jopa toisilleen vastakkaisina kategorioina,

joita ei kuulukaan sovittaa yhteen.

Suuressa osassa maailmaa käytössä olleessa patrilineaalisessa perhemallissa miehen sukulinja on sosiaalisen elämän selkäranka. Avioliitto toimii silloin vähän kuin kuninkaallisilla: liitot sovitaan sukujen päämiesten toimesta riippuen siitä, millaisia poliittisia, taloudellisia ja muita tarpeita suvulla kokonaisuutena on.

Tällöin ideaali avioliitto on ensisijaisesti hyvä diili, joka hyödyttää niitä sosiaalisia kokonaisuuksia, joiden osasia puolisot ovat. Romanttinen rakkaus avioparin välillä voi olla jotain, minkä ajatellaan syntyvän ja kasvavan ajan kanssa. Tai sitten rakkaus saattaa näyttäytyä jopa lojaaliuden puutteena laajennettua perhettä kohtaan - onhan romanttinen rakkaus tyypillisesti hyvin ulossulkevaa. Romansseja onkin pidetty hulluina ja vaarallisina ainakin esimodernissa Japanissa, Kiinassa ja Intiassa sekä antiikin Kreikassa ja Roomassa.

Etnografinen katsaus rakkauteen

Meillä rakkaus linkittyy voimakkaasti yhteen seksin kanssa. Eräs seuraus tälle on, että seksuaalinen uskottomuus parisuhteessa on tehokas tapa tärvellä rakkaus. Uskottomuus ilmenee yleensä kumppaneiden välisen seksuaalisen eksklusiivisuuden rikkomisena yhden kumppanin toimesta, vastoin toisen tahtoa. Tyypillisesti koemme, että luottamus ja sitä myötä rakkaus saavat tällöin säröjä tai tuhoutuvat kokonaan.

Rakkaus ja luottamus ovat läheisesti linkissä toisiinsa - mutta se, minkä rajan ylittäminen on luottamuksen rikkomista, on varsin kontekstisidonnaista. Etnografinen esimerkki toiselta puolelta maailmaa valottaa sekä rakkauden yleisinhimillisen määrittelyn hankaluutta että uskottomuuden kysymyksen monia kasvoja.

Uudessa-Guineassa elävän pienen umeda-kansan kielessä ei ole sanaa “rakkaudelle”. Umedojen perinteinen sosiaalinen järjestelmä ei tunnista meillä rakkaudeksi kutsuttua ilmiötä motiivina toiminnalle, eikä käytä sitä sen enempää avioliiton pohjana kuin tavoitteenakaan. Riippuen siitä, miten rakkaus määritellään, sitä voidaan kuitenkin etsiskellä umedojen elämästä.

Avioliitot suunnitellaan hyvissä ajoin etukäteen. Vain tietyt yhteisön jäsenet, sukulaisuussuhteista riippuen, ovat käypää puolisomateriaalia. Tytöt luvataan itseään vanhemmille pojille jo paljon ennen naimaikää, ja nuorten miesten osaksi jää odotella että vaimojen ikäpolvi kypsyy aikuisiksi. Kun yhteisö on hyvin pieni (nykyisellään arviolta 400-700 henkeä) ja avioitumista koskevat säännöt tiukkoja, ei aviottomille nuorukaisille ole tarjolla vapaita nuoria naisia sen enempää rakastumisen kuin kosiskelunkaan kohteeksi. Salasuhteet jo avioituneiden naisten kanssa ovatkin nuorten miesten ainoa keino tutustua seksuaalisuuteen oman vaimon aikuistumista odotellessa.

“Romanttista rakkautta”, sikäli kun se tarkoittaa ihmisten itse valitsemaa intiimiä ja eroottista kanssakäymistä toisen kanssa, tapahtuu siten lähinnä syrjähyppyjen muodossa. Rakkaus ei liity mitenkään avioliiton muodostamiseen, mutta saattaa syttyä sellaisten henkilöiden välillä, joilla ei ole mahdollisuutta sosiaalisesti hyväksyttävään suhteeseen. Umedoista kirjoittaneen antropologi Alfred Gellin mukaan tämän kaltaisissa sosiaalisissa ympäristöissä rakkaus onkin usein suorastaan synonyymi uskottomuudelle.

Toisaalta uskollisuus ei umedoille tarkoita seksuaalista yksiavioisuutta, vaan salaisuuksien säilyttämistä. Häpeä ja uhka eivät piile suoranaisesti siinä, että nainen (tai mies) makaa jonkun muun kuin puolisonsa kanssa - aviokäytäntöjen vuoksi tämä on niin yleistä, että kaikki yhteisön jäsenet tietävät vallan hyvin niin tapahtuvan. Aviottomien suhteiden vaara on, että ne eivät pysy salassa.

Salaisuuksien pitäminen on pienen yhteisön integriteetille todella tärkeää. Vaaraan ja kuolemaan yhdistetty noituus uhkaa salaisuuden paljastuessa. Naisten uskotaan hankkiutuvan avioliiton ulkopuolisista suhteistaan tarvittaessa eroon noituuden avulla, ja mustasukkaisen puolison pelätään saattavan niin ikään kääntyä noituuden pariin. Vaikka salatun suhteen ei ajatella vaarantavan rakkautta, jota ei käsitteellisesti ole olemassa, tällaisella suhteella on silti potentiaalia uhata avioliittoa ja sen osapuolia eri suunnasta käsin.

Onko romantiikka hyväksi?

Romanttista rakkautta on kutsuttu verrattain tuoreeksi länsimaiseksi keksinnöksi ja Hollywoodin viihdeteollisuutta onnellisine loppuineen syytetty sen levittämisestä. Romantiikan popularisointi

Euroopassa alkoi kuitenkin jo keskiajan ritaritarinoista, joissa vaeltelevilla ritareilla oli usein luvattomia ja intohimoisia suhteita hienoihin leideihin. Romanttisen fiktion perinne tunnetaan myös muun muassa Intian niemimaalla - joskin se on näytellyt siellä mahdollisesti hieman erilaista roolia kuin meillä.

Romantiikassa "normaalilla" on väliä. Rakastuminen näyttäisi olevan todennäköisempää sosiaalisten normien mukaisesti kuin niitä vastaan. Esimerkiksi ympäristössä, jossa pari tyypillisesti löydetään oman ikäryhmän parista, suuret ikäerot suhteissa ovat harvinaisempia. Jos suuret ikäerot ovat tyypillisiä, on rakastuminen hyvin eri ikäiseen ihmiseen "luonnollisempaa" ja todennäköisempää.

Koska kulttuurit eivät oikeasti ole mitään kansallisvaltioihin liittyviä selvärajaisia monoliitteja, tällaiset ilmiöt eivät rajaudu "suomalaiseen kulttuuriin" tai "intialaiseen kulttuuriin". Sosiaalinen normaali voi löytyä myös paljon pienemmän viiteryhmän yhteisistä, ääneen lausumattomista säännöistä.

Meille tutulla romanttisella diskurssilla on kuitenkin globaalin median ja viihteen avittamana melkoista voimaa. Globalisaation myötä nuoret ihmiset myös niissä kulttuureissa, joissa rakkaus ja avioliitto eivät perinteisesti ole kuuluneet yhteen, kertovat yhä useammin haluavansa avioitua intohimoisen rakkauden kohteen kanssa mieluummin kuin vanhempien löytämän "hyvän parin".

Romanttisen rakkauden idealisoiminen ei välttämättä johda parempiin suhteisiin. Esimerkiksi Intian niemimaalla on raportoitu, että järjestetyt avioliitot saattavat menestyä paremmin kuin rakkausavioliitot. Järjestetyissä liitoissa perheet ovat perinteisesti hyvin vahvasti läsnä avioparin elämässä. Tällainen yksityisyyden puute kuulostaa meistä vastenmieliseltä, mutta siinä on etunsa.

Vanhemmille annetaan Intiassa tyypillisesti runsaasti arvoa ja heidän näkemyksiään kunnioitetaan. Vanhempien läsnäolo nuorten avioliitossa voi toimia sekä ehkäisevänä että suojaavana tekijänä pariskunnan keskinäisille kriiseille. Jos ero tulee ajankohtaiseksi, on perheen aktiivinen tuki varsinkin yhteiskunnallisesti heikommassa asemassa olevalle naiselle hyvin tärkeää. Vanhemmilla onkin monesti moraalinen velvollisuus huolehtia aikuisesta lapsestaan avioliiton epäonnistuessa - onhan liitto heidän valintojensa seurausta. "Rakkausliitot" taas tapahtuvat intialaisessa kulttuuripiirissä usein salassa, ilman perheiden rauhoittavaa vaikutusta ja niihin edelleen liitetyn sosiaalisen häpeän vuoksi niistä voi olla vaikeaa lähteä.

Intian niemimaa tarjoaa myös kiinnostavan kulman viihteen rakkaustarinoihin. Kuten kuka tahansa Bollywood-elokuvia katsellut tietää, intialainen kulttuurinen kuvasto on myös romanttisten tarinoiden suhteen uskomattoman ylitsepursuava. Alfred Gell esittää, että romanttinen fiktio täyttäisi Intiassa hyvin erilaista roolia kuin meillä.

Monissa "perinteisemmissä" yhteiskunnissa, kuten umedoilla, sosiaaliset suhteet rakentuvat lähes automaattisesti jo olemassa olevien sosiaalisten rakenteiden pohjalle. Se, kenen kanssa yksilö menee naimisiin, voi olla ikään kuin ennalta määrätty rakenteellinen osa hänen olemustaan - samaan tyyliin kuin hänen perhesuhteensa. Jos malli sille, kenen kanssa avioliitto solmitaan, syntyy luonnolliseksi ymmärrettävällä tavalla sosiaalisen elämän kudelmasta, on tapahtumien kulku ja niiden merkitys tuleville puolisoille jo etukäteen selvää.

Gellin mukaan yksilöt modernissa länsimaisessa yhteiskunnassa joutuvat tällaisen rakenteen puutteessa kehittämään parisuhteilleen merkityshistorian ja kohtalokkuuden: jälkikäteen rakennetun tarinan siitä, miksi kaikista mahdollisista kumppaneista juuri valittu oli se ainoa oikea. Romanttiset fiktiot toimivat tässä tärkeinä roolimalleina, kulttuurisen käsikirjoituksen opettajina. Gellin mielestä moderni romanttinen rakkaus ei kokemuksena olekaan sen enempää yksilön tasolla syntyvää kuin järjestettyjen avioliittojen tapauksessa muodostuvat parisuhteet - valintoja vain ohjaavat eri tasolla liikkuvat kulttuuriset voimat.

Intian niemimaan kulttuureissa romanttisia fiktioita ei Gellin mukaan tarvita täyttämään kulttuurisen käsikirjoituksen tarvetta. Sen sijaan ne tarjoavat eskapistisia fantasioita, joiden ei ole tarkoituskaan kuvata oikeiden ihmisten oikeiden elämien kulkua. Euroamerikkalaisen viihdekulttuurin valtavirtaistuminen tuo kuitenkin myös sen käsitykset rakkaudesta, parisuhteista ja hyvän elämän mallista osaksi ihmisten mielikuvia ympäri maailmaa - ja meille niin kovin läheinen romanttinen rakkaus jatkaa maailmanvalloitustaan. ■

Kirjoittaja on antropologi ja toinen AntroBlogi-verkkojulkaisun päätoimittajista.

TUULEN VIEMÄSTÄ KALLIOLLE KUKKULALLE

RIITTA MIKKOLA TEKSTI JA KIRSI RUHANEN KUVAT

Kyselimme Tampereen kevätpäivillä hyolilaisten lempirakkauslauluja, -kirjoja -ja elokuvia. Saimme mielenkiintoisia vastauksia seuraaviin kysymyksiin:

1. Mikä on lempirakkauslaulusi?

2. Mikä on lempirakkausromaanisi / -elokuvasi?

Susanna Sirén-Valanta, Lahti

1. Ei puolikasta

2. Rakkautta ennen aamua

Suvi Levonen, Seinäjoki

1. Tuure Kilpeläisen laulut

2. Amélie

Joonas Kotkamaa, Tampere

1. Meatloaf: I'd do anything for love

2. Meet Joe Black

Heikki Honkanen, Pori

1. Yö: Laulu rakkaudelle

2. Tuulen viemää (elokuva)

Marja Manninen, Espoo

1. Aili Ikonen: Syli

2. Haruki Murakami: Norwegian Wood

Salomo Juupaluoma, Rovaniemi

1. Chydenius: Kalliolle kukkulalle

2. Tšingis Aitmatov: Džamilja, Kurjet lentävät (elokuva)

Taina Sipiläinen-Veikkanen, Imatra

1. Andrea Bocelli: Con te partiro

2. Sydämellä on syynsä -elokuva vuodelta 2012. ■

MIESRAKKAUDESTA SUOMESSA

SANDRA HAGMAN

Vuosisata takaperin niin kirjallisuudessa, sanomalehtikirjoittelussa kuin kansan puheissa käytettiin sanoja ”miesrakastaja”, ”poikarakastaja”, ”sotilasrakkaus” tai ”kreikkalainen rakkaus”. Näillä viitattiin miesten väliseen seksuaaliseen suhteeseen. Vaikka termeissä käytetään sanaa 'rakkaus', ei sillä tarkoitettu nykymerkityksen mukaista romanttista rakkautta. Rakkaudesta nimittäin puhuttiin myös silloin, kun moraalioppaat pauhasivat absoluuttisen seksuaalimoraalin puolesta tai kun sanomalehdet kauhistellen kertoivat eurooppalaisista miesrakastaja-skandaaleista.

1930-luvun lopulle asti suhtautuminen miesrakkauteen oli ymmärtäväistä, eikä tällaiseen taipuvaisista ihmisistä tehty suurta numeroa. Tunnettiin miehiä, jotka olivat miesrakastajia: naismaisia tai sellaisia äijiä, joille aina viinaa maistaessa tuli tarve olla toisten miesten lähellä. Heille saatettiin naureskella, muttei heitä tämän takia suljettu yhteisön ulkopuolelle. Ihmisen arvo yhteisössä ei rakentunut seksuaalisuuden mukaan, vaan esimerkiksi työnteosta, raittiudesta tai luokka-asemasta. Näin ollen seksuaalisuus ei muodostanut myöskään identiteetin rakennusalustaa.

Sata vuotta sitten sanomalehdistössä homoseksuaalisuudesta puhuttaessa käytettiin usein nimitystä "kreikkalainen rakkaus". Kuva: Wikimedia Commons.

Häilyvämpi seksuaalisuus

Koska miehen seksuaalisuus ei ollut sosiaalisen aseman tai identiteetin kantava osa, oli miesten myös mahdollista olla satunnaisissa seksisuhteissa toistensa kanssa, ilman että he olisivat identifioituneet miesrakastajiksi. Seksuaalisuus oli siis nykyistä liikkuvampaa ja epämääräisempää. Suomalaiset miehet saattoivatkin päätyä suhteisiin miesrakastajina tunnettujen miesten kanssa rahapulasta, viinanhimosta, naisen puutteesta tai kokeilunhalusta. Miessuhde ei siis ennen 1930-lukua tarkoittanut epäonnistumista miehenä, syntiä tai erilaista identiteettiä. Työmies oli työmies, herra oli herra, siihen järjestykseen ei seksi vaikuttanut. Rakkausliiton muodostaminen kahden miehen välille ei tästä häilyvästä seksuaalikäsityksestä huolimatta kuitenkaan ollut tuolloinkaan helppoa. Toisaalta miehen ja naisenkin välisen liiton liima oli paremmin työ kuin intohimo. Näin ollen intohimon sijat olivat monesti avioliiton ulkopuolella, koskipa himo sitten samaa tai vastakkaista sukupuolta.

Tuon ajan seksuaalisuuden määrittämättö-

myydessä on se ikävä sivupiirre, että seksuaalista väkivaltaa ja koskemattomuuden loukkauksia ei nähty ongelmiksi yhtä helposti kuin nykyisin. Tämä ei koskenut tietenkään ainoastaan miesten välisiä suhteita, mutta jätti niihin pidemmän varjon. Vielä 1950-luvulla psykiatri saattoi määritellä poikien seksuaalisesta hyväksikäytöstä tuomitun miehen homoseksuaaliksi, mutta tytön hyväksikäyttäjä olisi ollut pedofiili.

Vaikka Suomen ensimmäisessä rikoslaissa vuodelta 1894 oli pykälät kaikkiin seksuaalirikoksiin, alettiin niistä toden teolla antaa tuomioita vasta 1930-luvulla, jolloin yleistyi myös kriittisempi suhtautuminen miesten välisiin seksisuhteisiin. Seksistä ja seksuaalisuudesta tuli merkittävämpi aihe ja sen kontrolloiminen nähtiin yhteiskunnallisesti tärkeänä. Jako 'normaalin' ja 'epänormaalin' välillä voimistui ja tässä jaottelussa myös tasavertaisuuteen perustuva aikuisten miesten välinen seksuaalinen suhde leimattiin epänormaaliksi kaikkien muiden seksuaalirikosten joukossa. Kesti vuosikymmeniä ennen kuin miesten välisen rakkauden oli mahdollista tulla näkyväksi ilman rikollisuuden ja epänormaaliuden leimoja.

Kontrollista vapautumiseen

Sota-aikaan tapahtui merkittävä muutos miesten välisen halun käsittämisessä. 1940-luvulle tultaessa seksuaalirikoslainsäädäntö oli käytössä ja asenneilmapiiri kaikkea erilaisuutta kohtaan tiukentui ja kansakunnan jalostushaaveet nousivat huippuunsa. Yhteistyö natsi-Saksan tiedemaailman kanssa avasi käsityksen myös homoseksuaalisuuden mahdollisesta leviämisestä. Aiemmin harmittomina pidetyt miesten väliset seksuaalisuhteet alkoivatkin näyttäytyä vaarallisina. Mies saatettiin vietellä homoseksuaaliksi, millä ajateltiin olevan laajassa mittakaavassa turmiollisia vaikutuksia kansakunnan kehitykselle. Sotatila muodosti vaaratekijän myös tältä kannalta: jos miehet olisivat toistensa kanssa naisenpuutteesta, kävisikö niin, ettei nainen kelpaisikaan enää rauhan palattua? Aiemmin epänormaaliksi ja rikolliseksi nimetty homoseksuaalisuus alettiin nähdä myös vaarallisena. Kontrolli lisääntyi ja tuomioita homoseksuaalisista suhteista annettiin eniten 1950-luvulla. Jäänteet viettelypelosta näkyivät vielä 1971 kun samasukupuolinen haureus poistettiin rikoslaista. Eduskunta halusi jättää rikoslakiin yllytyskiellon eli homoseksuaali ei saanut ehdottaa homoseksuaalista suhdetta.

Kun Suomessa alettiin puhua samasukupuolisten suhteiden poistamisesta rikoslain alta 1960-luvulla, muutos tapahtui nopeasti. Yhtäkkiä kulttuurieliitti puhui homoseksuaalien puolesta, asia nähtiin ihmisoikeuskysymyksenä, vanhakantaisesti asiasta ajatelleet teilattiin nopeasti. Muutos oli kytenyt yliopistopiireissä jo useamman vuoden ajan. Vanhan rikoslain pohja murtui nuorten käsittäessä seksuaalisuuden hyvin eri tavalla kuin vanhempansa. Myös maailma oli muuttunut: Suomi oli jäämässä niiden harvojen itäblokin maiden joukkoon, jotka vielä kielsivät samasukupuoliset suhteet. Tähän viiteryhmään eivät poliitikot halunneet Suomea jättää, ja kriminalisoinnista luovuttiin.

Kaiken muuttuvaisuudesta

Kansalaisten asenneilmapiiri oli 1970-luvulla jakautunut. Kun 1970-luvulla tehtiin kysely suomalaisten asenteista homoseksuaalisuutta kohtaan, näkyi niissä miesrakkauden nopeasti muuttuneet käsitykset. Ei ollut niin, että vanhimmat olisivat olleet kielteisimpiä, päinvastoin: vanhat agraari-Suomessa kasvaneet miehet suhtautuivat homoseksuaalisuuteen yhtä sallivasti kuin nuorimmat ikäluokat. Vanhat naiset eivät ymmärrettävästi kuitenkaan pitäneet arvossa miesten välisiä suhteita, ehkä heillä oli omakohtaisia katkeria kokemuksia. Kielteisimmin homoseksuaalisuuteen kuitenkin suhtautuivat 1950-luvulla perheensä perustaneet. He, joille oli tiukasti opetettu normaaliuden rajat, eivät voineet hyväksyä oppimansa nopeaa muutosta.

Mikään muu ei ole pysyvää kuin muutos. Monta vuosikymmentä seksuaalisuuden ja sukupuolisuuden saralla on menty alati tarkempiin määritelmiin ja identiteettikategorioihin. Vastapainoksi tarkoille rajoille on kuitenkin voimistumassa käsitys, ettei seksuaalisuus ja sukupuolisuus välttämättä ole tiukkarajaista. Nuoret eivät välttämättä halua rakentaa identiteettiään tietyn seksuaalisen tai sukupuolisen kokemuksen varaan, vaan irtautuvat niistä kokonaan. Rakkaus ei katso kategorioita. Heilahdetaanko takaisin agraari-Suomen määrittämättömyyteen? Ei sentään. Nyt valinta on tietoinen. ■

Kirjoittaja on historiantutkija, joka on väitellyt suomalaisen homoseksuaalisuuden historiasta.

NUORUUSVUOSIEN RAKKAUSTARINAT TUNNEHISTORIAN TEKIJÖINÄ

ILONA HOIKKALA

Sotia, politiikkaa ja suurmiehiä. Historiankirjoitusta ajatellessa mieleen nousevat nationalismi, imperiumit, kukoistavat kulttuurit ja antiikin viisaat filosofit. Mutta onko historiankirjoituksessa nuoruuden huumaa, perhosia vatsassa ja männyn kuoreen raapustettuja nimikirjaimia? Vai onko ensirakastuminen poltettu historian kirjojen sivuilta samalla, kun nuoruuden päiväkirjat ullakolta on heitetty takkatulen liekkeihin? Ja polttonestettä päälle, sen verran painokelvotonta tekstiä tuli teininä hormonimylläkässä sutattua.

Miten nuoret rakastavat ja mitä tiedämme siitä kokemuksesta, kun nuori ihminen ensimmäistä kertaa tiedostaa kiintymyksensä toista kohtaan? Pöhköjä ihastumisia, leikkiseurustelua ja naurettavia suuria unelmia ensisuudelman jälkeen. Harkitsemattomia suhteita ja hulluuden huumaa. Näistäkö nuoruuden rakkaus on tehty?

Jo valmiiksi marginaalisena tutkimuskohteena rakkaudenhistoria on keskittynyt sukupuolielämää ja avioliittoa koskeneiden lainsäädäntöjen, määräysten sekä avioliitto-oppaiden tutkimukseen. Romanttista rakkautta löytyy lähinnä mieseliitin rakkauskirjeistä ja ylimystön näyttävistä häätraditioista, mutta rakkauden kokemus, arki ja etenkin kansanihmisten tunteet ovat jääneet kirkollisten ja valtiollisten ihanteiden varjoon. Rakastuminen, pariutuminen ja seksuaalisuus ovat olleet suomalaisessa yhteiskunnassa ja kulttuurissa tiukan säätelyn kohteena niin kyläyhteisön, kirkon kuin valtionkin tahoilta. Sosiaalihistorian näkökulmasta aikuistuminen ja seksuaalisuuden kehittyminen olivat

Nuoren tytön päiväkirja, tulevaa polttoainetta?

pitkään sidottuina kirkon arvovaltaan ja normatiiviseen paineeseen, jossa rippikoulu merkitsi rituaalista askelta lapsuudesta nuoruuteen.

Nuoruus puolestaan on perinteisesti nähty hankalana ja ongelmallisena ikäkautena, johon liitetään vahvoja metaforisia ja symbolisia sisältöjä. Nuoruus mielletään nykyisin vahvasti emotionaaliseksi ja jopa epävakaaksi ajaksi omine kehitystehtävineen ja nuoriso sen pyörteissä pikemmin epäkypsäksi joukoksi kuin luotettaviksi aikuisenaluiksi. Tämänkaltainen suhtautuminen ja ennakkoasenne nuorisoa kohtaan asettaa tiukat raamit tutkimukselliselle sisällölle. Riittääkö keskeneräisyys perusteeksi sille, ettei nuoruuden tunnekokemuksissa olisi voinut olla kyse todellisesta rakkaudesta? Tuleeko rakastumisen dopamiiniryöpyt ja läheisyyden kaipuussa kärsittävät illat pakata muuttolaatikoihin ja odottaa säällistä ikää ja hetkeä, jolloin voi aikuistuvana ihmisenä kaivaa ne esiin ja antautua rakastumisen upeuden ja kamaluuden omaksi? Vai olisiko näissä käsityksissä jotakin tarkistettavaa? Kysymykseni kuuluu: miltä rakastuminen menneisyyden nuoristа ja nuoruuttaan nyt elävistä tuntuu? Ja millaista rakkautta nuoruudessa eletään?

Tunteilla on merkittävä vaikutus niin ihmisten elämänkulkuun kuin laajempiin tapahtumaketjuihin. Nuoruudessa koettu rakkaus on osa sekä yksilön henkilökohtaista elämänkaarta että suomalaista sosiaalihistoriaa. Nuoren ihmisen rakkaus on varmasti erilaista kuin vuosikymmeniä ihmissuhteissa eläneen yksilön, mutta juuri siksi nuoruuden rakkauskokemukset tulisi ottaa osaksi sosiaalihistorian tutkimuskenttää, laajentamaan perinteistä instituutiokeskeistä tutkimustraditiota, jossa nuoruutta ja nuoria on lähinnä peilattu osana kasvatus- ja perhehistoriaa tai koululaitoksen tutkimusta. Tutkimuksellisen mielenkiinnon valossa ei tarvitse ottaa kantaa siihen, ovatko nuoruudessa eletyt rakkauden ja rakastumisen tunteet liioiteltuja tai tuntuvatko ne myöhemmin vääriltä. Aikuisuuden rakkauskäsityksiä ei tulisi myöskään ottaa normeiksi ja verrokeiksi, vaan pikemmin kohdistaa mielenkiinto siihen, miten eri elämänvaiheissa merkityksellistämme omia rakastumiskokemuksiamme. Tunteiden tutkimuksesta ei tarvitse luopua, vaikka tunteen perimmäinen selittäminen ei onnistuisikaan. Kokemuksien valossa aikuinen rakkaus ei ole sen todellisempaa kuin yläasteen diskossa Titanicin tunnussävelmän tahdissa tanssitut viimeiset hitaat.

Viime vuosisadan lopulla historiantutkimuksessa syntyi uusi kehitysvaihe, joka nosti mentaliteettien historian rinnalle mikrohistoriallisen tutkimuksen, joka antaa arvon pienelle sekä tutulle

"Nuoruudessa koettu rakkaus on osa sekä yksilön henkilökohtaista elämänkaarta että suomalaista sosiaalihistoriaa."

ja pyrkii täydentämään yksinkertaistavaa tai vaihtoehdotonta historiankirjoitusta. Samoihin aikoihin myös tunteet nousivat uuteen tutkimukselliseen valokeilaan, kun kulttuuriantropologit kiinnostuivat tunteiden kulttuurisesta vaihtelusta. Tunteiden tutkimus ei ole kuitenkaan onnistunut ottamaan itselleen vakipaikkaa historiantutkimuksen riveissä. Tunteita, niin nuorien kuin vanhojenkin, on vähätelty ja pidetty joko turhan triviaaleina ja impulsiivisina tai liian subjektiivisina ja epärationaalisina, jotta historioitsijat kykenisivät tutkimaan niitä. Työkalut menneisyyden ihmisten tunteiden ja jo elettyjen kokemusten tutkimiseen ovatkin suppeat. Yleinen oletus tuntuu olevan, etteivät inhimilliset kokemukset ole historiallisesti saavutettavissa. On tärkeä tiedostaa muistitietoon pohjautuvan tutkimusotteen haasteet, mutta uskaltaisin väittää, että se on arvokas ja hyödyllinen väline elettyjen kokemusten ja tunteiden tutkimiseen sekä tarpeellinen niiden säilyttämisen kannalta. Olisiko aika luopua tunteiden täydellisen konstruoimisen pyrkimyksestä ja antaa tilaa sille, miten ensirakkaus valvotti marraskuisina öinä ja sai meidät kirjoittamaan vihot täyteen noloja rakkaudentunnustuksia? ■

Kirjoittaja tekee parhaillaan Pro gradu -tutkielmaansa artikkelin aiheesta Helsingin yliopiston Talous- ja sosiaalihistorian laitoksella.

RAKKAUDEN TIE

ARTTURI HEIKKILÄ

Edo-kauden (1601-1868) Japania hallitsi shogunaatti, joka pyrki rauhoittamaan ja yhdistämään pitkästä sisällissodasta kärsinyttä maata. Shogunaatti muutti pääkaupungin Edoon (Tokio), pyrki kontrolloimaan sisällissodan aikana paisunutta samurailuokkaa ja hallitsemaan autoritaarisesti neokungfutselaisen ideologian viitekehyksessä koko Japania. Tavoite onnistui ja Edo-kaudesta muodostui pitkä rauhankausi, jonka aikana Japanin talous ja kaupungit kasvoivat tasaisesti.

Syntyneessä säätyjärjestelmässä ylintä valtaa käytti shogun, joka puolestaan hallitsi lääninherroja ja heidän alueitaan. Hierarkiassa toisena olivat maanviljelijät ja alimpana kaupunkilaiset, eritoten kauppiaat, joiden ei katsottu tekevän lisäarvoa tuovaa työtä vaan loisivan muista luokista. Tasainen talouden ja kaupunkien kasvu siirsi tosiasiassa hiljalleen valtaa pois köyhtyviltä samurailta rikastuville kauppiaille, jotka kykenivät sopeutumaan talouden ja yhteiskunnan muutoksiin toisin kuin ideologiseen viitekehykseen kahlehdittu hallitseva luokka. Yhteiskunnan kehityskulku loi hiljaista jännitettä säätyjen välille. Kaupunkilaiset eivät pääoman kertymisestä huolimatta kyenneet nousemaan virallisessa yhteiskunnallisessa hierarkiassa tehokkaasti, mikä sai rikkaan mutta tunnustuksettoman kaupunkieliitin ”tuhlaamaan” varallisuuttaan taiteisiin ja viihteeseen. Tuhlauksen keskeiseksi kanavaksi muodostui ukiyo eli kelluvat maailmat kabuki-teattereissa ja nautintokortteleissa. Ukiyosta muodostui epävirallinen alamaailma, jossa kaupunkilaiset kykenivät kuluttamaan ja ilmaisemaan itseään vapaammin. Samalla rikkaiden kaupunkilaisten kulutus nivoutui prostituution kanssa yhteen.

Shogunaatin näkökulmasta prostituutio oli välttämätön paha. Se rajasi prostituution nautintokortteleihin suurten kaupunkien rajoille tai ulkopuolelle, julistaen samalla ulkopuolella tapahtuvan prostituution laittomaksi. Laittomasta prostituutiosta muodostui halpa ja suorasukaisempi kauppa, joka oli lähempänä sitä, minkä ymmärrämme prostituutioksi nykyään. Kortteleista muodostui korkealuokkaisen ja kalliin prostituution keskuksia, joihin vain rikkaimmilla oli varaa. Seksi korkealuokkaisen kurtisaanin kanssa maksoi matalatuloisen kaupunkilaisen vuosipalkan verran. Nautintokortteleista tuli populaarikulttuurissa mystifioitu ja glorifioitu seksin, rakkauden ja taiteiden symboli sekä taloudellisen eliitin kohtauspaikka, joka oli vastakkainen viralliselle ja sulkeutuneelle valtiovallan eliitille. Kaupunkilaissäädyn suosimat ukiyo-e-painatteet käsittelivät paljon nautintokortteleita ja niiden kautta nautintokortteleiden vaikutus oli laajempi kuin niiden tosiasiallinen kävijämäärä antoi ymmärtää: ukiyosta tuli kaupunkilaisuuden symboli ja kurtisaanista vaatemuotien asettaja.

Nautintokortteleiden tietämyksestä käytettiin termejä ”rakkauden tie” ja ”erotiikan tie”. Tie oli lainatermi taolaisesta ja neokungfutselaisesta filosofiasta. Teitä oli periaatteessa rajaton määrä, ja tie viittasi kokonaisvaltaiseen perehtymiseen jonkin asian käytöstä tai joksikin asiaksi tulemisesta. Taloudellisen yläluokan lisääntyvä vapaa-aika antoi sijaa ”harrastetoiminnalle. Tie-käsitettä käyttäviä harrasteita ovat esimerkiksi judo ”pehmeä tie”, bushido ”soturin tie”, kendo ”miekan tie” ja chado ”teen tie” (teeseremonia). Rakkauden tien kulkija omistautui bordelleissa käymiselle.

Miksi rakkaus ja prostituutio liittyivät toisiinsa? Järjestetyt avioliitot tuskin sammuttivat romantiikan nälkää ja perheinstituution ensisijainen tehtävä oli taata talon tulevaisuus ja toimivuus. Toisaalta pelkkä seksiakti oli tuskin kovin arvokas, sillä esimodernissa Japanissa laiton prostituutio

oli hyvin laajaa ja elintasoerot korkeita. Lailliset bordellit muovautuivat tyydyttämään romantiikan ja valloituksen halua.

Rakkauden tielle perehtynyttä kutsuttiin tsujiniksi, sulavaksi ihmiseksi. 1700-luvun puolivälin nautintokortteleita käsittelevässä kirjallisuudessa alkoi esiintyä tsujin- ja yabo-hahmoja, joista toinen oli sivistynyt dandy ja toinen sivistymätön maalaisjuntti. Tsujinin ajateltiin olevan hyvin verkostoitunut ja sivistynyt niin nautintokortteleiden tapoja koskien kuin yleisestikin, toisin kuin rakkauden tiehen perehtymättömät, joita kuvattiin karkeina, sivistymättöminä ja maalaismaisina.

Uusrikkaiden kaupunkilaisten halua kuluttaa näyttävästi hyödynnettiin, ja bordellien etiketti laajeni. Korkealuokkaisista kurtisaaneista tuli kilpailun kohteita ja bordellit tarjosivat ikään kuin maksettua seurustelua. Kortteleissa itsessään oli opastuspalveluita ja kirjapainot painattivat ohjekirjoja tietämättömiä kävijöitä varten. Kurtisaanin ei ollut soveliasta harrastaa seksiä asiakkaan kanssa ennen kolmatta tapaamista: toistuvilla tapaamisilla varmistuttiin asiakkaan vilpittömyydestä ja "suhteen toimivuudesta".

Kilpailevat asiakkaat halusivat yksinoikeuden kurtisaanin rakkauteen. Jos asiakas oli hyvin rikas, hän saattoi ostaa kurtisaanin vaimokseen tai ostaa kilpailijoiden varauksia itselleen. Asiakkaat myös pyrkivät varmistumaan velkavankeuteen kahlehditun kurtisaanin rakkauden aitoudesta. Fujimoto Kizanin opas Erotiikan tien suurpeili (1678) listasi useimpia tapoja tehdä shinju eli vahvistus vilpittömästä rakkaudesta ja kertoi miten välttää petollinen todistus. Shinju-rituaaleja olivat verivalan kirjoittaminen, tatuoinnin ottaminen, hiusten tai sormenpään leikkaaminen ja kaksoisitsemurha. Asiakas osallistui useimmiten vain tarkkailijana tai vastaanottajana. Useimmat kurtisaanit oli lapsina myyty nautintokortteliin tai suorittivat palvelusta korttelissa rangaistuksena lain rikkomisesta. Sormensa leikkaavan kurtisaanin, joka sormellaan ehkä saisi asiakkaan ostamaan itsensä, rakkaus oli tuskin vapaaehtoista. Asiakkaat olivat tästä tietoisia ja opaskirja varoittikin, että jos sormeen oli jäänyt kynttä, voisi petollinen kurtisaani kasvattaa sormen takaisin hollantilaisin keinoin ja myydä sen uudestaan toiselle. Kurtisaanien ostaminen oli kallista ja tsujin-kulttuuriin kuului valloitusten keräily pikemmin kuin kokonaisten kurtisaanien: Ihara Saikakun ivaavien novellien mukaan tsujinit keräsivät sormia ja kirjeitä, mutta eivät löytäneet rakkautta.

Nautintokortteli-instituutiot lakkautettiin vuonna 1958, kun Japani teki prostituutiosta näennäisesti laitonta. Tokion nautintokortteliialueella vanhat rakennukset on korvattu uusilla ja prostituutio on siivottu suljettujen ovien taakse. Alueen Jokan-jitemppelissä on haudattuna noin 25 000 prostituoitua. Kiotossa nautintokortteli Shimabaran säästyneet osat on museoitu. ■

Kirjoittaja työstää gradua kaupunkilaisten ja nautintokortteleiden suhteesta 1600-luvun lopun Japanissa.

Kitagawa Utamaro. Karitaku no kinuginu, Aamu Yoshiwarassa (1790). The Metropolitan Museum of Art Digital Collections.

RAKKAUS - MIKÄ IHANA ASIA!

MARJA HEINONEN

Minulta pyydettiin kirjoitus rakkaudesta. Aluksi ajattelin, että se syntyy helposti. Olenhan rakkauden piirittämä monelta puolelta. Olen rakastunut ihanaan mieheen. Rakastan syvästi tyttäriäni. Tiedän, miten tärkeää on rakastaa itseään.

Ehkäpä juuri rakkauden monet kasvot tekivät kirjoittamisesta niin hankalaa. On vaikea päättää, mistä aloittaa?

Rakkaushan voi iskeä kerralla kuin moukari. Tai se voi hiipiä hiljalleen elämään. Tapoja ja vauhteja on yhtä monta kuin on rakastumisiakin. Yhteistä kaikille on suunnaton energia ja hyvänolon tunne. Rakkaus on valtava elämää ylläpitävä voima.

Wikipedian mukaan rakkaus on syvä kiintymyksen tunne johonkin, useimmiten toiseen henkilöön. Tästä kumpuaa se yleinen ajatus, että rakkaus on kahden ihmisen ainutlaatuinen yhteensulautuminen. Mutta rakkaus on paljon enemmän.

Uskonnot puhuvat paljon rakkaudesta. Kristinusko perustuu täysin rakkauden ajatukselle ja islamin mukaan rakkaus on uskovaisia yhdistävä side. Islamin sivuhaarassa, suufilaisuudessa rakkauden ja Jumalan välillä on yhtäläisyysmerkki ja rakkaus koskee kaikkea olemassa olevaa.

"Rakkauden ja myötätunnon voima on vahvempi kuin aseiden voima", sanoi suuri rauhanpuolustaja Mahatma Gandhi, joka puhui rauhan ja väkivallattomuuden puolesta. Rakkaus on siis paljon enemmän kuin kahden yksilön välinen yhteys.

Nykyinen suhteemme hyvän tekemiseen ja

Kuva: Kirsi Ruhanen.

"laajempaan" rakkauteen on silti kummallisen kaksijakoinen. Nelson Mandelaa ja Dalai Lamaa kunnioitetaan ja arvostetaan nimenomaan heidän hyvyytensä ja hyvien tekojensa vuoksi. Heitä ei pidetä naurettavina. Heidän kohdallaan hyvyys on ihmistä. Sen sijaan "tavallisen" ihmisen hyvyys voi olla liikuttavaa ja koskettavaa, mutta se ei yleensä kuulu menestyvän yksilön piirteisiin. Miksi ei?

Moderni länsimainen yhteiskunta on kohottanut yksilöllisyyden kaiken yläpuolelle. Riippuvuus toisista ihmisistä on monen silmissä helposti heikkoutta. Kilpailulle rakentuva yhteiskunta jakaa ihmiset voittajiin ja häviäjiin. Ei ole helppoa arvata, kumpaan kategoriaan epäitsekkäät rakkauden lähettilät putoavat.

Onkin hyvä kysyä itseltään: Miksi hyvän tekeminen ja lähimmäisen rakastaminen yllättävät meidät joka kerta sillä, miten hyvä olo siitä tulee? Miksi aina hämmästelemme, miten hyvä olo tulikaan, kun teemme epäitsekkään teon ystävämme tai täysin ventovieraan ihmisen eteen. Kun neuvomme turistille oikeaa reittiä, autamme vanhuksen kadun ylitse, laitamme rahaa Punaisen Ristin keräykseen, autamme työkaveria tai teemme vapaaehtoistyötä. Teemme rakkauden tekoja. Miksi emme tee heti perään seuraavaa hyvää tekoa, vaan jotenkin pidämme hyvän teon hetkeä arjen yläpuolelle kohoavana poikkeuksena? Miksi suhtaudumme epäluuloisesti itseemme kohdistuviin hyviin tekoihin?

Ennen kuin haetaan vastausta näihin suuriin kysymyksiin, tehdään pieni retki historiaan. Onko ihmisyys rakentunut rakkauden, hyvyyden ja epäitsekkyyden halveksunnalle ja ahneuden ihannoinnille kautta aikojen? Törmäsin vuosia sitten New Yorkissa Adam Philipsin ja Barbara Taylorin hyvyyttä käsittelevään kirjaan *On Kindness*. Siinä mentiin ajassa vuosituhansia taaksepäin katsomaan, miten asiat ovat muuttuneet:

Antiikin aikana hyvyys oli sekä velvollisuus että ilon lähde. Ymmärrettiin, että ihminen tarvitsee toista ihmistä ei vain kumppanuuteen tai tueksi vaikeina aikoina, vaan myös toteuttaakseen ihmisyyttään. Kristinuskon myötä ihmisyyden – ja rakkauden toteuttamisen - piiriin pääsivät myös naiset. Antiikissa kun ajatteleviksi ihmisiksi kelpasivat vain miehet. "Rakasta lähimmäistäsi kuin itseäsi" on kaikkien tuntema kristillinen moraalioppi. Kristityt päätyivät kuitenkin pähkäilemään, oliko jalomielisyys ihmisen luontoa vai Jumalan armoa. Eli onko ihminen sittenkin luonnostaan itsekäs ja paha ja vain Jumalan myötä pelastuva.

Aina 1800-luvulle asti hyvyys piti pintansa keskeisenä moraalisena ajatuksena, vaikka sitä haastettiin kovastikin. Vuosisadan alkupuolella itsekkyys alkoi saada selkävoittoa ja hyvyys sai siirtyä syrjään moraalikeskustelun ytimestä. 1800-luvun lopulla se kuului enää romanttisten runoilijoiden, pappien, hyväntekeväisyyttä tekevien ja ennen kaikkea naisten repertuaariin. 1900-luvun alkupuolelle tultaessa rakkaus ja hyvyys oli lokeroitu sinne, missä se on nykyään – naisellisten tunteiden ja käytöksen alueeksi. Teollistuminen ja kapitalismin esiinmarssi olivat vahvoja työntövoimia hyvyyden ja rakkauden eetoksen kurjistumiseksi lännessä.

Entä mistä nykyinen kapea rakkauden käsitys loppujen lopuksi kumpuaa? Meidän aikamme kummallisen käyttäytymisen ja kovan ihmiskuvan ytimessä on kyvyttömyys rakastaa itseään. Taito, joka tuottaa myös parisuhteeseen sen syvyyden, jota meistä jokainen tavoittelee. Silloin kun hyväksyt itsesi sellaisena kuin olet, etkä vaadi itseltäsi suorituksia ulkopuolisten paineiden määrittämänä, pysyt rakastamaan aidosti toisia. Silloin et aseta enää heillekään mahdottomia vaatimuksia, vaan kykenet lempeästi näkemään toiset tuntevina ja kokevina ihmisinä. Samanlaisena kuin itsekin olet.

On Kindness -kirjassakin hyvyyden olemus määritellään kykynä sietää toisten – ja samalla omaa -haavoittuvuutta. Lähtökohta on sama kuin rakkaudessa - ensin on kyettävä lempeyteen ja rehellisyyteen itseään kohtaan. Vasta sitten kykenee avautumaan toisille.

Itsensä rakastaminen on avain kaikkeen muuhun rakkauteen. Samaahan me oikeastaan haluamme itsekin kokea rakkauden kohteena. Kirjailija Victor Hugon sanoin: "Elämän ylin onni on varmuus siitä, että sinua rakastetaan sinun itsesi takia - tai tarkemmin sanottuna itsestäsi huolimatta."

Kevällä ja kesällä mieli lepää. Silloin on aikaa valoisille ajatuksille. Otollinen aika rakkaudelle, hyvyydelle ja hyville teoille. Ollaan ihmisiä toisillemme, naiiviksi leimautumisen uhallakin. Annetaan ja otetaan vastaan! Rakastetaan! ■

Kirjoittaja on valtiotieteen tohtori, ajattelija ja kirjoittaja, joka rakastaa katsoa asioita siltä toiseltakin puolelta.

GLOBAALIHISTORIAN NÄKÖKULMA TUNTEISIIN

LIINA MUSTONEN

Eurooppaa ja nykyistä Lähi-itää käsittelevä historian ja yhteiskuntatieteiden tutkimus tuo usein esille näiden kahden maantieteellisen alueen eroavuuksia. Historian näkökulmasta eroavuuksien etsiminen siirtomaiden ja niitä hallinneiden valtioiden välillä oli yksi tärkeimmistä tekniikoista, joilla koloniaalisena aikana hallinneet eurooppalaiset valtiot oikeuttivat valtaansa. Joseph Ben Prestelin kirja Emotional Cities: Debates on Urban Change in Berlin and Cairo 1860-1910 kyseenalaistaa ja haastaa kaupunki- ja tunteiden tutkimuksen alalla eroja etsiviä analyysimalleja. Sen sijaan tämä uusi Oxfordin yliopistokustantamon julkaisema globaalin kaupunki- sekä tunnehistorian alalla vaikuttava teos osoittaa, kuinka saman aikakauden ihmiset ilmaisivat näissä kahdessa maantieteellisesti erillään olevassa kaupungissa hyvin samanlaisia tuntemuksia liittyen kaupunkien kehitykseen. Maantieteellisten eroavaisuuksien sijaan, tunteiden ilmaisussa näkyi selkeämmin yhteiskuntaluokkien väliset erot ja sukupuoli.

Emotional cities -teos tarkastelee Berliinin ja Kairon keskiluokkaa edustavien asukkaiden tunteita niiden kaupunkihistorioiden kautta. Kirja osoittaa, että berliiniläisten (eli entisen Preussin ja nykyisen Saksan pääkaupungin asukkaiden) sekä kairolaisten tunteet suhteessa kaupunkien kehitykseen olivat hyvin samanlaisia. Molemmissa kaupungeissa nousi esille samanlaisia ajatuksia ja pelkoja. Kahden geopoliittisesti eri asemassa olleen kaupunkihistorian ja tunne-elämän tarkastelun ajankohdaksi on valittu vuosien 1860 ja 1910 välinen aika. Tunteiden alkuperän analysoimisen sijaan kirja tarkastelee sitä, miten berliiniläiset ja kairolaiset porvaristoa edustavat aikalaiset neuvottelivat tunteidensa kautta suhdettaan kaupunkiin. Aiheuttiko kaupunkikehitys rakkauden tunnetta, inhoa, iljetystä vai oliko se uhka kunnialle ja keskiluokan keskuudessa vallassa olevalle moraalikäsitykselle? Analyysimateriaalina tässä globaalin tunnehistorian teoksessa toimivat arkistomateriaalit kuten lehtikirjoitukset, kirjat ja muu kirjallinen materiaali aikakaudelta.

Kyseisenä aikakautena berliiniläisten ja kairolaisten tunteiden ilmaisusta löytyi paljon mielenkiintoisia ja yllättäviä yhtäläisyyksiä. Ilmeiset yhtäläisyydet kertovat myös siitä, että paljon tietoa liikkui Berliinin ja Kairon välillä ja ajatuksia jaettiin. Näissä kahdessa pääkaupungissa sijaitsevat arkistot paljastavat, kuinka tunteita kuvaavaa sanastoa käytettiin kaupunkien kehityksestä raportoitaessa ja kuinka puolestaan kaupunkikehityksen koettiin vaikuttavan kaupunkilaisten tunteisiin. Kirjan yksityiskohtaiset kuvaelmat selventävät näin lukijalle kaupunkien asukkaiden suhtautumista muuttuvaan kaupunkiympäristöön. Mielenkiintoisia ovat muun muassa saksalaisten psykologien analyysit tiettyjen Berliinissä sijaitsevien asuinalueiden vaikutuksesta tunne-elämään. Samalla tavalla Kairossa keskiluokkaa edustava intellektuellien joukko kirjoitti kaupunkien muuttumisen roolista tunteisiin.

Löystynyt moraali huoletti niin berliiniläistä kuin kairolaista porvaristoa

Vuosien 1860 ja 1870 välillä kaupunkeihin muutto ja kaupunkielämän vilkastuminen olivat laajan keskustelun aiheita sekä Berliinissä että Kairossa. Keskeisenä aikalaisten debateista nousee esiin kaupunkien muutoksen vaikutus asukkaiden moraalikäsitykseen. Molemmissa kaupungeissa tehtiin myös selkeä ero naisten ja miesten tunteiden välillä. Prostituution ja alkoholin kulutuksen yleistyminen sekä näiden kahden vaikutus nähtiin osittain ongelmallisina vallitsevalle moraalikäsitykselle molemmissa kaupungeissa. Kairossa keskustelun aiheeksi nousi kaupunkilaisen rationaalisuus ja Berliinissä saksankielellä lausuttuna "Sitte", joka lyhyesti kääntyy parhaiten suomenkielellä "tavoiksi". Berliinissä monet kirjoittajat toivat esille huolensa moraalitunteen katoamisesta. Kairossa puolestaan toimittajat ja hallituksen virkailijat esittivät optimistisempia analyysejä kaupunkikulttuurin muutoksesta. Kairolaista keskiluokkaa edustavien intellektuellien kirjoituksissa näkyy heidän uskonsa kaupungin muutoksen positiiviseen vaikutukseen nuorten miesten rationaalisuuden kehityksessä.

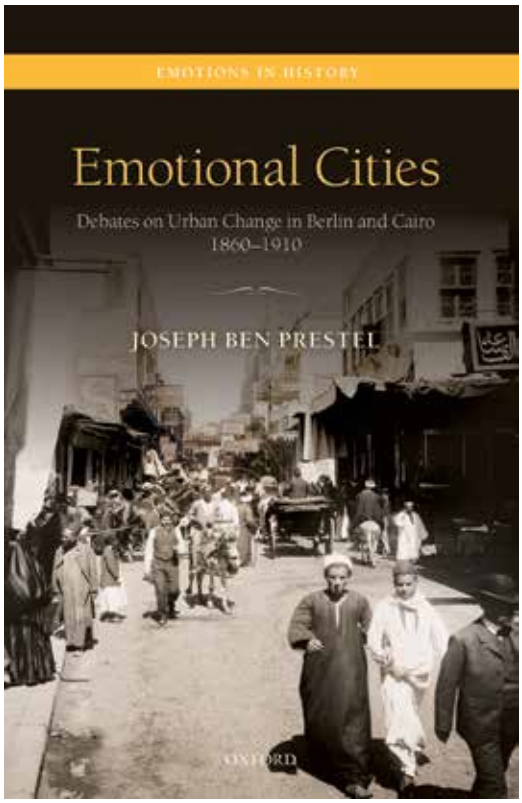

1870-luvun ja 1900-vaihteen välillä puolestaan molemmissa kaupungeissa porvariston keskuudessa nousi lähes samanaikaisesti huoli siitä, että kaupunkielämä toi vaaroja mukanaan. Monet aikakauden julkaisut varoittelivat, että kaupunkien muuttuminen saattaisi aiheuttaa miehillä tunnekontrollin menetyksen. Berliinissä kritiikin kohteena oli Friedrichstrassenin alue ja Kairossa Azbakiyyan alue. Molemmissa hulvatonta rakkaudenosoittamista koetettiin kontrolloida moraalipoliisin avuin. Samalla kummassakin kaupungissa keskiluokka lähti pakoon kaupungin vaaroja. Saksassa syntyi terveelliseen elämään tähtäävä Lebensreform. Kairosta taas lähdettiin vieressä sijaitsevaan Helwaniin, jota mainostettiin paikkana paremmalle elämälle.

Molemmissa kaupungeissa tunteiden ilmaisun tavoissa näkyi siis ensisijaisesti luokka- ja sukupuolijako. Kriittinen keskustelu kaupunkien muutoksesta heijastaa porvariston sivistys-käsitteestä ammentavaa sanavarastoa, jossa tunteiden kontrolli sekä niiden itse määrääminen olivat tärkeässä osassa.

Historian opetus globaalista näkökulmasta on yhä tärkeämpää eurooppalaisissa kouluissa. Oppilaskunnan taustojen vaihdellessa yhä enemmän, on hyvä tarkastella historiaa myös niiltä kannoilta, jotka yhdistävät eri maantieteellisiä alueita ja kulttuureja. Kirja Emotional Cities on osa tätä traditiota, ja se tarjoaa paljon uusia mielenkiintoisa näkökulmia tämän tärkeän tehtävän toteuttamiseen. Tiedon kulkiessa tänään paljon nopeammin kuin 1900-vuosisadan vaihteessa, on hyvä olettaa että samantyyppisiä yhtäläisyyksiä löytyy myös jatkossa. ■

Kirjoittaja on yhteiskuntatieteiden tohtori Eurooppalaisesta yliopistoinstituutista Firenzestä, Suomen Lähi-idän Instituutin tutkijavierailija ja AntroBlogin uutistoimituksen jäsen.

Joseph Ben Prestel. 2017. Emotional Cities: Debates on Urban Change in Berlin and Cairo, 1860-1910. Oxford University Press.

SUURIA TUNTEITA VANHOISSA DOKUMENTEISSA

KAISA KAURANEN JA KATI MIKKOLA

Millainen kokemus avioliittoon astuminen oli talonpoika Juho Kaksolalle? Miksi nuori ompelija Ida Digert ryhtyi kirjoittamaan päiväkirjaa? Mitä siirtolaiseksi Amerikkaan lähtenyt sekatyömies Antti Kangas halusi kertoa kotimaahan jääneelle perheelleen? Entä miksi lypsylehmän kuolema sai kiertokoulunopettaja Isak Ojalan katumaan isänmaallisuuttaan? Avoin digitaalinen oppimisaineisto Kynällä kyntäjät johdattelee 1800-luvun Suomen yhteiskunnallisiin murroksiin yksilöiden kokemusten ja elämänkulun kautta.

Historiantutkimuksen murros

Historiantutkimus ja -kirjoitus alkoivat muuttaa luonnettaan muutama vuosikymmen sitten. Eliitin rinnalle tutkimuskohteiksi tulivat laajemmat kansankerrokset, ja sotapainotteinen tapahtumahistoria teki tilaa esimerkiksi naishistorialle ja arjen historialle. Uudet kiinnostuksen kohteet nostivat uusia tutkimuskysymyksiä: Millaiset perhemuodot olivat aikaisemmin vallitsevia? Miten köyhät ja vähäväkiset elivät? Millainen elämä oli sotapäällikön vaimolla, tyttärellä ja palvelijalla?

Sosiaalihistoriallisiin kysymyksenasetteluihin on tähän mennessä saatu vastauksia jo kosolti, ja ne ovat vaikuttaneet myös koulujen historianopetukseen. Merkkihenkilöiden lisäksi oppikirjojen sivuilla matkaavat "tavalliset ihmiset" ja arjen sankarit. Myös tapa opettaa on muuttunut. Nykyisin oppilaita kannustetaan tarkastelemaan tapahtumakulkuja eri näkökulmista ja eri toimijoiden kannalta.

Silti vastauksia siihen, miten menneisyyden ihmiset kokivat elämänsä, etsitään edelleen. Erityisesti niin sanotun tavallisen kansan kokemukset ovat painuneet "*unhotuksen mereen*". Näitä sanoja suutari ja vahtimestari Aatu Koskelainen käytti, kun hän kertoi, minkä kohtalon hän toivoi omien nuoruusmuistojensa välttävän. Koskelainen tarttui haasteeseen ja kirjoitti muistelmat. Ne julkaistiin vuonna 1918 kirjana Leivän ja seikkailun haussa – Hämäläisen mökinpojan tarina.

Kynällä kyntäjät -oppimisaineisto tutustuttaa muun muassa lukkari Tahvo Huttusen Aika-Kirjaan, ompelija Ida Digertin päiväkirjaan sekä ompelija ja kansankirjailija Liina Kahman näytelmäkäsikirjoitukseen "Kiusalliset kihlajaiset". Kuva: SKS.

Löytöretkiä arkistoon

Tutkijat alkoivat viime vuosituhannen lopulla eri maissa etsiä tavallisen kansan omasta kynästä lähteneitä kirjoituksia. Kiinnostus kohdistui paitsi kirjoittajien elämänvaiheisiin ja subjektiivisiin kokemuksiin, myös kirjoittamisen historiaan: Miten taito levisi säätyläistön ulkopuolelle ja kuinka sitä käytettiin? Millaisia tekstejä kirjoitustaitoiset kansanihmiset tuottivat?

Suomessa kansanihmisten kirjoitusten kartoittaminen alkoi Suomalaisen Kirjallisuuden Seurassa 2000-luvun alussa, jolloin kirjallisuusarkiston johtaja Anna Makkonen (nyk. Kuismin) toimitti arkistollisten löytöretkiensä tuloksena antologian *Karheita kertomuksia – itseoppineiden omaelämäkertoja 1800-luvun Suomesta* (2002). Kun eri arkistojen kartoittamista jatkettiin, vanhoja dokumentteja löytyi yllättävän paljon. Usein kyse oli käsikirjoituksista, joita ei tutkimuksen piirissä aiemmin tunnettu. Lisäksi löytyi vähälle huomiolle jääneitä julkaisuja, esimerkiksi Aatu Koskelaisen muistelmat.

Eri alojen tutkijat verkostoituivat useissa tutkimushankkeissa, jotka liittyivät kirjallisen kulttuurin leviämiseen. Tärkeä tutkimuksia innoittava tavoite oli myös selvittää, millä tavoin suuret historialliset muutosprosessit, esimerkiksi kansallisuusaate, näyttäytyivät ruohonjuuritasolla, kirjoitustaitoisten kansanihmisten elämässä. Tutkimushankkeiden tuloksia on koottu muun muassa kirjaan Kynällä kyntäjät – kansanihmisten kirjallistuminen 1800-luvun Suomessa (2013). Nyt Kynällä kyntäjät on muokkaantunut vapaasti käytettävissä olevaksi digitaaliseksi oppimisaineistoksi, joka palvelee myös perusopetuksen ja lukioiden historianopetusta.

Antin rakkaus kirjeiden riveillä

"Rakastelu ystäväni" tuntuu rohkealta ensimmäisen kirjeen aloitukselta kihlattujen välillä 1800-luvulla. Tallirenki Antti Wallin (s. 1853) ei kuitenkaan tiennyt kaksoiskonsonanteista eikä aina muistanut käyttää t-viivoja. Antin ja hänen kihlattunsa Maria Karpin suhteen tärkeitä vaiheita on tallentunut paperille, koska Antti muutti Kiskon pitäjästä Helsinkiin Marian jäädessä piiaksi entisille sijoilleen. Kokematon kirjoittaja oli tunteissaan vilpitön mutta myös realisti: *"sinua en saa mielestäni pois sillä sinä ollet rakastannut minua minä sinua mutta sen sanon kuitengin jos onnes lulet kohtavan jo ennen minua niin sitä en voi estä"*.

Antin tie vei kaartin pataljoonaan ja taisteluihin Balkanille. Muun koulutuksen ohessa sotilaille opetettiin myös kirjoittamista. Joitakin vuosia myöhemmin Marialle kirjoittikin jo tottunut kynänkäyttäjä: *"Rakkauteni sentähden on ollut ja on vielä kiihoittunut oikein kiihkeäksi sinua kohtaan, kuin tiedän että viime Turkin sodan aikana niin täydellisesti soit sydämessäsi sijaa minulle kaukana sotatantereella toimivalle halvalle olennolle sekä koko aattesi olivat siellä missä minä olin; vaikka sitä silloin en tiennyt enkä voinut uskoakaan."* Kirjallistuminen on prosessi, joka vie usein vuosisatoja, mutta yksilöiden kohdalla muutokset voivat olla nopeita.

Historiallisia dokumentteja ja oppimistehtäviä

Antti Wallin ja Aatu Koskelainen ovat esimerkkejä kirjoittajista, joihin Kynällä kyntäjät -verkkoaineistossa tutustutaan. Kaikkiaan 22 esitellyn kirjoittajan ammatillinen kirjo ulottuu kodittomasta kiertelijästä talonemäntään ja suutarista turbiininhoitajaan. Elämäntarinoiden lisäksi jokaiselta on mukana tekstejä sekä käsikirjoituskuvina että puhtaaksikirjoituksina. Lisäksi esitellään kirjallisen kulttuurin historiaa sekä eri tekstilajeja – esimerkiksi päiväkirjoja, arkkiveisuja ja sanomalehtien lukijakirjeitä.

Julkaisu sisältää yhteensä yli 130 oppimistehtävää, jotka pohjautuvat perusopetuksen ja lukion opetussuunnitelmien perusteisiin. Tehtävät ohjaavat tarkastelemaan ja työstämään historiallisia dokumentteja sekä jäsentämään niitä osaksi laajempia ilmiöitä ja kehityskulkuja. Tehtävissä korostuvat tutkimus- ja tekstitaidot mutta myös reflektio ja historiallinen empatia.

Tehtävissä on huomioitu paitsi historian, myös äidinkielen ja kirjallisuuden sekä uskonnon ja elämänkatsomustiedon opetuksen tavoitteet. Kokonaisuus soveltuukin hyvin myös eri oppiaineita eheyttävän oppimiskokonaisuuden tarpeisiin.

Kynällä kyntäjät -oppimisaineisto (SKS 2018) löytyy osoitteesta: kynallakyntajat.finlit.fi

Vinkkejä aineiston käytöstä historian opetuksessa löytyy sivuston Käyttöohjeesta. ■

Kirjoittajat ovat Kynällä kyntäjät -verkkojulkaisun tekijöitä.

Tämä palsta on avoinna kaikille kollegoille, jotka haluavat julkaista Kleiossa pakinoita, kommentteja tai vaikkapa runoja.

KRUUNUPÄÄT JA **RAKKAUS**

Rikhard sai käteensä kirjan nimeltä "Kings, queens, bones and bastards", jossa esitellään Englannin hallitsijat Egbertistä Elisabeth II:een. Kirjassa esitellään myös hallitsijoiden puolisot ja rakastajattaret sekä näiden molempien kautta syntyneet jälkeläiset, samoin kuin kruunupäiden viimeiset leposijat ja kuninkaallisten luiden hyvinkin merkilliset jälkivaiheet. David Hilliamin kirjaa mainostetaan riemukkaan anekdoottimaiseksi mutta silti luotettavaksi.

Rikhardin täytyi hetimiten korvat punaisina selata, mitä riemukasta luottotietoa Hilliam paljastaa kaima-Leijonanmielen elämästä ja etenkin rakkauselämästä. "Kiivas, romanttinen, homoseksuaalinen, runollinen", luonnehditaan Henrik II:n ja Eleanora Akvitanialaisen poikaa. Rikhard I oli "loistava soturi mutta toivoton kuningas". Hän viihtyi Englannissa kymmenvuotisen hallituskautensa aikana 1189–1199 vain muutaman kuukauden. Elämä oli hänelle yhtä sotilasseikkailujen sarjaa. Rikhard Leijonanmieli oli yksi Englannin huonoimpia hallitsijoita, joka viis veisasi valtakunnastaan, kunhan vain sai sotia ja ristiretkeillä sielunsa kyllyydestä. Kerrotaan, että Rikhard olisi myynyt Lontoon, jos vain olisi löytänyt jonkun joka maksaa riittävästi. Kaapatun kuninkaan lunnaista englantilaiset maksoivat itsensä kipeiksi – joka miehen vuoden ansioista neljännes upposi Leijonanmielen vapauttamiseen.

Millaista oli tämän vauhdikkaan soturin rakkauselämä? Avioliitto ei hänelle onnea suonut. Rikhardin arvellaan olleen homo- tai biseksuaali, jonka tärkein gay-partneri oli Ranskan kuningas Filip August. Miehet kuulemma söivät samasta pöydästä, samalta lautaselta ja nukkuivat samassa vuoteessa. Yhteisellä ristiretkireissullaan Filip August yritti naittaa Rikhardille omaa sisartaan mutta ei onnistunut ja kääntyi suuttuneena Sisiliasta takaisin. Äiti-Eleanora toimitti morsioehdokkaaksi kauniin Berengaria Navarralaisen. Häät pidettiin Kyproksella, mutta pariskunta eli Pyhän maan reissulta palattuaan paljolti erillään, eikä lapsia kruununperillisiksi syntynyt. Kaksi aviotonta lasta Rikhardilla tiedetään kyllä olleen. Berengaria eli miehensä kuoltua loppuvuotensa nunnana Ranskassa keskittyen köyhien ja hylättyjen lasten auttamiseen.

Rikhard oli omalla tavallaan ritarillinen. Kuningas haavoittui kuolettavasti olkapäähän jousimiehen ampumasta nuolesta ranskalaista linnaa piirittäessään. Leijonanmieli kutsui ampujansa kuolinvuoteelleen, armahti tämän, lahjoitti sata shillinkiä ja laski vapaaksi – ja tämän jälkeen kuoli. Ei liene ollut Rikhardin vika, että jousimies otettiin kiinni, nyljettiin ja hirtettiin. Rikhard haudattiin Fontevraultin luostariin, mutta Leijonanmielen sydän, *coeur de lion*, haudattiin erikseen Rouenin katedraaliin.

Kutistunut, kuivaa, punertavaa lehteä muistuttanut sisäelin löydettiin vuonna 1838 ja sijoitettiin hopearasiaan lyijykotelon sisälle.

Hilliamin anekdoottikokoelmasta selviää, että rakkaudenhedelmien mittareilla mitattuna menestyksekkäin Englannin monarkki oli 1100-luvun alussa Henrik I, jolla oli kolme laillista lasta ja kaksikymmentäviisi muista suhteista syntynyttä. Hopealle taisi nousta restauraation jälkeinen Kaarle II, jolla oli kuusitoista epävirallista (muttei yhtään virallista) perillistä. Ehkäpä surullisin tapaus jälkeläisten saamisessa oli 1700-luvun alussa kuningatar Anne, joka kahdeksastatoista raskaudestaan koki seitsemäntoista keskenmenoa ja menetti lopulta myös ainoan henkiin jääneen lapsensa, kun tämä oli 11-vuotias. Annen kuoltua alkoi Yrjöjen aika, joista ainakin ensimmäiset Yrjöt olivat tosi vastenmielisiä tyyppejä, loput hulluja tai hurvittelijoita. Karmeimman kuolemanjälkeisen vaelluksen epäilemättä tekivät Oliver Cromwellin ruumis ja pääkallo, mutta hänhän ei kuningas ollutkaan. Aika erikoista oli sekin, että Jaakko II, se mainiosti maasta potkittu, haudattiin vasta 123 vuotta kuolemansa jälkeen.

Kruunupäitten ja muitten julkkisten rakkaus, kuten kuolemakin, kiinnostaa yhä niin tavallista kansaa, mediaa kuin oppilaitakin. Harmi, ettei nyky-OPS, joka kavensi Eurooppalainen maailmankuva -kurssin valinnaiseksi, suo kovin paljon aikaa esitellä tällaisia riemukkaita anekdootteja. ”On murheellista, kuinka vähän nykyisin löytää hyödytöntä tietoa”, kuten Oscar Wilde jo yli sata vuotta sitten kaukoviisaasti totesi. ■

Rikhard Leijonamieli

Rikhard Leijonamielen hauta Ranskan Rouenissa.
Kuva: Wikimedia Commons.

Historian **merkityksestä**

EERO KITUNEN

Vuonna 1947 pidettyjen historianopettajien päivien avaussanat lausui tohtori A. A. Koskenjaakko, joka painotti, että koulun tehtävä on edistää yhteiskunnan tulevaisuutta. Jotta koulu voi näin tehdä, on sillä oltava juuret syvällä menneisyydessä. Muun muassa tämän vuoksi historian opetus on sen elimellinen osa. Koskenjaakko jatkoi: ”Historian opetuksen päämäärä – vanhastaan tuttu – on opettaa tuntemaan nykyistä yhteiskuntaamme ja sen kehitystä. Meidän oman maan historiamme taustalla on aina kuva siitä, miten länsimainen sivistys on muodostunut.”

Ilman ymmärrystä siitä, miten länsimainen sivistys on muodostunut, on suomalaisen koulun kehittäminen vailla pohjaa. Tämän käsittäminen on erityisen ajankohtaista silloin, kun koulutusta koskevia lakeja, asetuksia tai opetussuunnitelmia muutetaan. Tämän käsittäminen on ajankohtaista nyt, kun suomalaista lukiota uudistetaan.

Historia opettaa tietoja ja taitoja, jotka eivät vanhene edes nopeasti muuttuvassa maailmassa. Kulttuurihistorioitsija Johan Huizinga kirjoitti, että historian tieteellä ja opetuksella on erityistä arvoa yhteiskunnalle, koska ne auttavat ymmärtämään ihmistä. Hänen mukaansa historian käsittelemät kysymykset ovat samoja, joita ihmiset kohtaavat jokapäiväisessä elämässään.

Eräs jokin aikaa sitten tapaamani vaikutusvaltainen poliitikko sanoi minulle, ettei ajan henki juuri nyt ole oikein suosiollinen historian opetukselle. Toivottavasti näin ei ole. Ajan henki näyttäisi ainakin suosivan historiaa. Onhan maassa keskusteltu aktiivisesti esimerkiksi sadan vuoden takaisesta itsenäistymisestä ja sisällissodasta. Olisi ristiriitaista, jos samanaikaisesti korostettaisiin historian merkitystä mutta väheksyttäisiin historian opetusta.

Toivottavaa luonnollisesti olisi, että kansalaiset kykenisivät osallistumaan ajankohtaisiin historiallisiin keskusteluihin. Jotta näin on tulevaisuudessakin, on historian opetuksella oltava vankka asema peruskouluissa ja lukioissa.

Siinä, että historian opetus joutuu perustelemaan tarpeellisuuttaan, ei ole mitään väärää. Eikä siinä, että se joutuu puolustamaan asemaansa, ole mitään uutta. Vuonna 1972 HYOL:n puheenjohtaja Matti J. Castren ilmaisi Kleiossa väsymyksensä silloiseen historian opetusta koskevaan debattiin toteamalla, että ”varmaan monessa näiden aineiden [historian ja yhteiskuntaopin] opettajassa virinnyt syntinen toivo joskus saada nauttia työrauhaa ja kehittää rakentavassa mielessä ainettaan ja opetustaan”. Tuolloin poliittinen vasemmisto syytti historian ja yhteiskuntaopin opetusta liiasta yhteistyöstä elinkeinoelämän kanssa, poliittinen oikeisto taas liiasta vasemmistolaisuudesta.

Castrenin toivoma työrauha on ajankohtainen toive tänäkin päivänä. Olisi oivallista, ettei koulutusta koskevia muutoksia tehtäisi vain muutosten vuoksi ja että opettajille annettaisiin mahdollisuus keskittyä perustyöhönsä eli opettamiseen.

Paras tae niin suomalaisen koulun ja lukion kuin niihin olennaisesti liittyvän historian opetuksen kehittymiselle on taata ammattitaitoisille opettajille työrauha kehittää opetustaan ilman jatkuvaa ylhäältä päin tulevaa ohjausta. ■

Kirjoittaja on HYOL ry:n puheenjohtaja.

Suorat lainaukset teoksesta Virta, Arja: Pegagogiikkaa ja etujen vartiointia. Historian ja yhteiskuntaopin opettajien liitto HYOL r.y. 1948–1998. Vuosikirja XXV (1998).

HYOL toimii

KIRSI RUHANEN

Vaikuttaminen

HYOL:n lukioryhmä on hiljattain laatinut lausunnon niin lukiolakiesityksestä kuin suomalaisen ylioppilastutkinnon järjestämisestä englanninkielellä. Annetut lausunnot ovat luettavissa HYOL:n verkkosivuilla.

Taloustaitokilpailu

Taloustaitokilpailun alkukilpailu järjestettiin noin 390 koulussa torstaina 5.4.2018. Osallistuneiden oppilaiden joukosta on valittu 30 parasta, jotka on kutsuttu Helsingissä 25.5. järjestettävään loppukilpailuun.

Taloustaitokilpailu järjestetään jälleen keväällä 2019.

Kesäkurssi Helsingissä

HYOL järjestää kesäkurssin Kallion lukiossa Helsingissä 5.-6.6.2018.

Koulutuspäivillä aiheina mm. populismi, syvälukeminen ja arviointi. Lisäksi työpajoissa on kokeiltavana useita EU-opetukseen kehitettyjä oppimisaineistoja. Päivien ohjelmaan kuuluu myös opastettu vierailu Helsingin edustalla sijaitsevalle Vallisaarelle.

Tarkka ohjelma on nähtävissä tämän lehden sivulla 33 ja osoitteessa hyol.fi. Ilmoittautumisaika päättyy 28.5.2018.

Talous tutuksi

HYOL ry järjestää elo-syyskuun taitteessa Talous tutuksi -koulutuksia yhteistyössä Finanssiala ry:n, Opetushallituksen, Pörssisäätiön, Suomen Pankin ja Taloudellisen tiedotustoimiston kanssa.

Talous tutuksi -koulutustilaisuuksia järjestetään Oulussa 30.8., Tampereella 3.9. ja Helsingissä 13.9.2018.

Helsingissä pidettävän koulutustilaisuuden aikaan pidetään etäkoulutustilaisuudet Joensuussa ja Seinäjoella.

Ilmoittautuminen Talous tutuksi -koulutuksiin käynnistyy toukokuun aikana.

Syyspäivät

HYOL:n syyspäivät pidetään Helsingissä 27.-28.10.2018.

Syyspäivillä luvassa luentoja valeuutisoinnista ennen ja nyt. Ohjelma valmistuu kevätlukukauden loppuun mennessä, seuraa HYOL:n nettisivuja!

EU-koulutukset

EU-koulutustilaisuuksia pidetään Helsingissä 9.11. ja Jyväskylässä 16.11.2018.

EU-koulutustilaisuuksien ohjelmat valmistuvat syyslukukauden alussa. Päivämäärät kannattaa laittaa muistiin jo nyt.

Preliminäärikokeet

Yhteiskuntaopin uusi preliminäärikoepaketti valmistui tammikuun alussa. Historian uusi prelikoepaketti on tekeillä ja se valmistuu syyslukukauden alkuun mennessä.

Preliminäärikokeet ovat tilattavissa myös ruotsinkielisinä versioina.

HYOL:n toimisto kesälomalla

HYOL:n toimisto on kesälomani vuoksi suljettuna 2.7.-5.8.2018 välisen ajan.

Toivotan kaikille rentouttavaa ja aurinkoista kesälomaa! ■

Kirjoittaja on HYOL ry:n toiminnanjohtaja.

Norden är också **finnarnas sak**

PETTER WALLENIUS

Finlandssvenskarna är ofta Finlands länk till Norden och hela det finska folkets röst. Så borde det inte vara! Se bara på vilka som är aktiva inom föreningen Pohjola-Norden, vilka som varit nordisk samarbetsminister inom regeringen eller vilka som representerar myndigheterna, kommunerna, föreningarna och skolorna ute i Norden? Jo, finlandssvenskarna. Jag vet hur det känns att representera hela Finland som verksam inom olika föreningar och förbund.

Finlandssvenskarna är som sagt överrepresenterade i Norden och värre kommer det att bli. Allt färre av den finsktalande majoriteten skriver svenska i studenten på grund av de språkexperiment vissa politiker initierat. Jag befarar att inte bara språkkunskaperna blir sämre utan också att den nordiska värdegemenskapen vittrar sönder. Det gör att den stora finska majoriteten alienerar sig från Norden och det är riskabelt på lång sikt. Denna nedgång kommer inte att märkas nästa år eller ens året därpå, men om sådär 15 år förmodligen. Mycket hänger på hurudana regeringsbaser Finland kommer att få 2019, 2023 och 2027.

I tider av politisk populism, nationell inskränkthet, hybridkrig och vanligt vapenskrammel tycker jag att Norden borde vara Finlands första referensram för olika samhällsfrågor. Vår samhällsstruktur och välfärd bygger på gemensamma nordiska värden som vi gemensamt byggt upp under 1900-talet. Här är språket av central betydelse för förståelse av kultur och historia.

Men än har inte hoppets låga slocknat beträffande språkglada finnar. Jag har flera finskspråkiga bröder och systrar i republiken, som när det gäller Norden och Sverige, visst vågar prata svenska. Kollegor som talar med sina elever om svenskan utan pejorativ ton. Kollegor som uppmanar mig att tala svenska under styrelsemöten och kollegor som öga mot öga vill öva sin svenska. Så visst finns det hopp. I skrivande sund så läste jag att undervisningsminister Sanni Gran-Laasonen vill ge kommunerna ett understöd på drygt 4 miljoner euro för att man skall kunna börja läsa A 1 språk redan i första klass.

"Norden borde vara Finlands första referensram för olika samhällsfrågor."

Jag tycker bestämt att Norden angår oss alla i Finland och uppfattar att få personer egentligen kommer med mothugg i denna fråga. Det som däremot bekymrar mig är att språkkunskaperna i framtiden försämras som ett resultat av den politik som nu förs, vilket ofrånkomligen också leder till att anknytningen till grannarna i väst inte blir bättre. Ett perspektiv som inte lyfts fram i debatten kring svenska språkets framtid i Finland är att man rent av skulle kunna se avsaknaden av språkkunskaper som ett säkerhetspolitiskt problem, men det är sedan en annan fråga.

Skall det vara så att finlandssvensken allt som oftast också representerar Karelen, Savolax och Tavastland. Nej! Norden är också finnarnas sak.

Önskar alla kolleger i riket lycka till med vårens utvärderingar. ■

Skribenten är styrelsemedlem i FLHS.

KESÄKUUN KURSSI 5.-6.6.2018

5.6.2018

10.00-10.15	avaussanat
10.15-11.15	Populismi, nationalismi ja Euroopan tulevaisuus *Emilia Palonen, yliopistonlehtori, Helsingin yliopisto*
11.30-12.30	Decisions and Dilemmas III -hankkeen ja Historianan esittely *Kati Hynönen, historian ja yhteiskuntaopin opettaja*
12.30-13.30	lounas ravintola Höökissä Kallion paloasemalla
13.30-15.00	Työpaja 1 Rising from the Ruins (scripted drama) *Kati Hynönen & Kirsi Ruhanen* tai Työpaja vastamainonnasta *Eeva Kemppainen*
15.00-15.50	kahvit + siirtyminen Kauppatorille
15.50-19.00	Opastettu vierailu Vallisaareen. Opastuksella tutustutaan saaren kiehtovaan historiaan ja viehättävään luontoon. Saaressa kuljetaan luontopolkua pitkin, joten hyvät jalkineet ja säänkestävä vaatetus mukaan.
19-	iltaruokailu, ravintola Sunn Senaatintorilla

6.6.2018

9.30-10.30	Syvälukemisen haasteet – digi vastaan paperi *Sara Routarinne, äidinkielen opetuksen apulaisprofessori, Turun yliopisto*
10.30-12.00	Työpaja 2 kansainvälinen työpaja Euroclion puolesta *Jiří Beneš, historian opettaja, Tsekin tasavalta* tai Nuori Yrittäjyys – Miten työelämätaitoja, yritystoimintaa, ajanhallintaa ja kansainväli syyttä oppii tekemällä? *Eeva Korhonen, Nuori Yrittäjyys*
12.00-13.00	lounas ravintola Höökissä Kallion paloasemalla
13.00-14.30	Työpaja 3 The challenge of European stability -oppimisaineisto (erityisesti lukion opettajille) *Kati Hynönen* tai Mitä arvioinnin monipuolisuus tarkoittaa historiassa ja miten varmistan, että arviointini on monipuolista? Toiminnallinen työpaja. *Najat Ouakrim-Soivio, tutkijatohtori, Helsingin yliopisto*

Ilmoittautuminen kurssille osoitteessa hyol.fi viimeistään 28.5.2018.

Yhteisrahoitettu Euroopan unionin Erasmus+ -ohjelmasta

EUROCLIO
European Association of History Educators

VUODEN HISTORIAN OPETTAJA KOROSTAA KESKUSTELUN TÄRKEYTTÄ

RIITTA MIKKOLA TEKSTI, KIRSI RUHANEN KUVA

Vuoden historian ja yhteiskuntaopin opettajaksi valittiin Tampereen kevätpäivillä Taina Sipiläinen-Veikkanen Lappeenrannasta. Hän opettaa nykyisin Kimpisen lukiossa, mutta on työuransa aikana opettanut niin Helsingissä, Kajaanissa kuin Imatrallakin.

Taina Sipiläinen-Veikkanen kuvattuna Laukon kartanon mailla.

Kansainvälisyys antaa paljon

Sipiläinen-Veikkanen pitää ammattiaan monipuolisena. ”Historiaan kuuluvat kaikki ajat ja paikat, kun taas yhteiskuntaoppi sisältää jo valmiiksi monia aineita”, hän toteaa. Pakollisten kurssien lisäksi Sipiläinen-Veikkanen pitää monenlaisia valinnaisia kursseja: esimerkiksi antiikkia, Kiinan teemakurssia, holokaustikurssia ja verkkokurssia jonka aikana luetaan ja pohditaan Täällä Pohjantähden alla -teosta. Näiden lisäksi hän on osallistunut ystävyyskouluvaihtoihin, Comenius- ja Erasmus+-projekteihin sekä Euroscolaan.

”Kansainväliset kurssit vaativat opettajalta paljon, mutta niistä myös saa ammatillisesti paljon. Plussan puolella ollaan”, Sipiläinen-Veikkanen kertoo. Hän pitää tärkeänä, että koulun projektien myötä kansainvälistyminen tulee mahdolliseksi niillekin opiskelijoille, jotka eivät muuten pääse ulkomaille.

Nuorta opettajaa vuoden opettaja neuvoo etenemään pienin askelin. Kun perustyö on hallussa, on helpompaa laajentaa valikoimaa. ”Paikalliskerhon toimintaan kannattaa osallistua”, hän sanoo. ”Verkostoituminen auttaa työhaussa ja kollegoilta oppii aina uutta.” Sipiläinen-Veikkanen korostaa kuitenkin: ”Laatumediaa on hyvä seurata, on tärkeää lukea kirjallisuutta ja katsoa elokuvia. Elämän realiteetit ovat kuitenkin sellaiset, että kaikkea ei ehdi.”

Alati muuttuvan lukion haasteet

Sipiläinen-Veikkasta harmittavat lukion valtakunnalliset uudistukset. HI2-kurssin menettäminen oli oppiaineen kannalta huono asia, joka kaventaa myös opiskelijoiden yleissivistystä. ”Kulttuurihistoriaa ei selvästikään arvosteta, vaan opetussuunnitelmaa suunnitellaan luonnontieteiden ehdoilla. On myös nurinkurista, että uutta opetussuunnitelmaa suunnitellaan jo, vaikka nykyistä ei ole edes ehditty ajaa sisälle.”

Perusarvot ovat Sipiläinen-Veikkasen mielestä tärkeitä historian ja yhteiskuntaopin opetuksessa. ”Ihmisoikeudet, demokratia ja oikeusvaltion periaate kuulostavat yleviltä, mutta ne toteutuvat arjessa pienissä asioissa”, Sipiläinen-Veikkanen sanoo. ”On tärkeää, että tunneilla keskustellaan. Monet opiskelijat uupuvat lukiossa ja kokevat riittämättömyyttä. Lukioikäisen ei tarvitsisi vielä erikoistua niin vahvasti. Keskustelu tunneilla tuo positiivista ilmapiiriä. Opiskelijat ovat sanoneet, että historian ja yhteiskuntaopin tunnit ovat ainoita, joilla keskustellaan:”

Jatkokoulutus on tärkeää

HYOL ry on Sipiläinen-Veikkasen mukaan antanut hänelle paljon. ”HYOL:n kursseilla ja matkoilla tapaa ammattitaitoisia opettajia, jotka inspiroivat. Ei tarvitse tehdä samaa kuin muut, mutta muiden jutuista voi silti innostua”, Sipiläinen-Veikkanen pohtii. Hän kehuu HYOL:n kursseja: ”Kursseilla on hyvä hinta-laatusuhde ja HYOL:lla on hyvät yhteistyökumppanit, esimerkiksi Suomen Pankki ja Eurooppa-tiedotus.” HYOL:n lisäksi Sipiläinen-Veikkanen kehottaa osallistumaan paikalliskerhon toimintaan. Loppuun hän lisää: ”Myös Paasikivi-seurat järjestävät ympäri Suomea mielenkiintoisia luentoja ja matkoja. Luennoitsijat tulevat myös maakuntiin, esimerkiksi Imatralle.” ■

Kirjoittaja on Kleion päätoimittaja.

TALOUS
TUTUKSI

TYTTÖJEN JA POIKIEN TEHTÄVÄVALINTOJEN EROT **REAALIKOKEISSA**

JAN LÖFSTRÖM

Ylioppilastutkinnon reaalikokeiden palautteissa vuosia sitten kuulin opettajien luonnehtivan joitain historian koetehtäviä poika- tai tyttötehtäviksi eli tehtäviksi, joita pojat tai vastaavasti tytöt valitsevat erityisen paljon. Väite jäi askarruttamaan, ja tein myöhemmin analyysin historian reaalikoetehtävien sukupuolittaisen suosion jakautumisesta. Laajensin sittemmin tarkastelun yhteiskuntaopin kokeisiin. Tässä artikkelissa esitän noiden tutkimusten tulokset ja pohdin, miksi aihe ansaitsee huomiota.

Poikien ja tyttöjen eniten suosimat tehtävät historian reaalikokeissa

Peruskoulun päättöluokalla pojat pitävät historiasta enemmän kuin tytöt ja myös uskovat osaamiseensa historiassa tyttöjä enemmän. Lukiossa historian reaalikokeen kirjoittajien enemmistö on poikia, vaikka lukiolaisten enemmistö on tyttöjä. Historia on näillä mittareilla mitaten "poikien aine". Koska historian koe ei ole ylioppilastutkinnossa pakollinen, sen kirjoittajat ovat oletettavasti jollain tavoin valikoitunut joukko. On silti kiinnostava kysymys, millaisia eroja mies- ja naispuolisten historian kokelaiden välillä ehkä on. Oman pienoistutkimukseni ydinkysymykseksi muodostui, missä koetehtävissä on ollut suurin sukupuolittaisen suosion ero eli mitkä tehtävät ovat lähinnä olleet "poika-" tai "tyttötehtäviä".

Tutkimusaineistona olivat vuosien 2007–2013 ja kevään 2014 kokeiden 150 historian tehtävää. Laskin kustakin tehtävästä, kuinka suuri osa kokeen mies- ja toisaalta naispuolisista kirjoittajista oli vastannut siihen. Poimin erilleen tehtävien sen kolmasosan, jossa nämä prosenttiosuuksien erot olivat suurimmat. Näissä tehtävissä ero oli vähintään 10 %-yksikköä, esimerkiksi siten, että tehtävään vastaa 70 % pojista ja 80 % tytöistä. Tällä rajauksella aineistosta erotettiin hedelmällisen kokoinen osa analyysiin.

Niissä koetehtävissä, joita pojat olivat selvimmin suosineet tyttöjä suhteellisesti enemmän, aiheena oli tyypillisesti suurvaltasuhteiden historia tai taloushistoria, ja mukana oli usein tilastotaulukko tai muuta numeroaineistoa. Esimerkkejä ovat tehtävät, jotka käsittelivät Yhdysvaltain roolia Vietnamin ja Irakin sodissa, Yhdysvaltain politiikkaa lähi-idässä, raudantuotantoa 1700–1900-luvuilla ja rautatieverkoston laajenemista Euroopassa 1800–1900-luvuilla. Isoin suhteellisen suosion ero poikien "eduksi" oli tässä aineistossa tehtävässä, joka käsitteli energiatuotannon muutosta maailmassa vuosina 1850–2000 (kevät 2011, tehtävä 2). Sen aineistona oli kuvaaja, joka esitti energiatuotannon eksajouleissa laskettuna ja eri energialähteille jaettuna. Tehtävään vastasi 72 % pojista ja 45 % tytöistä.

Tehtävissä, joita tytöt olivat selvimmin suosineet poikia suhteellisesti enemmän, aihe oli tyypillisesti kulttuurihistoriallinen, kuten renessanssi tai humanismi, tai tehtävässä oli laaja tekstiaineisto, kuten tehtävässä, joka käsitteli Venäjän yhtenäistämispolitiikkaa Suomessa. Isoin suhteellisen suosion ero tyttöjen "eduksi" oli tehtävässä, joka koski

renessanssiajan ihmiskuvaa ja taidetta ja jonka aineistona oli Michelangelon ”Aadamin luominen” (syksy 2008, tehtävä 3). Siihen vastasi 74 % tytöistä ja 44 % pojista.

Mitä havainnoista tulisi päätellä? Koko aineistossa ⅔ tehtävistä oli sellaisia, joissa sukupuolittaisen suosion ero oli alle 10 %-yksikköä eli pojat ja tytöt olivat vastanneet niihin jokseenkin yhtä vilkkaasti. Pojat ja tytöt olivat vastanneet yhtä paljon myös eräisiin tehtäviin, joiden olisi voinut uumoilla olevan epätasaisemmin suosittuja, kuten naisten asemaa teollistuvassa yhteiskunnassa koskeva tehtävä, jonka aineistona oli kuvataidetta. Yhtä kaikki tässä aineistossa ja tällä metodilla suurimmat sukupuolittaisen suosion erot asettuvat tavalla, joka vastannee stereotyyppisiä odotuksia: suurvaltapolitiikka, talous ja numerot ovat ”poikien asioita”, kulttuurihistoria, taide ja pitkien tekstien lukeminen ”tyttöjen asioita”.

Ennen kuin jatketaan asian pohdintaa, on syytä katsoa, miltä tilanne näyttää sisaraine yhteiskuntaopin osalta.

Poikien ja tyttöjen eniten suosimat tehtävät yhteiskuntaopin reaalikokeissa

Yhteiskuntaoppi on sikäli heikosti sukupuolittunut aine, että peruskoulun päättöluokalla pojat ja tytöt pitävät yhteiskuntaopista yhtä paljon ja lukiossa yhteiskuntaopissa kokelaiden sukupuolijakauma on tasaisempi kuin lähes minkään muun reaaliaineen kokeessa. Yhteiskuntaopin kirjoittavista tytöistä ja pojista yhtä suuri osuus myös kirjoittaa yhteiskuntaopin valinnaisena, kun taas esimerkiksi historian kokeessa tytöistä suurempi osuus kuin pojista kirjoittaa historian kokeen valinnaisena.

Yhteiskuntaopin koetehtävät, joita pojat olivat selvimmin suosineet tyttöihin verrattuna suhteellisesti enemmän, koskivat taloutta ja monissa niistä oli aineistona tilastotaulukko tai kuvaaja. Aineistossa ei ollut yhtään talousaiheista koetehtävää, joka olisi ollut tyttöjen parissa suositumpi kuin poikien. Isoin suhteellisen suosion ero poikien ”eduksi” oli tehtävässä, joka koski asuntohintojen muutosvauhdin ja asuntolainakorkojen muutoksia vuosina 2000–2006 (kevät 2008, tehtävä 4). Tehtävään vastasi 66 % pojista ja 40 % tytöistä. Huomattakoon, että kurssiin YH1 kohdentuneet politiikan teemoja koskevat tehtävät olivat jokseenkin yhtä suosittuja tyttöjen ja poikien parissa.

Tehtävät, joita tytöt olivat selvimmin suosineet poikia suhteellisesti enemmän, kohdentuivat lakitiedon kurssiin ja EU-kurssiin. Niiden aiheet ovat niin moninaiset, että niistä ei synny selvää kuvaa, millaisia tehtäviä tytöt erityisesti suosivat poikia enemmän. Syventävien kurssien näkyvyys tässä vertailussa ei tarkoita, että niissä olisi välttämättä jotain tyttöjä kiinnostavaa tai pojille vastenmielistä, vaan voi olla, että tytöt vain valitsevat tasaisemmin eri kursseihin kohdentuvia tehtäviä kuin pojat.

Miksi tyttöjen ja poikien tehtävävalinnat on merkityksellinen asia?

Reaalikokeessa kokelaan voi olettaa vastaavan tehtäviin, jotka hän mielestään osaa parhaiten ja jotka tuntuvat inspiroivilta, ja siinä ei ole mitään ongelmallista. Kokelaiden tehtävävalinnoissa on isompaa

3. Taiteilija Michelangelo maalasi 1508–1512 Vatikaanin Sikstuksen kappeliin Raamatun aiheita kuvaavia freskoja. Alla on maalaus, jossa Jumala luo ihmisen (”Aadamin luominen”). Miten teos ilmentää ajan ihmiskäsitystä ja kuvataidetta?

Syksyn 2008 historian ylioppilaskokeen tehtävä 3.
Lupa tehtävän julkaisuun on saatu Ylioppilastutkintolautakunnalta.

kokelasjoukkoa tarkastellen kuitenkin sukupuolittaisia eroja. On vaikea sanoa, mikä selittää nuo erot. Kyse on lopulta siitä, missä määrin eräät keskimääräiset tyttöjen ja poikien erot ovat synnynnäisiä tai sosiaalis-kulttuurisia tai kumpaakin. Erot sinänsä eivät liioin välttämättä ole ongelma. Tässä käsitelty kokelaiden tehtävävalintojen jonkinasteinen sukupuolittuneisuus on kuitenkin asia, joka opettajan on hyvä tiedostaa.

Suomessa on eurooppalaisittain katsottuna vahvasti sukupuolittuneet työmarkkinat, samaten joillain koulutusaloilla opiskelijoiden sukupuolijakauma on kovasti vino. Jos se heijastaisi työntekijöiden ja opiskelijoiden lahjakkuuksien eroja, se ei olisi ongelma, mutta on näyttöä, että nuorten koulutus- ja ammattivalintoihin vaikuttaa myös ympäristön kannustus ja odotukset tavalla, joka voi estää nuorta tekemästä taipumustensa ja lahjojensa mukaisia valintoja.

Koululaisia koskevissa tutkimuksissa on käsitelty minäpystyvyyttä, jonka eräs ulottuvuus on oppilaan luottamus osaamiseensa. Yhteiskunnallisten tietojen ja taitojen mittauksissa on havaittu suomalaisten peruskoulun yläkoululaisista, että vaikka tytöt osaavat poikia paremmin, heidän käsityksensä omasta osaamisestaan on poikia pessimistisempi. Lukiolaistutkimuksessa puolestaan on havaittu, että tytöt luottavat taloustiedon osaamiseensa poikia vähemmän. Yhteiskuntaopin reaalikokeessa taloustiedon tehtävien vastausten perusteella tytöillä ei kuitenkaan pitäisi olla syytä epäillä itseään, olkoonkin että yhteiskuntaopin kirjoittajat eivät edusta yksi yhteen koko lukiolaispopulaatiota.

Kokelaiden tehtävävalinnoissa historian ja yhteiskuntaopin reaalikokeissa on hiukan sukupuolittuneita piirteitä, ei tosin dramaattisesti. Opettajankouluttajana kuulen kuitenkin usein opiskelijoiden muistoja, että opettaja on epäsuorasti tai suoraan viestinyt, että käsiteltävä aihe on jonkin sukupuolen edustajille varmaankin erityisen kiinnostava, tylsä, vaikea tai jotain vastaavaa. Tällaisia aiheita ovat tyypillisesti sodat, talous ja taide. On ajateltavissa, että kokelaiden tehtävävalintojen sukupuolittuneet erot joltain osin palautuvat nuorten eri suunnista, myös opettajiltaan, saamiin viesteihin siitä, mitä kiinnostuksen kohteita ja lahjoja heillä odotetaan olevan. Sellaiset viestit kapeuttavat helposti nuorten tilaa itselleen hyvältä ja luontevalta tuntuvien valintojen tekemiseen muun muassa opinnoissaan.

Historian ja yhteiskuntaopin opettajankin on hyvä tiedostaa sukupuolitietoisen opetuksen arkijärkinen ajatus: oppilaiden asenteita ja taitoja jonkin aiheen osalta ei pitäisi yrittää päätellä näiden sukupuolen perusteella. ■

Kirjoittaja toimii historian ja yhteiskunnallisten aineiden didaktikkona Helsingin yliopistossa.

4. Oheinen kuvio kertoo asuntolainojen reaalikoron ja asuntojen hintojen muutoksista Suomessa 2000-luvun alkuvuosina.
   a) Lue kuviosta, milloin asuntojen hintojen nousu on ollut nopeinta ja milloin asuntojen nimellishinnat ovat laskeneet. (2 p.)
   b) Pohdi, millainen suhde lainojen reaalikoroilla on asuntojen hintoihin ja millaiset eri tekijät vaikuttavat asuntojen hintoihin. (4 p.)

Lähde: *Rakentaminen 2006*. Rakennusalan suhdanneryhmän väliraportti 21.6.2006.

Kevään 2008 yhteiskuntaopin tehtävä 4.
Lupa tehtävän julkaisuun on saatu Ylioppilastutkintolautakunnalta.

NAISKAARTILAISUUS NUORISOKULTTUURISENA ILMIÖNÄ

SARI NÄRE

"Oli niitä sentään loppuun asti sellaisiakin, jotka mielellään ryssäläisen kiväärin olalleen ottivat. Oli nuorta väkeä, huligaanijoukkoa, jonka seikkailunhalu ja saaliintoivo sai riveihin liittymään. Ja oli kai sellaisiakin, jotka vakaumuksesta taistelijain joukkoon menivät. Oli sekä miehiä että naisia.

Niin, myöskin naisia. Heitä ei kapinan alkuaikoina paljonkaan nähnyt, mutta punaisten viime päivinä heitä tepasteli pitkin katuja tuhkatiheään. Lyhyet hameet, joiden helmojen alta läpikuultavat silkkisukat ja korkeakorkoiset lakkanahkakengät näkyivät, kevyt ratsuväen kivääri olalla, pistin vyöllä ja vahvasti poskimaalia kasvoissa – sellainen oli punainen amatsooni."

Edellä kuvattu "amatsooni" näyttää olleen sakilaismuotiin sonnustautunut naiskaartilainen. Punakaartilaistytötkin halusivat olla muodikkaita, ja housupuku oli tullut Pariisista Helsingin kaduille jo 1910 -luvulla. Sakilaismuotiin viittaavat myös havainnot joidenkin punakaartilaistyttöjen pukeutumisesta silkkisukkiin ja korkokenkiin – hamekaartilaisuuttakin kun saattoi olla myös hameiden lyhyempänä versiona.

Nuorisokaartien synty Helsinkiin oli osa poliittiseen toimintaan liittynyttä nuorisokulttuurien kehitystä. Tyttökaartien militaarinen eetos eroaa selvästi sotien jälkeen syntyneestä tyttökulttuurisesta eetoksesta, mutta se näyttää sisältäneen samanlaisia keskinäiseen solidaarisuuteen perustuvia käytäntöjä, jollaisia tyttöjen välisissä suhteissa on havaittu myöhemmässä tyttötutkimuksessa. Tyttökaarteilla on ollut tärkeä merkitys jäsenilleen sukupuolisen ja seksuaalisen identiteetin rajojen kokeilussa. Asekaartilaisena saattoi leikitellä esimerkiksi poikatytön identiteetillä.

Vastaavasti kuin sakilaisilla poika- ja mieskaartilaisilla tyttökaartilaisilla rakentui myös oma tyyli: leikkaamalla otsatukan ja hiuksensa lyhyiksi ja pukeutumalla housuihin oli helpompi käsitellä asetta. Miehistä vaikutelmaa tehostettiin pukeutumalla leveällä vyöllä vyötettyyn takkiin, lippalakkiin ja nyöritettyihin sääriin, säärystimiin. *"Meillä oli kaartin puolesta laitettu jokaisen mitan mukaan ruskeasta 'molski'kankaasta housut, jotka oli vain polveen asti, ja sitä soljella sai tiukentaa, samoin oli ruskea pusero, jossa vyö, sekä hihassa punainen nauha. Lakkina saimme jokainen käyttää lippalakkia, sillä silloin oli kevät ja lämmin."*

Lahden seudulta Helsingin vankileireille päätynyt Martta Tuominen kuvaa, kuinka hän kaartiin liittyessään luopui pitkistä paksuista hiuksistaan:

" Kysyin toisilta tytöiltä jos ne tulisivat mukaan, mutta ne eivät vielä tienneet. – Ja kyllä ne olivat ihmeissään kun tulin parturilta. Minulla oli poikatukka jakauksen kanssa. Toiset leikkasivat myöhemmin, mutta antoivat leikata vain letin pois. –

– Me otimme myös poikien nimet.

– Ensimmäinen poika joka oli saattanut minua tansseista oli nimeltään Hjalmar. Otin hänen nimensä ja minusta tuli Jallu."

Asemuoti sakilaisuuden jatkeena

Housukaartilaisuudessa voi nähdä vastaavanlaisia modernisoitumisen mukanaan tuomia naisen asemaan ja kulttuuriseen muutokseen liittyneitä emansipaatiopyrkimyksiä kuin kulttuurista itsetuntoa nostattaneen sakilaisuuden kytköksissä aseistautumiseen. Aseistautuminen sopi jatkeeksi sakilaisuuden edustaman väkivallan ja julkisen ti-

lan hallinnan kulttuuriin. Aseet itsessään edustavat paitsi koneellisen maailman tuomaa modernisuutta myös oman vaikutusvallan puutetta korvaavaa välinettä. Ne voidaan nähdä tuon ajan nuorisokulttuurisena elementtinä, jonka merkitys nuorten sosiaalistajana kasvoi entisestään toiseen maailmansotaan tultaessa. Mutta siinä missä sisällissodan jälkeen nuorten militarisointi tapahtui Suomessa pitkälti suojeluskuntatyössä, sisällissodan kynnyksellä nuoret ryhtyivät siihen omatoimisesti.

"Sakilaiskaartien" tavoin tyttökomppanioiden syntymisessä voi nähdä merkkejä alakulttuurisesta virtauksesta, jonka taustalla on nuoruutta koskevan elämänvaiheen merkityksen murros. Kaupungistuminen itsessään merkitsee muutostilan voimistumista, ja se on omiaan nostamaan nuoruuden merkitystä ikävaiheena: nuoruuteen sisältyvä innovaatiopotentiaali halutaan yhteiskunnallisen muutoksen käyttövoimaksi, mikä puolestaan antaa tilaa uusien kulttuuristen käytäntöjen syntymiselle erilaiset alakulttuurit mukaan lukien. Sakilais- ja housukaartilaisten hieman rehvakas tyyli merkitsi nuorisokulttuurista pääomaa ammatillisesti irrallisten avainkokemusiässä olleiden helsinkiläisnuorten keskuudessa. Jos työhön perustuvan statuksen tuomalla arvovallalla ei voinut päteä, niin tyylillä ainakin. Kaartiin osallistuminen toi lopulta myös sotilaalliseen ammattitaitoon liittyvää pääomaa.

Punakaartilainen Aino Mäkinen. Kuva: Wikimedia commons.

Julkisen ja yksityisen jako sekä naisen luokka-asema tuossa jaossa heijastui myös naisten asemaan sisällissodan toimijoina: kun valkoiset naiset kunnostautuivat "kotikaarteissaan" ja salaisilla asekuljetuksillaan, punaiset naiset toimivat tämän jaon osalta julkisemmin "katukaarteissa". Ase toi ikään kuin turvaa ennen sisällissotaa ja sen aikana vallinneelta katuväkivallalta ja seksuaalisen väkivallan uhalta. Työläisnaisen asemaa varjostanut suojattomuus kertautui naiskaartien muovautumisessa katukaarteina, vaikkakin punaisten naisten panos joukkojen huoltamisessa oli yhtä merkittävä kuin valkoisten naisten panos omissa joukoissaan. Katukaarteihin liittymällä naiset saivat aivan uudenlaista valtaa julkisessa tilassa, ja tässä voimantunnossa saattoi haastaa totuttuja säädyllisyysvaatimuksia.

Vuosien 1917–1918 levottomuudet ja kapinahenki kylvivät laajemminkin naisissa vanhoja sukupuolirajoja rikkovaa toimintaa. Samassa sarjassa naiskaartilaisuuden kanssa, ellei vielä pahempana pidettyä, oli heilastelu venäläissotilaiden kanssa. Aseet, housut ja matruusit edustivat pahimman luokan naiskansalaisuuden normirikkomusta. Valkoisessa kirjallisuudessa löytyy tästä muistihavaintoja:

"Saattoipa heidän joukossaan olla niinkin viatonta väkeä kuin oli esim. se erään pankin edustalla vartiopalveluksessa seisova ukko, joka katsellessaan kivääriinsä nojaten uteliaasti Espiksen hämärtyvää katuelämää äkkiä ohikulkiessani ruikkasi pitkän syljen suustaan ja virkahti vilpittömästi hämmästyneenä toverilleen:

– Kato p–le! Suomalainen likka! Ja keikkuu ryssän käsivarressa.

Ja olihan siinä todellakin pari askelta edelläni tuo ikuinen ihme nähtävissä!

Me muut olimme nähneet sitä jo vuosia. Mutta tuo ukko ei ollut nähtävästi koskaan liikkunut omia kotinurkkiaan kauemmaksi."

Tärkeinä esikuvina naiskaartilaisille olivat Suomeen vapaaehtoisesti punaiselle puolelle taistelemaan tulleet naisbolsevikit. Naisten hivuttautuminen miesten vallassaan pitämille alueille herätti närää, varsinkin kun oli kyse sotalaitoksesta. Valkoinen Suomi -lehdessä 10. maaliskuuta 1918 paheksuttiin naispataljoonia: *"Pidämme niitä ehdottomasti sairaloisina ilmiöinä ja olemme vakuutettuja, että venäläisetkin naissoturit olisivat tehneet isänmaalleen suuremman palveluksen toimimalla hyvinä hengettärinä sotilaskeskuksissa rintaman takana kuin*

raivottarina tulilinjassa." Tässä paheksunnassa välittyy vaatimus naisten paikasta kotona. Sisällissodan jälkeen naiskaartilaisten tekemä sukupuolirajojen ylitys kostautui heihin kohdistuneena kategoriaraivona ja konkretisoitui julmina pikateloituksina.

Vaikka yhteisen aatteen nimissä jaettu sosiaalinen paine ajoi joitakin tyttöjä punakaartiin, naisia sosiaalinen paine ei koskenut samalla tavalla kuin miehiä, ellei tovereita yhteen liittäneiden vertaisverkostojen vaikutus ollut erityisen suuri. Vertaisverkostojen merkitys saattoi korostua juuri Helsingissä, jossa nuorisokulttuurinen ja alakulttuurinen vetovoima sai oman erityisen muotonsa sisällissodan aikoihin. Helsinkiläisten punakaartilaistyttöjen muuta maata keskimääräistä nuorempi, tyypillisesti alle kahdenkympin ikä viittaa tähän.

Biletystä vallankumouksen lomassa

Poikkeusoloissa iltoja vietettiin myös nuorille tyypillisissä ilonpidon merkeissä. Närkästystä herätti toisinaan se, jos huomio meni muuhun kuin itse taisteluun: "*Sellaista remusakkia. Kaiket yöt tanssittiin ja meluttiin eikä vartiotkaan aina pysyneet vartiotehtävissään. Niitä naisia ei olisi pitänyt kuljettaa rintamilla, ne pilasivat koko sakin.*" Joitakin nuoria kaartielämäntavassa vetosi nimenomaan viinanhuuruinen hauskanpito. Niinpä naissotilaaksi on päädytty joissakin tapauksissa myös viina houkuttimena: "*Venäläisten sotamiesten johtajat, jotka äkkiä olivat ylentäneet itsensä herroiksi, eivät onneksi viitsineet tehdä mitään kansliatyötä vaan kuluttivat aikaansa viinapullojen ääressä ratkaisemalla yhteiskunnallisia probleemeja tai leikkimällä herroja Helsingin punaisten rouvien ja neitien seurassa. Kansliatöitä tekivät ne upseerit, jotka vielä olivat elossa.*"

Vallankumousta piti tietysti juhlistaa. Säätytalossa järjestettiin tansseja ja myös Smolnassa juhlittiin. Tuomas Hoppu kuvaa, miten 32-vuotias Anna Järvinen olisi halunnut päästä punaisten päämajaan pitämään hauskaa mutta ikä ja ulkonäkö näyttivät olleen esteenä. Järvinen paljastaa valkoisille kuulustelijoille kesäkuussa 1918: "*Kertoja kertoi, että joka ilta lähetettiin naisia Smolnaan (punaisten päämajaan) yöksi vahtiin ja kehuivat ne jotka siellä olivat, että oli kauhea lystiä, ja että sieltä sai mitä vain halusi. Enimmäkseen sinne lähetettiin nuoria kauniita tyttöjä. Kertoja oli monta kertaa pyytänyt päästä mukaan, mutta kun hän oli jo liian vanha eikä niin kauniskaan enää, niin ei häntä päästetty.*"

Kertomus viittaa myöhemmin nuorisokulttuurissa yleistyneeseen fanitus-ilmiöön: siinä missä bändien ympärillä pyörii nuoria nättejä naisia, ns. bändäreitä, joita osa bändien jäsenistä käyttää hyväkseen, työväentyttöjen suosiota nauttineet vallankumousjohtajat olivat tilaisuudessa käyttää kaartilaistytöiltä saamaansa ihailua hyväkseen. Verrattain nuorille punapäälliköille tuli mahdollisuus hyötyä nuorten naisten antautumisesta vapaustaistelulle ja eräänlaista sulhasta edustaneelle vallankumoukselle.

Poikkeusoloissa juhlia, iltamia ja tansseja järjestettiin myös yhteishengen luomiseksi ja mukaan pääsi laajempikin naapurusto. Työväentoiminnassa huvitukset olivat ennestäänkin olleet tärkeällä sijalla. Sisällissodan aikana koulutyttönä tansseihin osallistunut Edit Konttinen Kansan arkisto aineistossa kertoo olleensa mukana punakaartilaisten järjestämissä tansseissa Kallion kansakoululla: "*Minä muistan mm. kun venäläiset lähtivät pois. Sitten tuli vuosi 1918 ja punakaarti ja siinä oli sitten punakaartilaisia siinä kansakoululla. Me käytiin kakarat tanssimassa, oltiin mukana siellä punakaartilaisten kanssa tanssimassa.*"

Edellä kerrotuista aikalaiskuvauksista syntyy vaikutelma sisällissotaan kietoutuneista käytännöistä, jotka tuovat mieleen pikemminkin nuorille ominaisen irrottelun, hauskanpidon ja rajojen rikkomisen kuin suunnitelmallisen sodankäynnin. Tämän ekspressiivisen motiivin korostuminen sodan instrumentaalisen päämäärän ohella kertoo sisällissodan yhteisöllisistä merkityksistä työväenliikkeelle. Ei tarvinnut olla kapinan johtajiakaan saadakseen vastakkaisen sukupuolen ihailua. Hannu Soikkasen mukaan punakaartissa rehvakkuudella kompensoitiin epävarmuutta ja sen toimintaa leimasi kurin puute, mikä näkyi erilaisten tehtävien laiminlyöntinä mikäli niitä ei pidetty mielekkäinä. Ehkä monille nuorille kaartilaisille kyse olikin ensisijaisesti irrottautumisesta vanhan sääty-yhteiskunnan normeista ja tunneyhteisöllisyyden rakentamisesta. Samalla otettiin askel kohti individualistisempaa ja hedonistisempaa elämäntapaa. ■

Kirjoittaja on sosiologian dosentti, joka on tutkinut lasten, nuorten ja naisten kokemuksia Suomen sodissa 1900 -luvulla.

Opetusharjoittelussa Pohjois-Hervannan koulussa

HEIDI EKMAN

Olen neljännen vuoden historian opiskelija Itä-Suomen yliopistosta ja tuleva historian ja yhteiskuntaopin opettaja. Itä-Suomen yliopistossa suoritamme opetusharjoittelumme yhtä lukuun ottamatta normaalikoulussa. Työelämäharjoittelussa eli tuttavallisemmin H4:ssa tutustumme "oikeaan" kouluun. Tätä harjoittelua ei ole mahdollista suorittaa normaalikoululla.

Harjoittelun tarkoituksena on tutustuttaa meidät koulun toimintaan, antaa kuva siitä millaista opettajan arki on todellisuudessa ja opettaa meille työelämävalmiuksia. Työelämäharjoittelu on mahdollista suorittaa myös koulumaailman ulkopuolella esimerkiksi museossa. Harjoittelun tulee kuitenkin liittyä pedagogiikkaan.

Halusin tehdä oman harjoitteluni koulussa, koska toivon työllistyväni tulevaisuudessa opettajana. Halusin myös kehittää omaa opettajuuttani ja tutustua koulun toimintaan.

Suoritin oman työelämäharjoitteluni Tampereella, Pohjois-Hervannan koulussa. Harjoitteluni kesti noin neljä viikkoa. Neljässä viikossa ehdin hyvin tutustua koulun toimintaan ja opettajan arkeen. Harjoittelussa toiveenani oli opettaa mahdollisimman laajasti erilaisia luokkia ja aiheita, jotta oppisin ryhmän hallintaa ja pystyisin perehtymään erilaisten luokkien toimintaa paremmin. Toiveeni toteutui, koska loppujen lopuksi pidin harjoittelussa 18 oppituntia, jotka olivat jakautuneet tasaisesti luokkien 7-9 kesken. Jokaiselle luokalle pidin kaksi oppituntia.

Yhdeksäsluokkalaisten kanssa kävimme läpi työnhakuun liittyviä asioita yhteiskuntaopin tunnilla. Kahdeksasluokkalaisten kanssa käsittelimme toisen maailmansodan loppua ja seitsemäsluokkalaisille opetin siirtolaisuutta Yhdysvaltoihin.

Omasta mielestäni parhaiten sujuivat seitsemäsluokkalaisten oppitunnit. Heille pitämäni tunnit olivat viimeisiä ja siinä vaiheessa olin jo tottunut kouluun sekä oppilaisiin, joten en jännittänyt oppitunteja enää niin paljon kuin ensimmäisiä pitämiäni oppitunteja. Toisten ryhmien oppitunnit onnistuivat paremmin kuin toiset. Onneksi ohjaava opettajani kertoi, että jokainen opettaja kokee joskus työssään parempia ja huonompia oppitunteja. Epäonnistumisista ei saa lannistua vaan sen voi ottaa myös kasvumahdollisuutena.

Tunteja pitäessä tavoitteenani oli yrittää poistua omalta mukavuusalueeltani, sillä jo normaalikoululla huomasin, että vanhoihin rutiineihin oli turhan helppo jämähtää. Siksi tunteja suunnitellessani yritinkin tehdä mahdollisimman monipuolisia

oppitunteja ja välttää pelkkää PowerPointin käyttöä, koska jo normaalikoululla sain palautetta sen liiallisesta käytöstä.

Koska pidin jokaisen oppitunnin useaan kertaan sain mahdollisuuden kehittää oppituntia parempaan suuntaan saamani palautteen perusteella. Palaute auttoi minua omaksumaan erilaisia tapoja opettaa ja niiden avulla pystyin muokkaamaan oppitunteja aina edellistä paremmaksi. Palautetta oli mukava saada myös siksi, etten aina itse huomannut mitä asioita olisi tunnissa voinut muuttaa. Toisen ihmisen palaute ja näkökulma oli hyvin tervetullut. Ohjaavan opettajan palautteen pohjalta pystyinkin muokkaamaan sekä tuntejani että opetustyyliäni parempaan suuntaan! Koen harjoittelun antaneen minulle enemmän valmiuksia toimia tulevaisuudessa opettajana.

Työelämäharjoittelu erosi paljon normaalikouluissa käydyistä harjoitteluista. Työelämäharjoittelussa pääsin rakentamaan omaa ammatti-identiteettiäni ja soveltamaan normaalikoululla oppimaani vapaammin. Työelämäharjoittelu oli mielestäni hieman leppoisampi ja hiukan kevyempi kuin normaalikoululla tekemäni harjoittelut. Asiaan saattoi vaikuttaa myös se, että nyt minun ei tarvinnut mennä harjoittelun jälkeen yliopistolle muiden kurssien luennoille, vaan pystyin keskittymään pelkästään harjoitteluun.

Opin harjoittelusta varsinkin ryhmänhallinta taitoja. Vaikka opin paljon, huomasin, että parannettavaa on vielä paljon. Minun ehdottomasti pitäisi löytää tiettyä lujuutta itsestäni, koska olin hiukan liian helläkätinen oppilaita kohtaan. Huomasin myös, että minulta puuttuu vielä tietty auktoriteetti, jonka toivon tulevaisuudessa löytyvän itsestäni. Työrauhan ylläpitäminen oli joidenkin ryhmien kanssa haastavampaa kuin normaalikoululla, mutta opin siitä paljon ja uskon että voin hyödyntää oppimaani myöhemmin tulevaisuudessa.

Harjoittelussa opin ottamaan myös hiukan rennomman otteen oppitunteihin ja niistä suoriutumiseen. Aiemmissa harjoitteluissa olen ottanut liikaa stressiä oppituntien teosta ja niiden pitämisestä. Halusin suoriutua aina mahdollisimman hyvin ja pienetkin epäonnistumiset otin suurena iskuna. Nyt pystyin rentoutumaan paremmin tunteja pitäessä ja suunnitellessa. Rennomman otteen ansioista suoriuduin paremmin ja säästin samalla omia voimavarojani. Hyväksyin sen, että täydellinen onnistuminen ei ole pakollista, vaan virheitä saa tehdä. Mielestäni rennomman otteen löytäminen ja epäonnistumisista oppiminen on opettajan työssä tärkeää sen vastuullisen luonteen vuoksi.

Pidin hyvin paljon työelämäharjoittelusta sekä harjoittelukoulustani. Sain kokea millaista olisi työskennellä "oikeassa" koulussa ja miten suoriutuisin opettajan tehtävistä. Näitä taitoja pääsin harjoittelemaan uudestaan muutama viikko sitten, sillä ohjaava opettajani pyysi minua sijaistamaan häntä. Otin sijaisuuden mielelläni vastaan, sillä pidin koulusta ja oppilaista paljon ja on aina tervetullutta saada opetuskokemusta! ■

Kirjoittaja opiskelee historian ja yhteiskuntaopin opettajaksi.

TEEMAKURSSI **SISÄLLISSODASTA**

JUHA FORSBERG

Oletan, että Kuusankosken lukio ei ollut ainoa oppilaitos, joka omisti keväällä "ilmiöopetusaikaa" vuosisadan takaisille kansallisille ja paikallisille murhenäytelmille. Koulussamme toteutui vajaan viikon "välijaksolla" kolme valinnaista Tutkiva opiskelu -kurssia, joista yhdellä tutustuttiin paikkakunnan sisällissodan aikaisiin tapahtumiin. Kuusankoski100-kurssi suunniteltiin ja toteutettiin yhteistyössä historian, kuvataiteen ja tietotekniikan opetuksen kesken. Mukana oli viisi opettajaa ja kaksikymmentäkolme opiskelijaa.

Kurssin aikana opiskelijat kuuntelivat kaksi asiantuntijaluentoa. Tutkija Seppo Aalto ja teatterimies Juha Salminen valottivat omista näkökulmistaan sisällissodan taustoja ja tapahtumia paikkakunnalla. Aallon "Kapina tehtailla" (Siltala) on ilmestymässä loppukesästä. Salmisen vuonna 2006 ohjaama Nurmilinnut on tänä keväänä poikinut jatkoprojektina pienoiselokuvan "Min nimi on Laura" keväällä 1918 teloitetusta nuoresta naisesta. Viikon elämyksellis-liikunnallista antia oli kävely kuolemaantuomittujen reittiä hautausmaalle ja punaisina teloitettujen muistomerkille. Kuulimme myös tarinoita viime hetkellä teloittajien edestä karanneista henkilöistä. Muistomerkillä luimme yhteensä 514 ihmisen nimet, punaisten puolella taisteluissa kaatuneiden, teloitettujen ja vankileireillä kuolleiden kuusankoskelaisten, kymintehtaalaisten ja voikkaalaisten nimet (487) sekä valkoisina teloitettujen Kymiyhtiön virkailijoiden sekä vastaavien nimet (27). Jokainen opiskelija laski muistomerkin juurelle lumihankeen yhden vaaleanpunaisen tulppaanin.

Koska tarkoitus oli samalla kehittää digitaalisia työskentelytaitoja, osallistujia ohjattiin digitaalisen sanomalehtiarkiston kautta sadan vuoden takaisiin sanomalehtijuttuihin, joita etsimme sekä porvari- että työväenlehdistä. Vaikeat fontit, kuvien vähyys ja uutisten laatu yllättivät kuvavirrassa eläviä nettiuutisiin tottuneita. Joidenkin mielestä uutisointi sadan vuoden takaisissa lehdissä oli "hyvin aggressiivista ja puolueellista", joku toinen taas kiinnitti huomiota siihen, että "valeotsikot" puuttuivat. Opiskelijat valitsivat ryhmissä jonkin itseään puhuttelevan aiheen uutisinsertiksi tai pienoiselokuvaksi työstettäväksi. Vaikka liikkeelle lähdettiin todellisista tapahtumista, saivat tekijät liittää faktaan kohtuullisesti myös fiktiota. Kuusankosken Teatterin puvustamo lainasi ystävällisesti rekvisiittaa draamallista toteuttamista varten. Tämä osuus oli opiskelijoista kiinnostavin ja nostatti aika-ajoin jopa hienon innostuksen punan osallistujien poskille. Työn tuloksena syntyivät muutaman minuutin mittaiset "Rauhankokous Työväentalolla", "Tohtori Hjelt hoitaa haavoittuneita", "Kauppaneuvos Björkenheimin testamentti", "Vernerin pako" ja "Punalesken kirje".

Toisena tehtävä laadittiin paritöinä infografiikkajulisteet jostakin sisällissotaan liittyvästä aiheesta, jota varten haettiin aineistoa Sotasurmattietokannasta. Opiskelijat saivat tätäkin varten tarvittavaa tietoteknistä perehdytystä sekä laativat mm. aikajanoja, pylväsdiagrammeja, karttapohjille luotuja kaatuneitten ja teloitettujen kuvaajia ynnä muita kaavioita. Infografiikkatyökalujen käyttö vaikutti valtaosalle olevan helppoa mutta uuttakin tuli opittua, hyödyllisiä taitoja myös muiden aineiden kurssitöitä varten.

Kolmas tehtävä oli haastatella jotakuta joko

oman suvun piiristä tai muualta ja kerätä sadan vuoden takaista perimätietoa. Tämä osoittautuikin haasteelliseksi. Haastateltavia ei helposti löytynyt. Vanhainkotiin ei niin vain marssittu, eikä palvelutalon asukkailta juuri mitään irti saatu. Katugallupkin tuotti laihoja tuloksia. Haastattelijat joutuivat huomaamaan, että haastattelu ei ole kovinkaan helppo laji, enempää sosiaaliselta kuin tekniseltä kannalta. Osaksi näiden puutteiden paikkaamiseksi opiskelijat lukivat nauhalle paikallismurretta tapaillen alussa mainitun Nurmilinnut-näytelmän kertojan tekstiä.

Kurssi päättyi Taideruukin Pato-klubilla näyttelyn kokoamiseen. Mukana olivat myös kuvataiteen opetuksessa jo edellisen vuoden puolella tehdyt sisällissota-aiheen inspiroimat työt (ks. Opettajalehti 8/2018). Seinät tapetoitiin kuvilla, julisteilla ym. rekvisiitalla. Uutisvideot, haastattelut ja näytelmätekstien otteet saatettiin katseltavaan tai kuunneltavaan muotoon abittikoe-järjestelyn välityksellä. Näyttelyn kokoaminen sinänsä koettiin tylsimmäksi osuudeksi. Eräs palautteen antaja vierasti sitä, että kurssin tuotokset päätyivät näin julkisiksi. Useammat kuitenkin pitivät mukavana nähdä omia töitään näyttelyssä. "Oli jännittävää saada omia töitä näytille, tuntui että tekemällään on merkitystä."

Vain neljän päivän mittainen kurssi oli lyhyt aika töitten toteuttamiseksi, joten siihen nähden aikaansaannoksista sai kyllä tuntea onnistumisen iloa ja ylpeyttä. Tiimit saivat kokemusta itseohjautuvuudesta, ajanhallintataidoista ja projektioppimisesta. Aika selvän eron havaitsi ykkös- ja kakkosvuoden

opiskelijoiden tieto-, taito- ja kypsyysasteessa, mutta myös nuorempi ikäluokka, joka ei siis vielä ole lukiossa opiskellut aihetta, ylsi tyydyttävään suoritukseen. Normaaliopetuksen yhteydessähän vuoden 1918 tapahtumille etenkään paikallishistoriallisessa kontekstissa ei ehdi kovin paljon aikaa. Tämänkaltaisissa ryhmätöissä on luonnollisesti jonkin verran "joutokäyntiä" mutta "learning by doing" ja omakohtainen motivaatio – jos sellainen saadaan aikaiseksi – paikkaa paljon ja käynnistää ehkä pysyvämmänkin kiinnostuksen aihetta kohtaan.

Tuntuma vapaus/kansalais/sisällissodan tapahtumiin on ohentunut, havaitsivat opiskelijat jo itsestään, suvuistaan samoin kuin satunnaisten ohikulkijoiden haastatteluista. Monikaan ei tiedä omista sadan vuoden takaisista sukulaisistaan yhtään mitään. 2000-luvun alussa syntyneille vuoden 1918 tapahtumat ovat suunnilleen yhtä kaukaisia kuin Oolannin sota nykyajan vanhuksille. Keskimääräisesti laskettuna nykylukiolaisten isovanhempien isovanhemmat (16 ihmisyksilöä), jos ovat Suomessa eläneet, ovat tuolloin vuosisata sitten kokeneet kuka mitäkin ja missäkin. Muualta Suomesta tai ulkomailta tulleitten sukuja paikalliset "kuolemanlaaksojen" ja "veripeltojen" kokemukset eivät tietenkään samalla tavalla kosketa kuin niitä, joiden sukulaisia ammuttiin Korian sillalla tai Töörinkankaalla. Sisällissodan dynamiikasta voi kuitenkin hakea myös yleispäteviä lainalaisuuksia, tilaisuuksia pohdiskella historiallisen tapahtumasarjan ainutkertaisuutta tai toistumisen mahdollisuutta sekä vertailla muiden maiden ja aikojen tapahtumiin.

Opettajan kannalta kurssikokemus oli paitsi palkitseva myös rasittava, vetäen vertoja melkein ulkomaanmatkalle, toki sillä erolla että yöpyä saattoi sentään kotona. Hyvä valmistelu, suunnittelu ja yhteistyötahojen hakeminen on keskeistä. Tiimityöskentelyn vahvuus tulee esille muiden oppiaineiden kollegoiden kanssa. Historia soveltuu varsin hyvin yhteen tietotekniikan, kuvataiteen ja draamaopetuksen kanssa. ■

Kirjoittaja on Kuusankosken lukio historian ja yhteiskuntaopin opettaja.

Teemakurssin tiimissä olivat mukana myös opettajat Päivi Franzon, Carita Kuukka, Mika Kähkönen ja Pia-Meri Maunumaa.

Mitä **virtuaalitodellisuus** tuo historian opetukseen?

HANNA YLÖNEN

Virtuaalilasit eli lyhyemmin VR-lasit ovat yleistyneet nopeasti viihde- ja pelialalla. Tänä vuonna Lontoon oppimisteknologiatapahtuma Bettissä VR-lasiesittelijöitä oli jo todella monta. ClassVR-nimisen yrityksen messupisteellä kävi kuhina, sillä osastolle oli rakennettu ensimmäisen maailmansodan taisteluhautakokemus, johon tutustuttiin VR-lasit päässä. Kokemus oli mielenkiintoinen. VR-lasien kanssa historiaan voi eläytyä aivan uudella tavalla.

Aihetta tutkitaan jo Suomessakin. Ainakin DELTA-hankkeessa (Datavisualisointien esittäminen lisätyn todellisuuden tarinoissa) tuotetaan Rukajärvelle sijoittuva, VR-teknologiaan perustuva verkkosovellus jatkosodan tietokantojen avulla ja tutkitaan sen mahdollisuuksia historiallisena esitysmuotona.

VR-lasien käyttömahdollisuuksia pohdittaessa täytyy tarkastella lasien ominaisuuksia ja hintoja. Lasien hinnoissa on tällä hetkellä suuria eroja. Niitä löytyy muutaman euron ”pahvilaseista” jopa tuhannen euron hintaisiin asti. Kalleimmat virtuaalilasit mahdollistavat laajankin interaktiivisuuden, jolloin virtuaalimaailmassa voi liikkua ja tehdä valintoja katsetta kohdistaen ja käsillä osoitellen. Laatulasien käyttäjällä on yleensä pääsy valmistajan maksulliseen, kategorioittain järjestettyyn kokoelmaan valmiita VR-videoita. Hyvät VR-lasit ovat vielä kalliita, ja kunnollisen VR-kokemuksen saamiseksi jokainen oppilas tulisi varustaa laadukkain lasein. Itse toivon lisäksi, että VR-lasit tarjoaisivat muutakin kuin pelkän ”vau-efektin” opetuksen tueksi. Ovatko VR-lasit siis vain uusi trendikapistus vai onko niille järkevää käyttöä opetuksen tukena? Jos on, millaista VR-lasien opetuskäytön tulisi olla?

Kokeilun voi aloittaa vaikka heti. Edulliset lasit voi ostaa muutamalla eurolla ja hypätä pienimuotoisesti mukaan VR-kelkkaan omassa opetuksessaan. Clas Ohlsonilla, Gigantissa ja vastaavissa kaupoissa myydään halpoja pahvilaseja, joiden avulla voi tutustua matalalla kynnyksellä VR-maailmaan. Tällaiset lasit voi jopa valmistaa itse - tähän löytyy ohjeita netistä. Pahvilasien pariksi tarvitaan älypuhelin, joka sijoitetaan VR-lasien puhelimelle tarkoitettuun kehikkoon. Käyttäjä voi katsella ympärilleen, mutta ei liikkua vapaasti ympäristössä. Youtubessa on tarjolla paljon VR-yhteensopivia videoita, jotka avataan ensin puhelimen ruudulle. Videot tunnistaa VR-symbolista. Videoita voi etsiä vaikkapa Virtuaalitodellisuus-YouTube -kanavalta. Jos omistaa 360-kameran, VR-materiaalia voi myös tuottaa itse. Tämäkin tekniikka yleistyy kouluissa kovaa vauhtia.

Kätevä vaihtoehto on myös Google Expeditions. Opettaja ja oppilas lataavat ilmaissovelluksen omiin puhelimiinsa, jonka jälkeen oppilas liittyy opettajansa tutkimusretkelle. Opettaja valitsee laitteeltaan haluamansa tutkimusretken, esimerkiksi historiallisen nähtävyyden. Ainoa vaatimus on, että opetustilassa on wifi, jotta oppilas ja opettaja löytävät toisensa. Expeditionsin mukana tulee myös opasteteksti kyseiselle nähtävyydelle ja mallikysymyksiä oppilaille.

Näen VR-laseilla hienoja mahdollisuuksia opetuksen elävöittämiseen ja oppilaiden motivointiin - aika näyttää mihin muuhun VR-lasit taipuvat. ■

Kirjoittaja on historian ja yhteiskuntaopin opettaja Viikin normaalikoulussa.

TALOUSGURUN VOITTO **OULUUN**

BENITA RAHMAN

Talousguru-kilpailu järjestettiin keväällä 2018 jo 21. kerran. 122 lukiossa järjestettyyn alkukilpailuun osallistui yli 1100 opiskelijaa, joista 14 valittiin Helsingissä järjestettyyn valtakunnalliseen finaaliin. Tänä vuonna kaikki finalistit olivat poikia.

Kovatasoisen finaalin voitti Tuukka Tuomikoski Kastellin lukiosta Oulusta. Toiseksi sijoittui Väinö Tuovinen Suomalaisesta yhteiskoulusta Helsingistä ja kolmanneksi Santeri Väätäjä Kerttulin lukiosta Turusta.

Loppukilpailussa pohdittiin talous- ja rahaliitto EMUn kehittämistä ja väiteltiin mm. tuloeroista, vastuullisesta sijoittamisesta, verosuunnittelusta, protektionismista, vientiyritysten vallasta palkankorotuksiin ja keskuspankkien elvytystoimista.

Palkintojen, kuten Talousguru-tittelin, tohtorihatun sekä lehti- ja rahapalkintojen ohella finalistit palkitaan opiskelupaikalla korkeakoulussa ilman sisäänpääsykoetta.

Talousgurun järjestävät yhteistyössä HYOL:n kanssa Finassiala ry ja FINEn vakuutus- ja rahoitusneuvonta. Kilpailua tukevat myös Taloustoimittajat ry ja Suomen Lukiolaisten Liitto.

Finaalitapahtumassa palkittiin myös #Tubetatonni-kisan voittaja Emil Kaskikallio Nurmijärveltä. ■

Kirjoittaja oli HYOL:ssa TET-harjoittelussa.

Kuvassa keskellä vuoden 2018 Talousguru Tuukka Tuomikoski. Vasemmalla kolmanneksi sijoittunut Santeri Väätäjä ja oikealla toiseksi sijoittunut Väinö Tuovinen. Kuva: Maija-Reetta Mannismäki.

TILASTOJULISTEKILPAILU INNOSTAA TUTKIMAAN

JASMIN MÄKI

Nuorten kansainvälinen tilastojulistekilpailu on parasta aikaa käynnissä ja jatkuu maaliskuulle 2019 saakka. Kilpailussa tehtävänä on kertoa kiinnostava tarina tilastollisia välineitä käyttäen, ja esittää tutkimuksen kulku ja tulokset tilastojulisteessa. Kansalliset voittajat jatkavat kansainväliseen finaaliin. Viimeisimpään kilpailuun osallistui Suomessa yli 1200 oppilasta, ja kansainvälisesti lähes 12 000 nuorta 23 eri maasta. Kesällä 2017 julkistettiin tulokset kansainvälisessä palkintogaalassa Marokon lämmössä. Siellä palkittiin myös suomalaisten yläkoululaisten historiallinen hevosjuliste. Aiheena oli hevospopulaation muutos ja siihen vaikuttaneet tekijät 1900-luvulla.

Historian tarinat avautuvat tilastoihin sukeltamalla

Tilastojulistekilpailussa oppilaat saavat vapaasti valita aiheen, jota haluavat tutkia. Viimeisimmässä kilpailussa aiheena oli historia: tilastojen avulla historiallisia ilmiöitä voitiin tutkia ja ymmärtää syvällisemmin. Historia sopii edelleen hyvin tilastojulisteen aiheeksi. Tilastojulistekilpailu yhdistää eri oppiaineita, ja tukee projekti- ja ilmiöpohjaista oppimista. Oppilaat pääsevät tutkimaan todellisia ilmiöitä oikeaa tietoa käyttäen. Julisteen teko kehittää tilastojen luku- ja käyttötaitoa hauskalla ja käytännönläheisellä tavalla. Lisäksi se tarjoaa mahdollisuuden oppia tutkittavasta ilmiöstä ja kehittää graafisia sekä esitystaitoja. Oman projektin toteuttaminen saa innostumaan ja tuottaa onnistumisen kokemuksia.

Kansainvälisessä kilpailussa menestyneet yläkoululaiset Terhi Rasikannas ja Taina Lötjönen Paraistenseudun koulusta toteuttivat tutkimuksen: ”Mitä tapahtui hevosille 1900-luvulla?” He voittivat kansallisen kilpailun yläkoulusarjan ja sijoittuivat kansainvälisessä kilpailussa toiseksi omassa sarjassaan. He totesivat, että tutkimuksen teossa mielenkiintoista oli havaita yhteyksiä esimerkiksi hevosten ja traktorien määrien välillä ja laajemmin historian tapahtumien vaikutuksia hevosiin ja ihmisiin. ”Opimme tutkimuksen aikana paljon tiedon etsimisestä sekä Suomen historiasta, mikä oli meistä kaikkein tärkeintä”, tytöt kommentoivat.

Kilpailun vaiheet – kouluista kansainväliseen finaaliin

Tilastojulistekilpailussa kannustetaan ryhmätyöskentelyyn: julisteet tehdään kahdesta viiteen oppilaan tiimeissä. Kilpailussa on kolme sarjaa: yläkoulu, lukio/ammatilliset oppilaitokset sekä uutena sarjana yliopistot/ammattikorkeakoulut. Osallistujat saavat ilmaiseksi käyttöönsä JMP Student Edition -ohjelman, mutta oppilaat saavat käyttää valitsemi-

aan välineitä tutkimuksen teossa. Julisteet voi tehdä paperisena tai elektronisena.

Oppilaitokset valitsevat koulun parhaan työn lähetettäväksi kansalliseen kilpailuun. Työt tulee lähettää Tilastokeskukselle 1.3.2019 mennessä. Tilastoasiantuntijoista koostuva raati valitsee kolme parasta työtä kustakin kategoriasta. Arvioinnissa painotetaan analyysin johdonmukaisuutta ja selkeää esitystapaa. Voittajat pääsevät Tilastokeskuksen palkintogaalaan. Suomessa kilpailun järjestäjinä toimivat yhteistyössä Tilastokeskus, Matemaattisten Aineiden Opettajien Liitto MAOL ry. sekä Suomen Tilastoseura ry.

Suomen parhaat tilastojulisteet jatkavat kansainväliseen finaaliin, jonka voittajat palkitaan Maailman tilastokongressissa Malesiassa elokuussa 2019. Kansainvälistä kilpailua järjestää tilastojen luku- ja käyttötaitoa kansainvälisesti edistävä ISLP-projekti (International Statistical Literacy Project). Sekä kansallisessa että kansainvälisessä kilpailussa on hyviä raha- ja tavarapalkintoja. Tärkeintä on kuitenkin oppiminen. Osallistujia on myös kehitysmaista, missä tämän kaltaiset hankkeet voivat omalta osaltaan parantaa nuorten osaamisvalmiuksia ja edistää tilasto- ja numerotiedon käyttöä. Tilastojen lukutaito jää nuorille pysyväksi pääomaksi, josta on hyötyä sekä arki- että työelämässä. Tietovirtojen keskellä taito tulkita tilastoja on oleellinen kansalaistaito. ■

Kirjoittaja työskentelee Tilastokeskuksella nuorten tilastokilpailujen koordinointitiimissä.

Ohjeet, ilmoittautumislinkin ja aiempia kilpailutöitä löydät Tilastokeskuksen sivustolta:
www.stat.fi/opettajalle.
Tai sähköpostitse:
Reija Helenius, reija.helenius@tilastokeskus.fi

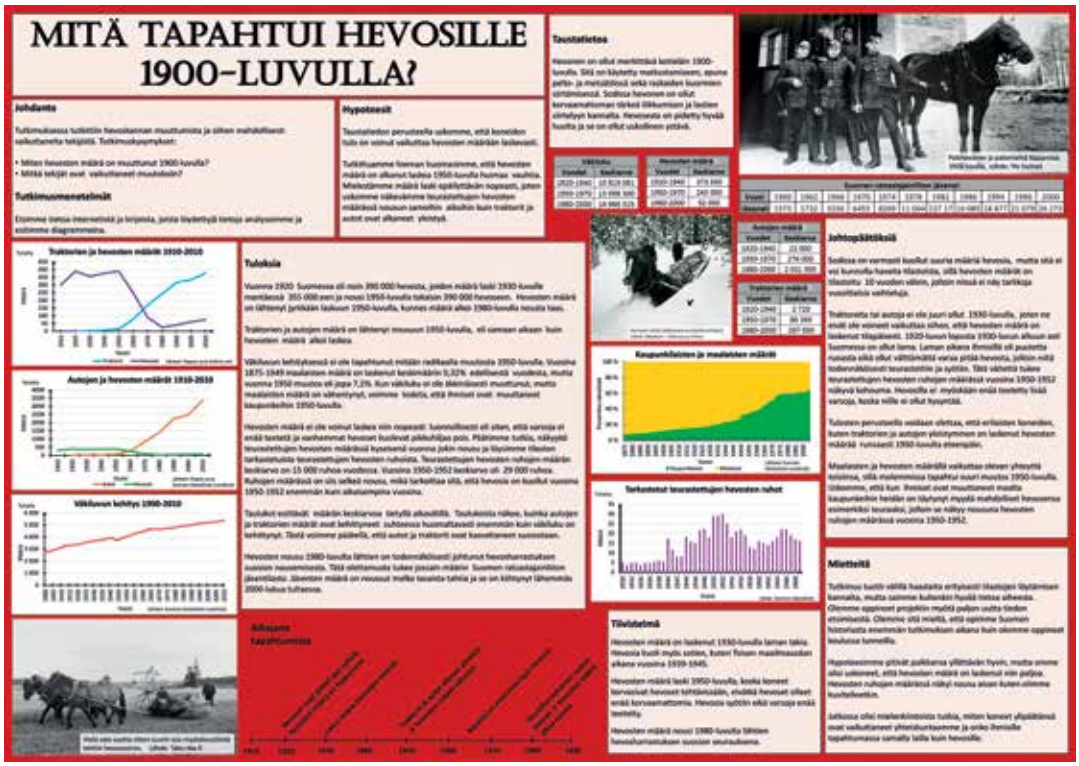

Paraistenseudun koulun Taina Lötjösen ja Terhi Rasikankaan kansainvälisesti menestynyt historiallinen tilastojuliste esittelee hevospopulaation muutoksia 1900-luvulla.

Sujuva elämäkerta sankarista

Gustaf Mannerheim. Aristokraatti sarkatakissa.
Henrik Meinander. Otava 2017.

Mannerheimista on kirjoitettu kasapäin kirjoja. Elämäkertoja, juhlakirjoja, historiantutkimuksia ja lisäksi paljon myös kaunokirjallisuutta. Siksi suhtauduin uuteen Mannerheim-elämäkertaan ennakkoluuloisesti. Olin kuitenkin kuullut kirjasta kehuja tyyliin "Jos yhden Mannerheim-elämäkerran elämässään lukee, kannattaa lukea tämä." Kiinnostuin kirjasta, sillä en todellakaan ole lukenut eläissäni yhtään Mannerheimin elämäkertaa.

Mannerheim on meille kaikille kovin tuttu, siksi elämäkerran kirjoittaminen hänestä on vaativa tehtävä. Meinander onnistuu kuitenkin hyvin. Ensinnäkin hän kirjoittaa harvinaisen sujuvasti ja osaa keskittyä olennaiseen unohtamatta kuitenkaan mielenkiintoisia yksityiskohtia. Se, että historian tutkimus on hyvin kirjoitettu, ei ole valitettavasti itsestäänselvyys, mutta tätä kirjaa on nautinto lukea. Ehkä osa kunniasta kuuluukin kääntäjä Kari Koskelle.

Toiseksikin kirja on elämäkerran lisäksi mielenkiintoinen sukellus eri aikojen Mannerheim-kuvaan. Meinander tuntee hyvin Mannerheimista aiemmin kirjoitetut teokset ja viittaa niihin säännöllisesti. Piirtyy kuva henkilöstä, josta haluttiin tehdä sankari. Sankarimyytin luominen ja ylläpitäminen onnistui hyvin, mutta se vaati monien asioiden syrjään laittamista ja jopa vääristelyä.

Meinander ei esitä Mannerheimia roistona, ei toki. Useaan kertaan hän varoittaa anakronismista ja siitä, että arvioimme historian

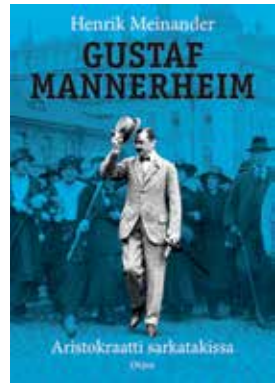

henkilöitä nykyajasta käsin. Meinanderin mukaan Mannerheim on sotien välisenä aikana "taantumuksellinen" ja hänen tärkein tehtävänsä oli bolševistisen Venäjän eli Neuvostoliiton tuhoaminen tai ainakin heikentäminen. Sen ajan mittapuun mukaan tällainen käytös ei kuitenkaan ollut tavatonta vaan varsin tavallista.

On jännittävää, että 2000-luvun alussa suurimmaksi suomalaiseksi äänestetty Mannerheim oli kaikkea muuta kuin kansanmies. Kansan arvostama sotamarsalkka oli suomea huonosti puhuva aristokraatti, joka Meinanderin mukaan näytteli roolia kansanjohtajana. Nykypäivän some-aikaan ei varmaan enää pärjäisi noin etäisenä johtajana, mutta Mannerheim onnistui nousemaan koko kansan johtajaksi huolimatta venäläiskenraali- ja aristokraattisesta suojeluskuntataustastaan. Aikamoinen saavutus.

Niille, jotka ovat sotahistoriaan ja Mannerheimin elämään hyvin tutustuneet, kirja ei antane uutta tietoa. Mutta se antaa sujuvan kokonaiskuvan harvinaisesta henkilöstä ja innostaa pohtimaan historiantutkimuksen etiikkaa ja rajoja. Voisin myös kuvitella, että lukiolaiselle kirja olisi sopivaa luettavaa.

Riitta Mikkola

Sota kulki kiskoilla

Rautatiesota 1918. Taistelut Savon rintamalla.
Sakari Viinikainen. Docendo 2017.

Samoilla rataosuuksilla missä huhtikuussa 2018 lirahti maastoon MTBE-kemikaalia, joka tappoi ainakin lähivesien ruutanoita, vyörytettiin sata vuotta aikaisemmin ihmisille kuolettavia annoksia tulta, terästä ja lyijyä. Opetusneuvos Sakari Viinikainen on koonnut yhteen Kymenlaakson, Savon, Heinolan seudun ja Etelä-Karjalan alueen taistelut sisällissodassa sekä esitellyt ihmiset taisteluiden takana. Kirja on selkeä, sujuvalla kielellä kirjoitettu lisä sisällissotakirjallisuuteen.

Rautateiden logistiikka oli sotaoperaatioissa keskeistä. Jännittäviä jossittelun aiheita tarjoaa punaisten hukkaama mahdollisuus Pieksämäen risteysaseman nopeaan valtaukseen. Leninin punaisille lähettämä valtava aselasti viivästyi punapäällikkö Aaltosen hummatessa viikon Pietarissa. Myös Korian sillan räjäytys vaurioitti rataa ja viivytti asejunan jatkokuljetusta.

Luottamus "kuularuiskuihin" oli vahvaa ja vielä vahvemmin uskottiin panssarijuniin, joita ajamaan punaiset saivat latvialaisten "ihmemiesten" komppanian. Kuriositeettina mainittakoon myös punaisten lentokoneet. Valkoisten junakalusto oli niukempaa. Kuten sotavarustus, myös inhimillinen kapasiteetti, johtaja- ja miehistöaines, oli molemmilla kirjavaa. Valkoisten "junailijana" hääri mm. varatuomari Martti Eklund, joka erään arvion mukaan sodan kriittisessä alkuvaiheessa piti lähes yksin koko Savon rintamaa pystyssä. Monet muutkin osallistujat olivat omatekoisia sotilaita,

amatöörejä vailla sotilaskoulutusta. Kaikki oikeat upseerit puolestaan eivät olleet tilanteen tasalla. Viinikainen on listannut taisteluista taulukot osapuolten vahvuuksista ja yhteenoton lopputuloksista. Laskin, että kaikkiaan 33 noteeratusta taistelusta valkoiset voittivat 16 ja punaiset 14, joten ihmeen tasaväkiseltä tällä mittarilla laskien kamppailu vaikutti.

YE-upseerien, jääkärien sekä siviilivirkamiesten lisäpanokset sekä yleistilanne painoivat edun valkoisille. Keksijänero Tigerstedtin kyhäämä tulenjohto auttoi punapanssarijunien torjunnassa. Savon rintaman punaisten lähes ainoana kyvykkäänä johtajana erottui kuusankoskelainen Aleksei Osipov. Erikoinen ihmiskohtalo oli vankienvaihdon kautta Suomeen päätynyt itävaltalainen korpraali Müller, joka esiintyi Karl von Zedtwitz zu Hackenbach -nimisenä saksalaisena yliluutnanttina ja johti valkoisten operaatioita mm. Savitaipaleella. Sissinä ja sotakirjeenvaihtajana kirjan sivuilla vilahtelee myös 17-vuotias Urho Kekkonen.

Itse lukemattomat kerrat Savon rataa matkustaneena silmäilen radan varsia tästedes uudenlaisella katseella hakien niitä paikkoja, missä panssarit kerran rytisivät, siltoja räjäytettiin ja veri virtasi.

Juha Forsberg

Vuoden 1918 pitkät varjot

Pitkät varjot. Muistamisen historia ja politiikka.
Seppo Hentilä. Siltala 2018.

Kun Mannerheimin joukot ryhtyivät riisumaan venäläisiä sotilaita aseista Pohjanmaalla, kyse oli historian emeritusprofessori Seppo Hentilän mukaan helpoimmista vapaussodista maailmassa. Sillä ei ollut mitään tekemistä samaan aikaan alkaneen punaisten eteläisen Suomen valtaamisen kanssa. Vapaussota-nimitys oli Hentilän mukaan jälkikäteinen, keinotekoinen luomus, jolle ei löydy tieteellisiä perusteita.

"Eikö sitä historian kaivelemista voi jo jättää vähemmälle", sanottiin 1960-luvulla, kun vallitseva vapaussotatulkinta joutui tekemään tilaa kansalaissodan käsitteelle. Puoli vuosisataa myöhemmin voi todeta, että kaiveleminen ei ole loppunut vaan kiihtynyt. Hentilän mukaan vuosi 1918 on ollut Suomen historian traumatisoivin kokemus. Traumatisoivin siksi, että hävinneen osapuolen uhrien muistaminen ja sureminen kiellettiin. Kirkkoherrat kielsivät uhrien siunaamisen kirkkomaahan, ja poliisi saattoi antaa sakot, jos vei kukkia hiekkakuopalle, johon omaisia oli ammuttu.

Hävinneen puolen kipua lisäsi, että eri puolille maata pystytettiin yli 300 vapaussodan muistomerkkiä. Toukokuun 16. päivästä tehtiin virallinen juhlapäivä. Tuolloinhan Mannerheim oli järjestänyt Helsingissä sotilasparaatin, vaikka saksalaiset olivat vallanneet Helsingin ja pitäneet voitonparaatin jo 14. huhtikuuta. Hentilän mukaan Mannerheim halusi järjestää näytelmän, koska hänellä oli arvovaltakiista

von der Golzin kanssa. Mannerheim tanssahtelevan ratsun selässä onkin ikonisimpia kuvia koko Suomen historiassa.

Sodan jälkeen valtio demokratisoitui, mitä kunnallis- ja eduskuntavaalit todensivat, mutta yhteiskunta pysyi autoritaarisena.

Historianopettajille sisällissota on tarjonnut erinomaisen tilaisuuden avata historiantutkimuksen erilaisia näkökulmia. Pertti Haapalan mukaan eri nimitykset eivät johdu vain erilaisista näkökulmista, vaan itse tapahtumien moninaisuudesta. Hänen mukaansa "yhteen totuuteen pyrkiminen on tieteelle vierasta ja yhteiskunnalle vaarallista".

Hentilä tuo kirjassaan esiin historiapolitiikka-käsitteen eli miten historiaa tuotetaan ja käytetään poliittisiin tarkoituksiin. Vuoden 1918 pitkät varjot ulottuvat tähän päivään, ja sen ymmärtämiseksi Hentilän kirja on tärkeä.

Tänäkin vuonna on tullut esiin aikaisemmin tuntemattomia vuoden 1918 veritöitä. Moni lehdissä haastateltu on kertonut, ettei koulussa vuodesta paljon kerrottu, vaikka teloituspaikkana käytetty mäensyrjä näkyi koulun ikkunasta. Pitkät varjot -kirjan esipuheessa Mikko Majander kiteyttää: "Suhteemme historiaan ei ole ´vain historiaa´ vaan täyttä tätä päivää."

Antti Penttilä

Pikamarssi tiedustelun historiaan

Tiedustelun näkymätön historia, Antiikista maailmansotiin.
Mikko Porvari. Atena 2018.

Sotilaslakimiehenä pääesikunnassa työskentelevä Porvari on tuottelias kirjailija, jonka tuotannon pääpaino on sotaa käsittelevässä kirjallisuudessa. Uusin teos perustuu tekijän Jyväskylän yliopistossa pitämiin tiedusteluhistorian luentoihin.

Aihe, josta on kirjoitettu kirjastokaupalla kirjoja, ei helposti taivu suppeaksi kirjaksi tai luentosarjan aiheeksi. Kirjaa lukiessa tuleekin vaikutelma pikaliidosta aiheesta toiseen. Kun tekijä malttaa pysähtyä ja syventyä, pulpahtaa esiin monia mielenkiintoisia asioita. Antoisaa on myös tekijän pohdinta tiedustelun eri muodoista ja tiedustelun historiallisesta kehityksestä.

Erityisen ajankohtainen on pohdiskelu tiedustelun ja kansalaisten yksityisyyden suojan suhteesta. Tiedustelun tehtävänä on tänäänkin torjua vapaata ja demokraattista yhteiskuntaa uhkaavia vaaroja, joten kansalaisten yksityisyydensuojan on joskus väistyttävä. Tässä tilanteessa on kuitenkin ratkaisut tehtävä huolellisesti harkiten, sillä myös yksityisyyden suoja on yhteiskuntamme keskeisiä perusarvoja.

Tekijä aloittaa pitkän marssin Lähi-idän vanhoista korkeakulttuureista. Etenkin alueen suuri sotilasmahti Assyria tunsi jo tiedustelun ja vakoilun arvon. Antiikin Kreikan totalitaarisessa Spartassa oli sisäinen valvonta viety huippuunsa. Nuorten miesten koulutukseen kuului heloottienemmistön tarkkailu ja tulosten raportointi vaikeasti sivullisille avautuvilla viesteillä. Rooman imperiumissa varsinainen suunnitelmallinen sotilastiedustelu kehittyi vasta Caesarin ja Augustuksen aikana.

Keskiajan tiedustelun valtias oli katolinen kirkko, jonka seurakunnat ja luostarit sekä kirjoitustaitoiset kirkonmiehet mahdollistivat paaville parhaan ja ajankohtaisimman tietovirran.

Uuden ajan alun tiedustelun kärkimaita olivat Englanti ja Ranska. Englannissa sekä kehitettiin että onnistuttiin purkamaan salakirjoitusta.

Esimerkiksi Ruotsi-Suomen armeijaa 30-vuotisessa sodassa komentaneen suomalaisen Kustaa Hornin päämajaan lähetettiin salainen valvoja. USA:n vapaussodassa Englantia vastaan kenraali Washington ymmärsi tiedustelijoiden arvon. Monet näistä ovat USA:ssa kansallisankarin asemassa.

Napoleonin sodat 1800 – luvun alussa osoittivat sekä sotilastiedustelun että siviilien valvonnan arvon.

Mielestäni kirjan ylimalkaisin osa on maailmansotien tiedustelun kuvaaminen. Joitain yleispiirteitä esitetään, mutta esimerkiksi toisen maailmansodan osuus on todella köykäinen.

Vilho Kulju

Henkilökohtaisia ongelmia

Viina, hermot ja rangaistukset. Sotilasylijohdon henkilökohtaiset ongelmat.
Lasse Laaksonen: Docendo 2017.

Suomen armeijan alkuaikoina alkoholia käytettiin ja sen käytön katsottiin kuuluvan asiaan, vaikka maassa oli kieltolaki. Puolustusvoimien johdossa oli sekä raittiusmiehiä (Wilkama) että "tuliliemen tuttavia" (Sihvo). Molemmat siirrettiin pois tehtävistään. Sihvolla tosin tapahtui uusi nousu sodan jälkeen sotatoimissa ryvettymättömänä kenraalina.

Sota-aikana Mannerheim antoi runsaankin alkoholinkäytön anteeksi monissa tapauksissa (Airo, Laatikainen, Malmberg). Walleniuksen epäonnistuminen Kannakselle siirrettynä katsottiin johtuvan osin alkoholista. Siihen vedoten hänet siirrettiin pysyvästi syrjään ja ura oli ohi, vaikka jatkosotaan hän pyrki rivimiehenä. Syyt lienevät poliittiset. Kavalluksesta erotetun ja sotilasarvonsa menettäneen jääkärieverstiluutnantti Mandelinin tilanne oli toinen. Hän sai talvisodassa nopeasti sotilasarvonsa takaisin, rykmentin komennettavakseen ja sodan jälkeen vielä ylennyksen everstiksi, jota ylennystä hänen talvisodan aikainen esimiehensä, julkifasisti Paavo Susitaival ei koskaan saanut.

Rauhan aikana epäonnistumiset on vaikea todistaa, mutta sotatilanteessa epäonnistuminen johti usein sivuraiteelle johonkin muodolliseen tarkastajan tehtävään (Österman, Öhqvist), Wallenius oli poikkeus. Myös mielenterveysongelmat merkitsivät usein uran päättymistä, mutta tässäkin oli poikkeuksia. Jääkärikapteeni Eino Polon syyllistyi

1920-luvun alussa raiskaukseen. Vankilatuomion sijaan hänet laitettiin mielisairaalahoitoon. Yli kymmenen vuoden jälkeen hänen onnistui päästä useiden vetoomusten jälkeen takaisin sotilasuralle, joka huipentui jatkosodassa rykmentinkomentajuuteen, everstin arvoon ja Mannerheim-ristiin.

Sodan jälkeen armeijan supistusten seurauksena osa upseereista sai lähteä. Osa vetosi Mannerheimiin, mutta suojeluskuntatausta ja sodassa havaittu kykenemättömyys johtivat potkuihin. Erään everstin puolesta (Kuistio) vaimo teki vetoomuksen, mutta turhaan.

Nämä tapaukset olivat vain murto-osa kirjassa käsitellyistä. Teos on mielenkiintoinen tirkistys armeijan johdon ongelmiin vuosina 1918 -1945. Suomen armeijassa ei palvellut vain juoppoja, hulluja ja kyvyttömiä vaan siellä palveli myös heitä. Karsinta oli olematonta ja moni merkittävä sotilasjohtaja olisi vakiintuneemmissa oloissa jäänyt valitsematta. Myös fyysiset sairaudet olisivat voineet karsia sotilasuralta mm. huonokuuloisia (Pajari, Hersalo) ja sydänvikaisia (Siilasvuo). Myös impulssikontrollin puute näytti olleen monen ongelmana.

Pasi Pulju

Selvästi ja kiihkottomasti globalisaatiosta

Globalisaatio koetuksella.
Sixten Korkman. Otava 2017.

Sixten Korkman on suomalaisen talouskeskustelun vanha viisas. Korkmanin rauhallinen esiintyminen ja maltilliset kannanotot ovat tehneet hänestä median rakastaman kommentaattorin. Tuottelias kirjoittaja on julkaissut lukuisia kolumneja ja yleistajuisia tietokirjoja mm. eurokriisistä ja Suomen talouden tilasta.

Globalisaatio koetuksella on pienikokoinen teos globaalin maailmantalouden voittajista ja häviäjistä. Korkman on globalisaatiomyönteinen taloustieteilijä, joka katsoo globaalin talouden hyötyjen ylittävän sen tappiot niin Suomessa, euroalueella kuin yleisesti maailmantaloudessa.

Korkman on selkeä kirjoittaja. Hänen ehdoton vahvuutensa onkin se, että hän onnistuu selittämään vaikeat ja kiistellyt asiat ymmärrettävästi. Korkmanin mukaan kaupan esteiden purkaminen on lisännyt hyvinvointia ja nostanut etenkin kolmannen maailman ihmisiä köyhyydestä. Tämän vuoksi hän kritisoi pyrkimyksiä rajoittaa kansainvälistä kaupankäyntiä. Hänen mielestään protektionistinen talouspolitiikka on lyhytnäköistä ja tuhoisaa populismia. Toisaalta Korkman ei olisi Korkman, ellei häneltä löytyisi ymmärrystä myös vastustamansa protektionistisen talouspolitiikan harjoittajia kohtaan. Niinpä hän ymmärtää mm. syitä, jotka johtivat brexit-äänestykseen tai Trumpin valintaan.

Globaalissa taloudessa rikkaat ovat rikastuneet ennennäkemättömällä tavalla, mikä on lisännyt tuloerojen voimistumista. Talouskasvun epätasa-arvoinen jakautuminen on puolestaan tarjonnut muhevan kasvualustan globalisaatiokritiikille ja populistisen talouspolitiikan voimistumiselle eri puolilla maailmaa. Korkman ottaa kantaa myös Suomen talouteen. Hänen mukaansa Suomen jäykät työmarkkinat hidastavat talouskasvua. Paikallisella sopimisella voitaisiin hänen mukaansa reagoida nopeammin ja tehokkaammin olosuhteiden muutoksiin.

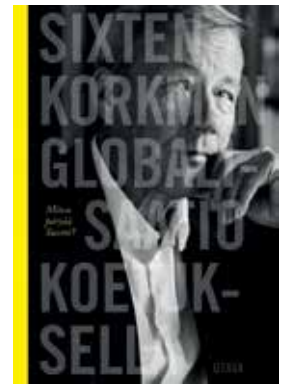

Korkmanin maltilliset näkemykset ovat globalisaatiokeskustelun valtavirtaa. Globalisaatio koetuksella ei tarjoa juurikaan uutta niille, joille Korkman on entuudestaan tuttu julkinen keskustelija. Sen sijaan teos on erinomainen oheislukemisto vaikkapa lukiolaiselle, joka haluaa perehtyä tarkemmin talouden globalisaatioon. Se on selkeä, kiihkoton ja realistinen kuvaus talouden globalisaatiosta. Teosta voi pitää myös pohjoismaisen hyvinvointiyhteiskunnan puolustuspuheena, sillä Korkmanin mukaan kaikista yhteiskuntajärjestelmistä juuri se pystyy tarjoamaan parhaat edellytykset hyvään elämään mahdollisimman monelle.

Ossi Kokkonen

Samhällelig status på liv och död

Krigarna från Valsgärde. Glimtar från en guld- och granatskimrande forntid.
Kent Andersson. Atlantis 2017.

Det är fascinerande att människan oberoende när och var hon levt alltid har tvingats förhålla sig till samma faktum: vi människor föds, vi lever och vi dör. Likaledes är det intressant att vi genom tiderna alltid har haft ett behov av att på något sätt markera social status. Kent Anderssons bok tangerar både samhällelig status 1400 år sedan och hur man då förhöll sig till en av de tre realiteterna förknippat med människans existens: döden.

I boken ligger fokus på fyra praktgravar som arkeologer av en slump hittade på 1920-talet i Valsgärde utanför Uppsala. Redan platsen Valsgärde i sig är intressant. Den synliga kullen omgiven av uppodlad slättmark har nämligen varit gravplats från tiden innan vår tideräkning till 1100-talet. De fyra gravarna är från Vendeltiden, de döda begrovs alltså någon gång mellan 500- och 700-talet. Gravarna avviker från gravar i samma trakt från samma period. Personerna kremerades inte utan de jordades i 8–12 meter långa roddbåtar tillsammans med noggrant utvalda föremål och djur. Det anmärkningsvärda är att de mycket välutrustade gravarna innehöll förhållandevis få personliga föremål och föremål som var väldigt gamla vid gravläggningen. Dessutom var samtliga begravda män. Detta kan enligt Andersson härledas från att gravarna innehöll ovanligt mycket vapen. Slutsatsen är att personerna är begravda i egenskap av representanter för nå-

got och inte (enbart) som individer. Praktgravarna kan tolkas som en manifestation av den begravdes ställning eller släktens eller familjens samhälleliga position.

Andersson lyfter återkommande fram att det är viktigt att påminna sig om att alla de vackra föremålen fanns i gravarna av en orsak och att de både ger oss en uppfattning av jordelivet under Vendeltiden men också av hur man föreställde sig livet efter döden. Bilderna kompletterar beskrivningarna av fynden mycket väl. Varje kapitel har en inledning där Andersson kort placerar fynden i en kontext. Dessa korta introduktioner ger väldigt mycket. Jag skulle personligen till och med läsa ännu mera om liknande fynd på andra håll. Framförallt skulle jag gärna ta del av en "därför vet vi det"-diskussion där de påståenden som görs om kultur och praxis skulle dryftas i större omfattning.

Krigarna från Valsgärde är intressant läsning och väcker många frågor. Boken leder också läsaren till att reflektera över dagens värld. Vi lever i en tid av materiell välfärd av aldrig tidigare skådade mått. Ändå kan jag inte för något i världen komma på tillräckligt mycket föremål som jag bryr mig om för att fylla en roddbåt på 8–12 meter.

Niklas Rapo

Että ei totuus unohtuisi

1918. Kuinka vallankumous levisi Suomeen.
Lasse Lehtinen ja Risto Volanen. Otava 2018.

Sisällissodan satavuotisjuhlaa vietetään monin eri tavoin. Jotain historiasta tietävälle muistelun seuraaminen on ollut hämmentävä kokemus. Median, teatterin ja tutkimuksen näkökulmat ovat olleet lievästi sanottuna yksipuolisia. Esille ovat tulleet etupäässä punaisten kärsimykset ja valkoisten hirmuteot. Etenkin punakaarteissa toimineiden tyttöjen kohtalo on saanut suhteetonta huomiota, jos tarkastelee heidän merkitystään sodan kannalta. Tietysti on historiallinen tosiasia, että valkoisten kosto hävinneelle osapuolelle oli kohtuuton, ja esimerkiksi vankileirit olivat Paasikiven hallituksen täydellinen epäonnistuminen. Valkoisten toiminnalle, ajattelulle ja tavoitteille ei julkista mielenkiintoa juuri ole riittänyt.

Kaksi monipuolisen yhteiskunnallisen uran tehnyttä tohtoria Lehtinen ja Volanen ovat kirjoittaneet pienen kirjan, jossa halutaan osoittaa mistä oikeastaan oli kysymys. Kuka aloitti kapinan ja kenen yllytyksestä? Heti on todettava, että kirja on täyttä asiaa. Tekijät seuraavat huolellisesti sitä kehitystä, joka johti tsaarin kukistumisesta Leninin valtaannousuun ja Suomen itsenäistymiseen. Erityisen ansiokkaasti kirjassa seurataan sitä kehitystä, joka johti radikaalien vallankumouksellisten nousuun valtaan SDP:ssä. Keinot olivat usein melko häikäilemättömiä ja taatusti ulkoparlamentaarisia.

Vuoden 1917 kehitys elintarvike-

kriiseineen ja sisäisen järjestyksen romahtamisineen radikalisoi työväkeä. Erilaisia kaarteja muodostettiin järjestyksen turvaamiseksi, mutta myös työväestön vallan vahvistamiseksi. Mielialoja radikalisoi myös vasemmistoenemmistöisen eduskunnan hajottaminen ja SDP:n tappio syksyn uusissa vaaleissa. Marraskuun suurlakossa olivat jo kaikki vallankumouksen ainekset koossa, ja venäläiset bolshevikit yllyttivät suomalaisia tovereita toimintaan.

Venäläisten kiihkeä yllytys johti lopulta tulokseen, ja SDP sekä punakaartit aloittivat tammisunnuntaina vallankumouksen laillista hallitusta vastaa. Kansallinen onnettomuus oli valmis toteutumaan.

Mielenkiintoinen yksityiskohta kirjassa on erittäin kriittinen asenne Linnan Pohjantähteen sisällissodan kuvaajana. Koskelan Akseli ei ollut tyypillinen punakaartilainen, sillä valkoisella puolella taisteli suunnilleen yhtä paljon torppareita. Tyypilliseksi punaiseksi olisi varmasti paremmin sopinut joku Helsingin Jyryn komppaniassa taistellut metallimies, joka lähti sotaan hellahuoneesta Kalliosta.

Pidän Lehtisen ja Volasen kirjaa tärkeimpänä teoksena, joka on sisällissodasta viime aikana julkaistu.

Vilho Kulju

Monipuolinen lahjakkuus

SPEDE, nimittäin.
Tuomas Marjamäki. Docendo 2017.

Suomalaisen viihteen legendoista on viime vuosina kirjoitettu useita elämäkertoja. Tuomas Marjamäen elämäkerta Spedestä on jo toinen hänestä kirjoitettu. Ensimmäinen oli Tommi Aution Spede vuodelta 2002. Näiden lisäksi ovat ilmestyneet ainakin Asko Alasen Leo Jokela – vaatimaton sivuosien sankari (Paasilinna 2016) sekä Docendon kautta uusintapainoksen saanut, niin ikään Tuomas Marjamäen kirjoittama Simo Salminen – Se se vaan on sillä lailla.

Tuorein Spede-elämäkerta antaa monipuolisen kuvan ihmisestä nimeltä Pertti Pasanen (1930 – 2001), hänen rooleistaan viihdetaiteilijana, liikemiehenä, keksijänä ja tavallisena ihmisenä kaikkine heikkouksineen. Viimeksi mainitut nousivat esille varsinkin myöhempinä vuosina paparazzien uhkailuina, väkinäisenä nuorekkuutena (varsinkin nuoressa naisseurassa) ja huonona häviäjänä omissa ohjelmissa usein hänen itsensä keksimissä kilpailuissa. Turhamaisuus näkyi siinä, että Uuno Turhapuro-elokuvia lukuun ottamatta Spede itse oli elokuviensa sankarina. Tähän hänellä luonnollisesti oli rahoittajana mahdollisuus ja oikeus.

Speden viihdyttäjäura alkoi jo kouluvuosina ja opiskeluaika Helsingissä sai aikaan hyödyllisiä tuttavuuksia, jotka johdattivat nuoren Speden elokuva- ja radioviihteen pariin. Koko kansan tietoisuuteen Spede nousi aluksi elokuvien pienissä sivuosissa, radio-ohjelmissa, televisiossa ja 1960-luvun puolivälistä alkaen omien elokuvien tuottajana

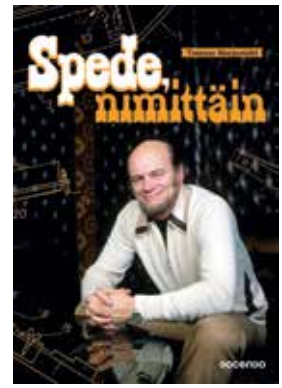

ja usein myös pääosan esittäjänä ennen Uuno Turhapuro-elokuvien sarjaa. Elokuvat menestyivät pelkästään Speden nimellä, mikä näkyi myöhemmin teknisenä ja taiteellisena viimeistelemättömyytenä. Mm. värien käytössä Spede piti elokuvissaan lähes koko 1970-luvun taukoa, kun 1960-luvun lopun elokuvien kuvaaminen värillisinä ei nostanut juurikaan katsojalukuja. Speden pitkäjänteisyyttä kuvaa se, että monet myöhemmin toteutetut ideat saattoivat olla peräisin kouluvuosilta vuosikymmenien takaa.

Spedellä on nimissään myös useampia patentteja erilaisiin teknisiin keksintöihin, joita Spede mielellään esitteli elokuvissaan. Liikemiesrooliin kuului myös epäonnistumisia, mm. ravintola- ja tanssilavabisneksessä. Tietynlainen ennakkoluuloton hulluus ja taloudelliset voimavarat johtivat myös onnistumisiin.

Kirja on perusteellinen kuvaus suomalaisen viihdemaailman ehkä monipuolisimmasta lahjakkuudesta ja ennakkoluulottomasta luovasta hulluudesta.

Pasi Pulju

Opettajien yhteinen Turva

Sinä ja muut opettajat luotte päivittäin Suomen tulevaisuutta. Saatte aikaan yhteistä hyvinvointia kannustamalla ja innostamalla. Olette yhdessä tekemisen mestareita. Niin mekin Turvassa, vakuutusyhtiössä, jonka omistavat työn tekemiseen ja yhteiseen hyvään uskovat ihmiset.

OAJ on jo vakuuttanut opettajajäsenensä muun muassa yhteisellä matka- ja tapaturmavakuutuksella. Kun OAJ:n jäsenenä keskität vakuutuksesi Turvaan, pääset nauttimaan kaikista eduistamme.

Poikkea toimistollamme, soita tai tutustu etuihisi osoitteessa **turva.fi/oaj**

Keskinäinen Vakuutusyhtiö Turva • turva.fi • 01019 5110

turva
Hymyile, olet Turvassa